

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Bc. Tadeáš Fišera

**Ve stínu švédských dělových koulí nad
Prahou v roce 1648 – proměna
historického narativu napříč staletími**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Eva Doležalová, Ph. D.

PRAHA 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 10. 5. 2022

Tadeáš Fišera

Bibliografická citace

Ve stínu švédských dělových koulí nad Prahou v roce 1648 – proměna historického narativu napříč staletími: diplomová práce / Bc. Tadeáš Fišera; PhDr. Eva Doležalová Ph. D. -- Praha, 2022 – 123 s.

Anotace

Třicetiletá válka (1618–1648) se stala globálním konfliktem, do něhož byly postupně vtaženy téměř všechny země Evropy. Důvodem k rozpoutání války nebyla pouze komplikovaná náboženská situace způsobená štěpící se římskou církví, kdy proti sobě stanuly strany protestantské unie a katolické ligy, ale také konflikty politické a ekonomické. Politické důvody lze charakterizovat expanzí Habsburků do okolních zemí, pomocí které se snažili vydobýt politické a přednostní postavení a nadvládu v Evropě. Cílem diplomové práce není rekonstrukce historických událostí doby třicetileté války, ale její historický narativ a jeho proměny napříč staletími. Výchozím bodem práce je rok 1648, kdy došlo k posledním bojům třicetileté války při švédském obležení Prahy. Z Prahy se na dobu několika měsíců stala téměř obranná pevnost, která po dlouhý čas vzdorovala švédským protestantským vojskům. Tato událost se odrazila v zobrazení národních dějin hned dvojím způsobem: jednak hrdinným vzdorem Pražanů vůči nepřátelské armádě, v druhém případě definitivní porážkou nadějí původně utrakvistické a protestanské části české společnosti na restituci poměrů před bitvou na Bílé hoře.

Klíčová slova

historická tradice, 1648, švédské obležení Prahy, historiografie, švédská vojska, obránci Prahy, historická paměť, Třicetiletá válka

Rozsah práce (včetně mezer): 245 954

Abstract

The Thirty Years' War (1618-1648) became a global conflict, which subsequently involved nearly every country of Europe. The reason for the war was not only the complicated religious situation caused by the fragmentation of the Roman Church in which the Protestant-Union and Catholic League stood against each other, but also political and economic issues. Political reasons can be characterized by the expansion of the House of Hapsburgs into surrounding lands through which they attempted to gain political leadership and supremacy over Europe. The goal of the diploma thesis is not to reconstruct historical event of The Thirty Years' War, but to capture its historical narrative and its changes throughout the centuries. Starting point of the thesis is the year 1648 when the last fights of the war took place during Swedish occupation of Prague. For months, Prague became almost a defence fortress, which withstood the Swedish protestant army. This event has been reflected in the picture of national history in two ways: one – the heroic withstanding of Prague citizens of the enemy army, second – the definitive defeat of the hopes of restitution of relations before The Battle of the White Mountain of the utraquistic and protestant fracture of Czech society.

Keywords

historical tradition, 1648, Swedish occupation of Prague, historiography, Swedish army, Prague defence, historical memory, The Thirty Year's War

Poděkování

V první řadě bych chtěl nejvíce poděkovat a vyjádřit úctu paní doktorce Evě Doležalové, která i přes svou vysokou pracovní vytíženost našla čas a věnovala mi cenné a moudré rady, které mi perfektně posloužily ke zhotovení této skromné diplomové práce. Chtěl bych ji také poděkovat za trpělivost, kterou se mnou po celou dobu psaní měla. Velké poděkování patří také mým nejbližším přátelům a mé rodině.

Obsah

Úvod.....	9
1. Třicetiletá válka – konflikt novověké Evropy (stručný historický popis událostí plus důsledků konfliktů).....	13
1.1 Původní počátek evropského konfliktu.....	13
1.2 Stručný průběh třicetileté války.....	14
1.3 Situace v Českých zemích na samém počátku třicetileté války.....	16
1.4 Vláda stavovského direktoria a volba Fridricha Falckého jako českého krále	17
1.5 Bitva na Bílé hoře.....	18
1.6 Poprava 27 českých pánů na Staroměstském náměstí a následující rekatolizace Českých zemí.....	20
1.7 Konec třicetileté války v Evropě a počátky mírového vyjednávání.....	21
1.8 Vestfálský mír.....	23
1.9 Následky třicetileté války v Evropě. Politické a uzemní zisky evropských zemí.	24
1.10 České země po třicetileté válce.....	26
1.11 Osobnost Jana Ámose Komenského a jeho role v exilové politice.....	27
2. Švédské obležení Prahy roku 1648 (popis událostí a jejich důsledky).....	30
2.1 Švédské nebezpečí v Českých zemích na samém sklonku třicetileté války. Uzemní dominace švédských vojsk.....	30
2.2 Původní strategie dobytí Prahy a „zrada“ Arnošta z Ottowaldu.....	31
2.3 20. červenec – 25. červenec 1648 – Dny, kdy se švédská vojska přiblížila ku Praze a čekala na rozkazy.....	33
2.4 26. červenec 1648 – Objevení slabiny pražského opevnění a vojenské přepadení Malé Strany, Hradčan a Pražského hradu.....	35
2.5 Věhlasná švédská kořist v podobě rudolfínských sbírek.....	36
2.5.1 Knižní válečná kořist – <i>Codex gigas</i> a <i>Codex argenteus</i>	37
2.6 Mobilizační situace na Novém Městě pražském.....	38
2.7 „Velitel“ jezuitských a studentských bojovníků – Jiří Plachý.....	39
2.8 Válečná posila v podobě očekávaného příchodu generála Arvida Wittenberga a sevření hlavního města ze dvou taktických bodů.....	40
2.9 Příjezd korunního prince Karla Gustava a švédské taktické přípravy na generální útoky.....	42
2.10 Zpráva o podepsání vestfálského míru a pokračující boje o hlavní město.....	44
2.11 Švédský epilog, příjezd císařských posil a konec obléhání.....	45

2.12	Potenciální důvody finální švédské prohry	47
3.	Švédské obležení Prahy v historiografii a politické propagandě.....	49
3.1	Dobová propaganda ve znamení českých exulantů	49
3.2	Císařská propaganda a odhodlanost pražského lidu.....	50
3.3	Historická svědectví přímých účastníků a zhotovení historických pramenů k obléhání Prahy roku 1648	51
3.3.1	„Zprávy o bojích se Švédy po dobytí Malé Strany a Pražského hradu roku 1648 v diáři sv. Klimenta“ – obecné představení díla, otázka možného autorství, obsah a kompozice	53
3.3.2	Jan Norbert Zatočil z Levenburku	57
3.3.3	Don Florio Cremona – „Obléhání Prahy roku 1648“ – Obecné představení díla a autora	60
3.3.4	Literární příspěvek Václava Františka Kocmánka.....	65
3.3.5	Originalita švédského pohledu na obléhání Prahy roku 1648	68
4.	Historická paměť a památná místa spojená s obléháním Prahy 1648	71
4.1	Nově vylepšený erb Starého Města pražského od císaře Ferdinanda III. [1]..	72
4.2	Petřínské dioráma.....	75
4.3	Christian Ruben a Emil Jan Lauffer – Nástěnná malba „Obrana Prahy proti Švédům roku 1648“	78
4.4	Jan Jass – „Hájení Starého Města pražského proti Švédům v roce 1648“	80
4.5	Dílo neznámého umělce založené na romantické představě z poloviny 19. století	81
4.6	Veduty podle dílny Karla Škréty.....	82
4.7	Antonín Stevens ze Steinfelsu – „Sv. Václav jako obránce Prahy 1648“	85
4.8	Latinský nápis na západním průčelí Staroměstské mostecké věže a nápis na Novotného lávce u Karlova mostu	87
4.9	Josef Calanza Max – socha studenta v pražském Klementinu.....	89
4.10	Mariánský sloup na Staroměstském náměstí	90
4.11	Kinematografická historická paměť třicetileté války.....	93
4.11.1	<i>Lékar umierajúceho času</i>	94
4.11.2	<i>Bůh s námi – od defenestrace k Bílé hoře</i>	95
4.12	Literární příspěvek k historické paměti obléhání roku 1648	95
4.12.1	Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen – „Dobrodružný Simplicius <i>Simplicissimus</i> “	96
4.12.2	Bertold Brecht – „Matka Kuráž a její děti“	97

4.12.3	Obležení Prahy švédskými vojsky roku 1648 v obrozenecké dramatice..	97
4.12.4	Jan Nepomuk Štěpánek - „ <i>Obležení Prahy od Švejdů aneb Věrnost a udatnost česká</i> “	98
4.12.5	Josek Kajetán Tyl – „ <i>Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švédů</i> “ ..	99
4.12.6	František Turinský – „ <i>Pražané v roku 1648</i> “	100
4.12.7	Josef Svátek – „ <i>Švédové v Praze – román z XVII. století</i> “	102
4.12.8	Josef Svatopluk Machar – „ <i>Vidění z roku 1648</i> “	103
4.13	Hudební příspěvek do historické paměti.....	104
5.	Moderní společnost a proměny interpretace historických událostí	105
5.1	Neměnnost historické interpretace v podobě věhlasné odvahy a statečnosti pražských obránců.....	105
5.2	Proměna druhého života vestfálského míru	106
5.3	Nejedlého historický omyl a Jiráskova literární „vina“	107
5.4	Doba pobělohorská = doba temna?	108
5.5	Oblíbenost studentské legie u historiků 19. a 20. století.....	109
	Závěr	112
	Seznam obrazových příloh.....	116
	Seznam použitých pramenů a literatury.....	117
	Prameny a pramenné edice.....	117
	Literatura	117
	Seznam elektronických zdrojů	122
	Seznam filmů	122

Úvod

Ústředním badatelským zájmem diplomové práce je rok 1648, přesněji několikaměsíční švédské obléhání Prahy roku 1648, probíhající de facto od konce červencového měsíce do začátku listopadu. Tato lokální pražská epizoda proběhla na samotném sklonku třicetileté války a dodnes je veřejností považována za poslední ozbrojené střetnutí této ničivé války, která se do naší národní historie zapsala jako jeden z nejhorších válečných konfliktů novověkých dějin. Jejíž hospodářské, společenské a ekonomické následky pociťovaly Evropské země ještě několik desítek let po podepsání vestfálského míru, který po třiceti letech strastí a hrůzy přinesl na evropský kontinent dlouho očekávaný mír.

Motivací pro výběr tématu mi byl především můj zájem o vojenské dějiny a třicetiletou válku jako významnou historickou epochu ovlivňující život novověké Evropy na další staletí. Obzvláště třicetiletá válka si získala můj vědecký zájem obzvláště díky svému komplexnímu válečnému akcentu. Je velmi obtížné obstát s nutnou dávkou inovativního pohledu na zkoumané období, protože třicetiletá válka se po čas staletí stala ústředním tématem nespočtu odborných knih, edic či vědeckých článků od předních českých historiků. Je zcela na místě zmínit, že se stejným principem setkáváme například u husitské epochy, která je stále ještě zatížena formulacemi a tvrzeními stojícími na výzkumech 19. století, které v sobě nesou řadu historických omylů zakonzervovaných neustálým opakováním v literatuře. Husitské době se odborná literatura, ale taktéž beletrie věnovaly snad ze všech věhlasných kapitol národní historie nejvíce a díky příspěvkům Františka Šmahela či Petra Čorneje má za sebou svou „generální revizi“. V tomto ohledu jsem byl „donucen“ vybrat téma, které během času nenabylo vážnějšího či detailnějšího vědecko-historického průzkumu, proto jsem zvolil jako hlavní téma „drobnější“ epizodu na pozadí třicetileté války, a to švédské obléhání Prahy roku 1648, které vedle významných bitev třicetileté války, jako je například bitva na Bílé hoře či bitva u Lützen, zaujímá spíše druhořadé místo a badatelský zájem zde není projeven v tak hojné míře.

Moderní historický výzkum už nestojí na pozitivistickém přístupu shromáždění veškerých dostupných faktů, vyžaduje také interdisciplinární přístup, vyhodnocení všech dalších, tj. i hmotných a literárních zdrojů. Už z názvu diplomové práce je tedy zřejmé, že primární zájem nebude orientován pouze na rekonstrukci historických

událostí, ale především na proměnu historického narativu, který se po čas staletí naplno promítnul v uměleckých či literárních dílech. Ústředním motivem je také zachování historického „kodexu“ přistupovat k pramenům a odborné literatuře zcela nezávisle a objektivně. Z jistého úhlu pohledu je to však velmi těžké, obzvláště pokud se jedná o kapitolu z kulis národní historie. Je tedy na místě uvést, že text diplomové práce může místy působit velmi patrioticky. Myslím si však, že celá tato lokální pražská epizoda během staletí nabyla mýtického patriotického motivu a je alfou a omegou k pochopení této hrdinné kapitoly, kterou sepsali stateční obránci města Prahy roku 1648. Zdá se, že osudové osmičky na konci známých letopočtů jsou do jisté míry „zakletou“ číslovkou. České národní dějiny, resp. jejich významné události se až s obdivuhodnou jistotou odehrávaly v letech zpravidla končící osmičkou. V první řadě zde však musím zmínit letopočty, které s rokem 1648 vytváří detailnější symbolickou paralelu: revoluční rok 1848, kdy pražští studenti taktéž stáli před ozbrojenou přesilou císařských vojáků. Vedených generálem Windischgrätzem. Dále pak rok 1938, který vešel do historie jako letopočet, kdy Český národ přistoupil na Mnichovský diktát a fakticky uznal svou porážku před nacistickým Německem. V tento rok byla upozaděna motivace a odhodlanost lidu, který chtěl bránit svou zem. V poslední řadě osudový rok 1968, kdy do Prahy dorazila vojska Varšavské smlouvy, která měla jasný vojenský rozkaz, aby zde potlačily probíhající kontrarevoluci. Všechny tyto události v sobě nesou symbolické poslání a komplexní pohled na odvahu a chrabrost lidí, kteří se postavili proti útlaku momentálního historického problému. Je tedy možné, že se v roce 1648 začaly psát skutečné dějiny udatnosti a odvahy Českého národa...

Diplomovou práci jsem strukturálně rozdělil do pěti velkých kapitol. První kapitolu jsem záměrně zhotovil tak, aby vytvářela jistý symbolický úvod do třicetileté války. Díky rozsahu práce jsem si však nemohl dovolit se tomuto tématu věnovat do podrobnějších detailů. Zároveň jsem se i zde snažil, aby nešlo o prostý výčet historických faktů, proto jsem opatřil první kapitolu několika poznámkami vztahující se také k odpovídajícím uměleckým dílům daného období, které dokáží lépe vysvětlit problematiku třicetileté války. Tato kapitola je však především uspořádána tak, aby obecně popsala příčinu vzniku třicetileté války, její průběh, vestfálský mír a zároveň pak její důsledky pro nadcházející léta. Tato kapitola zde musí být z hlediska lepšího pochopení, proč vlastně Švédové své kroky na samotném sklonku třicetileté války do Prahy vůbec nasměřovali. Druhá kapitola je založena na základě detailní rekonstrukce

popisu ozbrojeného přepadení Malé Strany, Hradčan a Pražského hradu a následného, téměř tří měsíčního obléhání. V této kapitole jsem právem zařadil také mnoho zmínek o věhlasné švédské kořisti, která byla uloupena přímo na místě či s veškerou pečlivostí poslána zpět do Švédska. Bohatá švédská kořist je také jedinečným důkazem a faktem, která dokázala toto švédské obléhání proslavit ve všeobecnou známost širší neuniverzitní veřejnosti. V tomto ohledu jsem se snažil o náležitý popis důsledků obléhání pro České země, který jsem doplnil inovativním „švédským“ pohledem na celkové obléhání Prahy. V samotném závěru kapitoly jsem si také dovolil zanalyzovat veškeré možné faktory, které zapříčinily finální švédskou prohru. Třetí kapitola náleží historickým pramenům, které se přímo váží k obléhání Prahy roku 1648. Díky nevelkému množství dochovaných pramenů, budou v této kapitole velmi detailně rozebrány čtyři hlavní historické prameny, které nám dokáží díky svému přesnému historickému sdělení podat přesnou zprávu, jak obléhání probíhalo a jak se cítila dobová společnost. Každému z děl jsem věnoval větší prostor pro detailnější analýzu včetně představení autora, příčin doby vzniku a historicko-literárnímu poselství. Čtvrtá kapitola je věnována historické paměti této události. Snažil jsem se zde zakomponovat složku uměleckou, literární, dramatickou, kinematografickou a v neposlední řadě také hudební. Pátá kapitola je záměrně umístěna na samotný závěr diplomové práce. Zaznamenává proměnu historické interpretace jak na rok 1648 v podobě podepsání vestfálského míru, především pak na samotné obléhání Prahy. V této kapitole jsem věnoval prostor také špatně vyložené moderní interpretaci několika historických událostí, kam mohu zařadit například také epochu známou jako pobělohorská doba a rekatolizace s ní spojenou, která úzce souvisí s ústředním tématem diplomové práce.

Ke své práci jsem nejhojněji využíval edice pramenů a především pak odborné sekundární literatury od předních českých historiků, kteří se tématem třicetileté války dlouhodobě zabývají. Mohu zde uvést jména - Radka Fukaly, Jana Kiliána, Zdeňka Hojdy a Josefa Polišenského. Nejhojněji jsem však využíval primárního pramene od dobového autora a přímého účastníka obléhání Jana Norberta Zatočila z Levenbruku. Jeho paměti byly pravděpodobně nejcennějším zdrojem ke zhotovení rekonstrukce historických událostí a důkladné analýze vojensko-historické podstaty ozbrojeného přepadení.¹ Zatočilovy paměti velmi kvalitně zrcadlí dobovou náladu společnosti a bojeschopnost tehdejších pražských obyvatel. Jeho dílo je v tomto ohledu založeno na

¹ Z LEVENBRUKU 1914

čistém pragmatismu, bez zbytečných literárních klišé, které by v konečném důsledku mohly znehodnotit kvalitu pramene. Nezmiňuji se zde však jen o Zatočilovy, vzhledem k přesné dataci ostatních pramenů můžeme potvrdit jejich autentičnost a originalitu potvrzující kvalitní sondu do doby švédského obléhání. Dále pak mohu zmínit dílo Václava Lívy, který se švédským obležením roku 1648 zabýval asi nejvíce ze všech jmenovaných historiků. Jeho historický zájem a bádání však můžeme komplexně orientovat na dobu třicetileté války. Jeho studie z roku 1948 - *Bouře nad Prahou aneb Švédové před Prahou a v Praze roku 1648*², je vysoce pravděpodobně to nejlepší co česká odborná historická literatura může na toto téma nabídnout. Jistým indikátorem kvality je také fakt, že z tohoto díla nadále čerpali další známí historici, kteří se tomuto válečnému tématu věnovali později.

Třicetiletá válka získala během následujících staletí pokřivený obraz v historické tradici. Mnoho z těchto mýtů a klišé přebírala literatura napříč veškerými žánry. Stejně tak je tomu u této pražské epizody z roku 1648. Takováto nepravdivá tvrzení jsem se ve své diplomové práci snažil vyvrátit a podat o tomto období jasný a nezaujatý pohled.

² LÍVA 1948

1. Třicetiletá válka – konflikt novověké Evropy (stručný historický popis událostí plus důsledků konfliktů)

1.1 Původní počátek evropského konfliktu

Třicetiletá válka zanechala v Evropě ničivou stopu v podobě válečného konfliktu, kterou do té doby Evropský kontinent nepoznal. Stala se globálním konfliktem, do kterého byly postupem času vtaženy téměř všechny země Evropy. Třicetiletá válka probíhala v letech 1618-1648. Je nutno však podotknout, že původní rozdmýchání plamene války započalo již v 16. století, v podobě náboženských rozepří a politické snahy o větší moc, kdy proti sobě evropské země soupeřily o dominantnější postavení na tehdejším politickém poli. Evropa se v té době zmítala ve stínu náboženských rozporů, a to také předznamenávalo budoucí nejednotnost Evropy samotné, ať už z hlediska politického či náboženského. Ostatně nově vzniklé protestantské konfese v podobě luteránství a kalvinismu předznamenávaly jisté oslabení do té doby dominantní katolické církve. Klíčovou zemí v tomto ohledu bylo například Švédsko, které však do války vstoupilo de facto až v roce 1630. Právě zde se většina literárních autorů a umělců hlásila k luteránské konfesi a podíleli se na propagandistické kampani, kde byl ústředním motivem oslavy švédský král Gustav Adolf II., přezdívaný jako „Lev severu“³. Symbolicky podaný a zosobněný jako král, který útočí proti katolické straně.⁴ Ostatně i v českém prostředí se Gustav Adolf těšil oblibě nekatolických autorů, kteří v něm spatřili symbolickou postavu, která by je se svou náboženskou misí zachránila od habsburské nadvlády. V tomto ohledu mohu zmínit například dílo exulantského básníka Václava Klementa Žebráckého.⁵ Budoucí čeští exulanti po Bílé hoře chovali ke švédskému králi úctu. Pro většinu z nich se stal morálním i náboženským vůdcem. Většina ze šlechticů a pánů totiž bojovala pod jeho

³ FUKALA II. díl 2018, str. 122

⁴ MILLER 2012, str. 19 - Nekatolíci velmi rádi hledali symboliku svých hrdinů, jako byli například Fridrich Falcký či právě již zmíněný Gustav Adolf, ve starozákonní tematice. Zcela pochopitelně tomu bylo takto praktikováno i na opačné katolické straně. Fridrich Falcký byl častokrát obsazen do role podceňovaného krále Davida, který je pronásledován a ponižován králem Saulem – do této role byl obsazen císař Ferdinand II. V případě Gustava Adolfa a jeho náboženské mise spatřujeme alegorii na vyvedení Izraelitů z Egyptské země. V podobě osvobození protestantů z katolické nadvlády.

⁵ ČAPEK 1948, str. 145

praporem, například v bitvě u Breitenfeldu⁶, která proběhla 17. září 1631. V tento den proti sobě stanula švédsko-saská vojska pod vedením Gustava Adolfa, který zde slavně zvítězil nad císařským vojskem, které vedl hrabě Tilly.⁷

Třicetiletá válka je i v dnešní době interpretována jako náboženský konflikt. Ačkoliv byly náboženské motivy silně převažující (stanuly proti sobě dvě válčící strany v podobě Katolické ligy a Protestantské unie), začala válka jako politický konflikt na pozadí konfesní motivace, kdy se k dosavadním problémům v průběhu dalších let přidaly také ekonomické důvody. V tomto kontextu je nutno uvést, že ekonomické důvody se objevily zejména v posledních stádiích války, kdy mezi sebou evropské země soupeřily o jistou ekonomickou nadvládu. Proto je zcela na místě uvést, že jedním z důvodů rozpoutání třicetileté války byly také dlouhodobé ekonomické rozdíly v bohatství evropských zemí. Rozsah diplomové práce mi neumožňuje se zcela detailně věnovat celkové historii třicetileté války. Primární a výchozí bod je obléhání Prahy švédskými vojsky na samém sklonku třicetileté války roku 1648. Proto tato první kapitola poslouží jako prosté a symbolické uvedení do doby třicetileté války. Více prostoru bude zcela pochopitelně věnováno válce české a také částečně válce falcké, s kterými má ústřední téma diplomové práce přeci jen bližší souvislost. Společně s tím bych velmi rád zmínil důvody konfliktu a následné důsledky třicetileté války nejen pro České země, ale také pro některé evropské státy. Veškeré důsledky třicetiletého konfliktu byly detailně zpečetěny podepsáním vestfálského míru v roce 1648.

1.2 Stručný průběh třicetileté války

Třicetiletá válka se dělí do čtyř hlavních válečných částí. V prvním stádiu se odehrávala válka česko-falcká probíhající v letech 1618-1623. V některých případech se však můžeme setkat pouze s označením české vnitrozemské války v letech 1618-1620, de facto končící bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Prvotní část války zahrnuje zcela původní výpady stavů proti císaři, například dobytí Plzně Mansfeldovými vojsky nebo neúspěšný pokus o dobytí jihočeského císařského města, Českých Budějovic, Jindřichem Matyášem Thurnem. Dále pak již zmíněnou bitvou na Bílé hoře a také dalšími méně známými bitvami například u Wieslochu, Wimpfenu, Fleurus a Stadtlohnu. Dále pak následující falckou válkou z let 1620-1624. Druhým válečným stádiem je tzv. válka dolnosasko-dánská, která probíhala v letech 1625-1629. Po zhruba

⁶ Tamtéž, str. 146

⁷ HOGG 1997, str. 40

dvou letech mírného válčení v Evropě se do války zapojila personální unie Dánska a Norska. Obě země se obávaly stále více rostoucí moci katolíkům a územní dominance Svaté říše římské, proto byl jejich válečný příspěvek do prozatímní fáze války téměř nulový, až nyní se rozhodly válečně přispět k oslabení Habsburků. V této části války se také objevuje věhlasná postava vojevůdce Albrechta z Valdštejna, který sbíral jeden vojenský úspěch za druhým a je dost možné, že právě zde započala jeho dominantní vojenská a politická kariéra. Třetí fází války tvoří švédská válka, která probíhala v letech 1631-1634. Zaznamenává vstup Karla II. Gustava na bitevní pole třicetileté války, počínaje dobytím Frankfurtu nad Odrou jeho armádou dne 13. dubna 1631. Během této války se také odehrála bitva u Lützen⁸ dne 16. listopadu roku 1632, kde také vysoce známý švédský král padl.⁹ V této části války byla také poprvé Švédsko neúspěšně obléhána Praha. Poslední etapa války je nazývána francouzskou válkou z let 1636-1648. Zachycuje aktivní a dominantní vstup Francie na bitevní pole třicetileté války. Francie se vysoce obávala rostoucí moci rodu Habsburků, a to bylo primárním důvodem, proč se zúčastnila celoevropského konfliktu. Zejména pak šlo o geopolitické zájmy Francie na severu Itálie. Zde můžeme opět potvrdit, že v této válce nešlo primárně o náboženské spory, protože katolická Francie se spojila s protestantským Švédskem proti habsburské monarchii, aby ji co nejvíce oslabil. Obzvláště v této poslední části třicetileté války byl už ideál náboženských rozporů vymazán a z konfliktu se stal hlavně souboj o velmocenské postavení. V této fázi války proběhla také jedna z nejkrvavějších bitev třicetileté války vůbec. Jednalo se o bitvu u Jankova dne 6. března roku 1645, kde švédský generál Lenart Torstenson porazil císařskou armádu vedenou maršálem Hatzfeldem a maršálem Götzem.¹⁰ Do tohoto úseku třicetileté války patří také obléhání Prahy švédskými vojsky roku 1648, které se tak stalo posledním oficiálním ozbrojeným konfliktem třicetileté války. Roku 1648 byl také podepsán vestfálský mír, který tak definitivně ukončil třicetiletou pohromu v podobě války, která v Evropě zanechala drtivou a krvavou stopu.¹¹

⁸ Tato bitva je opředena mnoha mýty a otázkami. Všeobecně známo je, že bitvu vyhráli Švédové. Můžeme se však setkat i s názorem, že bitvu vyhráli císařští vojáci, protože zde Gustav Adolf II. padl. Smrt švédského krále však může za mylnou interpretaci, že vítězem této bitvy se stal Albrecht z Valdštejna. V odborné literatuře se můžeme setkat s tvrzením, že oficiální výsledek bitvy je dosud neznámý. Většina odborníků se přiklání k názoru, že šlo o plichtu, protože bitvu ukončila velmi hustá mlha.

⁹ HOGG 1997, str. 127-128

¹⁰ HERBEN 1914 In: Z LEVENBRUKU, str. 3

¹¹ KLUČINA 2004, str. 404-405

1.3 Situace v Českých zemích na samém počátku třicetileté války

Politická i náboženská situace v Českých zemích se na samém počátku třicetileté války zdála být zcela napjatou a vyostřenou. Mohl za to především nespočet potyček mezi habsburskou vládou sídlící ve Vídni a českou stavovskou opozicí.¹² Střet obou stran vyvrcholil volbou Ferdinanda II. Štýrského¹³ jako českého krále v roce 1617. Ačkoliv byl Ferdinand II. legitimním vládcem, a navíc právem korunovaným českým králem, čeští stavové se rozhodli tuto volbu odvolat a panovníka sesadit v důsledku politických událostí. Na již zmíněnou korunovaci se čeští stavové rozhodli reagovat tajnou schůzí, která se uskutečnila 21. května 1618 v pražském Karolinu. Právě zde se projednávala budoucí ostrá reakce vůči dominantní katolicko-habsburské vládě. Nesmíme však opomenout, že zcela původní záminkou ke sjezdu českých stavů byly případy, kdy byl katolíky zcela úmyslně porušen tzv. *Rudolfův majestát*, vydaný císařem Rudolfem II. roku 1609. Tato listina v sobě nesla poselství zaručující náboženskou svobodu.¹⁴ Habsburkové však tento dekret úmyslně porušovali. Situace náboženská i politická byla na mnoha místech velmi napjatá. Důslednou ilustrací těchto problémů mohou být dva ostré výpady proti dvěma evangelickým kostelům, v severočeském Hrobu¹⁵ a Broumově. Šlo však primárně o prvotní impuls pro české stavy, že musí začít jednat. Společně s tím jsou tyto úmyslně porušované výpady interpretovány jakožto symbolický náboženský nátlak katolické víry.¹⁶ Tato vyostřená situace se tak stala dalším důležitým motivem, na který se čeští stavové rozhodli náležitě zareagovat. Dalšího dne 22. května roku 1618, byla uspořádána další schůzka v paláci Smiřických na Malostranském náměstí.¹⁷ Právě odtud měli následujícího dne čeští stavové vyrazit směrem k Pražskému hradu. Stavovskou vůdčí osobností se stal hrabě Jindřich Matyáš Thurn, který se, společně s předními delegáty¹⁸ a ozbrojenou

¹² FUKALA I. díl 2018, str. 39

¹³ Císař Ferdinand II. Štýrský nastoupil na trůn po svém předchůdci, kterým byl císař Matyáš Habsburský, bratr Rudolfa II. Habsburského, který zemřel roku 1612. Mezi oběma bratry docházelo k častým rozbrojům, které byly částečně urovnány tzv. *Libeňským smírem*, ve kterém byly mezi oba bratry rozděleny habsburská království. Císaři Rudolfovi bylo svěřeno České království a Matyáš držel ve své správě Uherské a Rakouské království.

¹⁴ KLÍMA 1996, str. 16

¹⁵ Velmi často je mylně uváděno, že kostel v Hrobu nechal arcibiskup Lohelius vědomě pobořit. Je však nutno podotknout, že šlo primárně o majetkové právo na pozemek pod kostelem, který oficiálně patřil katolíkům. V tomto ohledu je tudíž jednání arcibiskupa zcela akceptovatelné.

¹⁶ ČECHURA 2009, str. 121

¹⁷ Později byl tento palác nazýván „*u Montágu*“.

¹⁸ Mohu zde uvést jména významných šlechticů, jako byli například Vilém z Lobkovic, Albrecht Smiřický, Oldřich ze Vchynic, Oldřich Vchynský či Pavel Kaplíř ze Sulevic.

čeládkou, vydal 23. května 1618 na Pražský hrad.¹⁹ Na Pražském hradě se při krátké audienci u místodržících Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jaroslava Bořiti z Martinic událo okázalé gesto. Oba katoličtí šlechtici, kteří v té době zastávali v císařově nepřítomnosti vůdčí postavení, byli rozzuřenými stavovskými šlechtici násilně vyhozeni z oken. Společně s nimi byl z oken vyhozen také písař Fabricius.²⁰ Jen velmi těžko mohl v té době někdo vytušit, jak moc troufalý a okázalý čin měli čeští stavové na svědomí. Pražská defenestrace²¹ znamenala přímý začátek války mezi českými stavy a habsburskou vládou. Nikdo z účastníků zcela lokálního konfliktu v podobě tzv. české války však netušil, jak moc velké válečné a bitevní následky uvolní tento čin, který způsobil pro celou Evropu nepřetržitou třicetiletou pohromu.

1.4 Vláda stavovského direktoria a volba Fridricha Falckého jako českého krále

Po třetí pražské defenestraci se ujalo vlády třicet direktorů, kteří však nebyli názorově za jedno. Jednota stavů byla i nadále rozměňována malichernými spory. Důvodů hádek a neshod bylo hned několik. V první řadě šlo zejména o finanční prostředky, ale taktéž rozdílné ideologické pojetí mezi luterány, kalvinisty a kališníky. V neposledním případě se také čeští stavové častokrát neshodli v bitevní taktice, což se projevovalo u jejich vojska, které bylo jednak velmi demoralizované, málo početné a za druhé lacině placené, a tím pádem nespokojené.²²

Po smrti císaře Matyáše na trůn usedá nově zvolený císař Ferdinand II. Štýrský, kterého však čeští stavové odmítli akceptovat jako dědice pro českou korunu.

¹⁹ MYSLIVEČEK 2020, str. 5 – Z klíčových osobností chyběl Pavel Michna, který však včas z Prahy utekl. Díky tomuto činu můžeme polemizovat s tím, že on sám věděl, že se chystá ostrý výpad ze strany českých stavů, a proto se rozhodl pro útěk z města.

²⁰ Písař Fabricius pád z oken přežil a téměř okamžitě se vydal do Vídně podat císaři zprávu o událostech, které se v Praze udály. Roku 1623 byl také písař Fabricius povýšen do rytířského stavu a byl mu přisouzen predikát „z *Hohenfallu*.“ V literatuře se můžeme setkat s názorem, že místodržící přežili pád z oken díky tomu, že byl jejich pád zabrzděn jakýmsi hnojem. Není to však pravda, před smrtí je ochránil bohatě tkaný soudobý oděv a svažité terén, který se pod okny nacházel. Z náboženského hlediska bylo jejich přežití interpretováno jako zásah Panny Marie, což je do jisté míry symbolicky znázorněno na „*Votivním obraze Viléma Slavaty*“, který se nachází na zámku v Telči. Na obraze jsou znázorněny tři padající šlechtici, v samém středu pak Panna Marie s krásnou tváří, která poroučí třem andělským bytostem, aby padající pány zachránily.

²¹ V české historii se odehrály defenestrace celkem třikrát, můžeme tak pojem „defenestrace“ svým způsobem nazývat českým originálem. Vůbec poprvé byla provedena během husitské revoluce v roce 1419, kdy byli husitským davem, pod vedením kněze Jana Želivského, z oken Novoměstské radnice vyhozeni městští konšelé. Druhá defenestrace se odehrála v roce 1483, kdy byl kališníky na Novém i Starém městě pražském proveden převrat. Třetí se pak odehrála roku 1618.

²² CHRAMOSTA, HNÍZDIL (Česká genealogická a heraldická společnost v Praze) In: MYSLIVEČEK 2020, str. 6

Místo něj si zvolili nového krále, původně falckraběte a kurfiřta Fridricha V., řečeného „Falcký“, z rodu bavorských Wittelsbachů.²³ Fridrich Falcký byl v Praze korunován králem dne 4. listopadu 1619. Nebyl pouze králem, ale také hlavou celkové Protestantské unie (Protestantskou aliancí, založenou v roce 1608, válčící proti Katolické lize).²⁴ Stavové hledali potencionálně schopného státníka pro České země a osobnost Fridricha Falckého pro ně byla téměř poslední možností ve volbě. Důležitým argumentem k jeho zvolení byl také fakt, že byl Fridrich Falcký tchánem anglického krále. Čeští stavové tedy velice pravděpodobně uvažovali i o tom, že by mohli získat potenciálního mocného spojence v podobě anglické země. Anglický král se však v české vnitrozemské válce nehodlal zcela vůbec angažovat.²⁵ Postupem času však čeští stavové, ale i prostý lid přišli na to, že volba Fridricha Falckého jako krále nebyla zcela adekvátní. Fridrich se po většinu času svého působení choval velmi „nekrálovsky“ a svůj úřad nevykonával s ryzí profesionalitou. Kvůli svému chování, stylu oblékání, ale také pro své nemravné zážitky s pražskými měšťankami byl brzy hlasem lidu silně kritizován jako zcela nezodpovědný král.²⁶ On sám taktéž nikdy nestanul v čele stavovského vojska, ani v den rozhodující bitvy na Bílé hoře.

1.5 Bitva na Bílé hoře

Válka mezi českými stavy a Katolickou ligou skončila bitvou na Bílé hoře dne 8. listopadu 1620. V ten den proti sobě stanula stavovská vojska, kterým velel Kristián II. z Anhaltu²⁷, Jindřich Matyáš Thurn, Jiří Fridrich z Hohenlohe a dále pak například Jindřich Šlik. V čele císařsko-ligistické armády stanuli hrabě Karel Bonaventura Buquoy jako vrchní císařský generál a vévoda Maxmilián I. Bavorský jako velitel vojsk ligy. Dále pak mohou zmínit jména Balthasara Marradase a Johana Von Tillyho. O bitvě na Bílé hoře dodnes koluje v literatuře mnoho tajemství a mýtů. Důležitost této bitvy byla však zcela zásadní. Stavovská vojska, která čítala bezmála cca 21 000 mužů, byla složena převážně z českých a moravských oddílů, taktéž doplněna

²³ Fridrich Falcký byl katolíky silně nenáviděn. Spatřovali v něm neřádného krále, který se místo královských povinností účastnil spíše veselí a radovánek. Jistým dokladem může být hrací karta z dob třicetileté války, kde je Fridrich Falcký znázorněn jako drobný opičák s korunou na hlavě na vratké kocábce. Takové to vyobrazení bychom však mohli pokládat spíše za satiru než cílenou katolickou propagandu.

²⁴ ČECHURA 2009, str. 143

²⁵ CHRAMOSTA, HNÍZDIL (Česká genealogická a heraldická společnost v Praze) In: MYSLIVEČEK 2020, str. 7

²⁶ Tamtéž, str. 7

²⁷ Resp. z Anhaltu-Bernburgu. Kristián Anhaltský během bitvy na Bílé hoře proslul svou odvahou a statečností. Po bitvě byl zajat, ale díky projevení loajality k císaři se mohl nakonec navrátit do své německé vlasti, přesněji do města Bernburg, kde také roku 1656 zemřel.

vojenskými eskadrony Bedřicha Falckého. Nesmíme také opomenout vojenský příspěvek některých německých protestantských knížat, kteří na Bílou horu dorazili se svými vojáky. Proti stavovskému vojsku se formovalo více početné vojsko císařsko-katolické ligy, které čítala okolo 26 000 mužů.²⁸ Vojska českých stavů zde byla během krátké časové doby (cca dvou hodin) onoho sychravého a mlžného dne na hlavu poražena. Za ostudnou porážku stavů mohla zejména demoralizace vojska, dále pak nedůslednost vedení, pozdní vyplácení žoldu²⁹, nedostatečná připravenost a nedostatek vojenského materiálu.³⁰ Katolická vojska byla mnohem lépe připravená a zároveň byla v několika tisícové přesile. Stavovská vojska se dala na všeobecný odchod, který připomínal spíše panický ústup. Fridrich Falcký se v tuto chvíli nezachoval jako čestný a správný král. Se svým služebnictvem nechal naložit veškerý svůj majetek a 9. listopadu Prahu zbaběle opustil. Pražané se mohli katolickému vojsku bránit, avšak uvědomili si, že již není za koho bojovat, a vpustili katolická vojska do města. Následovalo třídní rabování, kdy si žoldníci z Prahy odnesli neuvěřitelnou kořist.³¹

Bitva s sebou přinesla i nespočet významných osobností, které jsou širší veřejnosti spíše neznámé. Vzpomeňme například na bosého karmelitána a mystika Dominika à Jesu Maria³², který do českých zemí přišel jako zpovědník ve vojsku bavorského kurfiřta. Dominik s sebou v průběhu bitvy nesl obraz „*Adorace Krista*“, nalezený ve Štěnovicích u Plzně. (Tento obraz byl nekatolíky zneuctěn a poničen. Údajně byly postavám na obrazu vypíchány oči, ovšem jistota zde není. Na této domněnce je ostatně založena celá legenda o obrazu samotném, ale taktéž o bratru Dominikovi). Posloužil mu tedy jako skvělý prostředek k motivaci katolického vojska. Tento náboženský příspěvek byl jasným a hmatatelným důkazem, za co se jdou katoličtí vojáci bit. Obraz jim přinášel nejen duchovní sílu, ale taktéž dodával odvalu. Pro císařské vojáky znamenal obraz Boží přítomnost, ztělesnění vůle a jistotu

²⁸ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 122

²⁹ Je doloženo, že přes několik tisíc žoldníků se osudné bitvy vůbec nezúčastnilo, protože jim nebyl v pravou chvíli vyplacen žold. Proto tedy žoldníci zůstali v pražských krčmách a do bitvy vůbec nezasáhli.

³⁰ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 127

³¹ CHRAMOSTA, HNÍZDIL (Česká genealogická a heraldická společnost v Praze) In: MYSLIVEČEK 2020, str. 8

³² Dominik à Jesu Maria byl bosý karmelitán původem ze Španělska. Během svého působení se stal předním ctitelem a propagátorem kultu Panny Marie. Více o jeho osobě viz CHALINE 2013 či BĚLOVÁ 2016.

vítězství.³³ Je zřejmé, že stavovská vojska na opačné straně nic takového neměla, protože jim to jejich víra nedovolovala. Ovšem absence takových předmětů ještě více podtrhovala žalostný a upadající stav stavovského vojska, projevující se zejména velmi špatnou morálkou mezi vojáky. Verše z Bible a hesla na válečných korouhvích nedosáhla obdobného účinku jako u bratra Dominika, který byl vybaven také velmi kvalitní rétorickou činností.³⁴

1.6 Poprava 27 českých pánů na Staroměstském náměstí a následující rekatolizace Českých zemí

Po bitvě na Bílé hoře bylo zcela zjevné, že stavovští šlechtici budou potrestáni nejen konfiskací veškerého majetku, ale také na hrdle. Zcela původní katolická msta v podobě potrestání stavovských rebelů se však musela uskutečnit pouze na území Čech a Moravy, jelikož v Sasku a Lužici byl prosazen kurfiřtský hlas Jana Jiřího v podobě všeobecné amnestie, kterou se v konečném důsledku Vídeň rozhodla akceptovat. Soudnímu tribunálu předsedal šlechtic Karel z Lichtenštejna, který nebyl osobností, jež by se profilovala horlivým náboženským fanatismem. Proto si tedy mohli stavovští šlechtici myslet, že tresty pro ně nebudou tak hrozné a vysoké.³⁵ V tomto ohledu je nutno zmínit, že většina šlechticů si zachránila svůj život útekem ze země, jako tomu bylo například u Jindřicha Matyáše Thurna. Je důležité zmínit, že šlechtické rody se v mnoha případech rozdělily na katolickou a nekatolickou část. Do emigrace tudíž neodcházeli zcela všichni, ale někteří zde zůstali právě s perspektivou držení majetku. Města velmi přísně konfiskovala emigrantské domy, ale také domy a příbytky těch, kteří se na stavovském povstání nepřímo podíleli.³⁶ Nesmíme opomenout fakt, že ačkoliv se Habsburkové snažili touto věhlasnou exekucí, která proběhla 21. června roku 1621 na Staroměstském náměstí, vmést do očí českých nekatolíků strach, podařilo se jim v nich probudit čirou nenávisť. Exekuce byla zcela promyšleně brutálním a demonstrativním činem³⁷, kde bylo jasně poukázáno na to, kdo bude v dalším období vládnout a rozhodovat o osudu země. V očích nekatolíků, však byli

³³ KALISTA 2014, str. 121

³⁴ CHALINE 2013, str. 522

³⁵ CHRAMOSTA, HNÍZDIL (Česká genealogická a heraldická společnost v Praze) In: MYSLIVEČEK 2020, str. 9

³⁶ ČAREK 1972, str. 45-46

³⁷ Principiálně obdobným činem byla věhlasná exekuce posledního husitského hejtmána Jana Roháče z Dubé a několika desítek jeho věrných spolubojovníků, kteří byli císařem Zikmundem pověšeni na šibenici vytvořené ze tří pater. Císař tímto aktem symbolicky ukázal, kdo je jasným vítězem v posledním husitském odboji, a svým činem demonstroval svou moc.

stavovští pánové a šlechtici, kteří byli stati na Staroměstském náměstí, interpretováni jako mučedníci víry.³⁸ Ostatně také celková interpretace stavovského povstání z roku 1618 se v průběhu staletí proměňovala. Neměnné jsou však faktické možnosti, kdy stavovské povstání můžeme označit za pravděpodobně nejslavnější rebelii v naší historii či za výraz pevného stavovského sebevědomí. Část nekatolického obyvatelstva samozřejmě povstání interpretovala jako troufalý akt stavovské suverenity, společně s tím jej však obdivovala jako hrdinné vzepření proti habsburské nadvládě. Ovšem jen velmi málo šlechticů si v té době mohlo představit, jakou pohromu jejich čin pro Evropu

na následujících třicet let přinese. Tématem stavovského povstání se zcela pochopitelně věnovala i přední část českých historiků. Například František Palacký spatřoval ve stavovském povstání jistou paralelu k husitskému hnutí, kde se do jisté míry objevovaly náboženské i nacionalistické tendence. Palackého postoj ovšem nebyl k povstání nikterak příznivý. Tento čin pro český národ neznamenal nic slavného a v následném poněmčování a pobělohorské rekatolizaci spatřoval Palacký hluboký útlak Českých zemí, který bychom mohli interpretovat jako konec samostatnosti českého státu. V samotném závěru, lze říci, že Palackého postoj byl zcela oprávněný.³⁹

1.7 Konec třicetileté války v Evropě a počátky mírového vyjednávání

Válka trvala už nesmírně dlouho a státy začínaly být neustálým válčením a financováním vojska nesmírně vyčerpané. Oba zneprátelené tábory byly donuceny sáhnout k prozatímním mírovým jednáním. I když v Evropě stále probíhaly vojenské akce, protivníci začali hledat možné kompromisy k uzavření míru.⁴⁰ Je všeobecně známo, že první pokusy o uzavření míru a ukončení války se datují již do 40. let 17. století. První takový pokus se uskutečnil roku 1637, kdy francouzský státník a kardinál Armand Jean du Plessis de Richelieu⁴¹ nabídl spojeneckému Švédsku, katolickému Španělsku a taktéž Habsburkům návrhy mírové smlouvy. Tato smlouva

³⁸ Do roku 1631 byly hlavy popravených šlechticů vystaveny pro výstrahu na Staroměstské mostecké věži. Téhož roku však do Prahy přitáhl Jindřich Matyáš Thurn jako švédský generál s armádou, která však byla složena převážně z českých, moravských a rakouských emigrantů. Když dorazil do hlavního města, nechal symbolicky a pietně sejmout hlavy svých popravených kolegů a nechal je důstojně pohřbít.

³⁹ CHRAMOSTA, HNÍZDIL (Česká genealogická a heraldická společnost v Praze) In: MYSLIVEČEK 2020, str. 10

⁴⁰ FUKALA – II. díl 2018, str. 103

⁴¹ Armand Jean du Plessis de Richelieu byl vynikajícím francouzským státníkem a politikem, který působil na dvoře Ludvíka XIII. Tehdejší politická a územní poloha Habsburků kolem Francie předznamenávala budoucí možnost úpadku Francie. Richelieu se tedy proti Habsburkům spojil s protestanty, aby Francie co nejvíce oslabovala rostoucí moc Svaté říše římské.

znamenal, že by se země po uzavření míru vzdaly nároku na to, klást si anexe a kontribuce. V praktickém případě by to tedy znamenalo, že by se Francie musela vzdát území Lotrinska. Pro Švédsko by to znamenalo vzdát se území Pomořanska. Pro habsburskou monarchii by to znamenalo vzdát se území Falce a Würtensberska. Císař však tuto nabídku od francouzského kardinála nepřijal a nadále se tak pokračovalo v dlouholetých bojích.⁴²

Po tomto nepodařeném pokusu byl svolán říšský sněm v Řeznu, který probíhal od května 1640 do června roku 1641, na kterém bylo nově zvolenému císaři Ferdinandovi III.⁴³ Doporučeno, aby uzavřel mír. Právě tento sněm způsobil, že se obě zneprátelené strany přestaly potkávat na bojištích a jednání se mnohem více přesunulo do diplomatické sféry. Po několikaměsíčních jednáních byl však v Hamburku mezi habsburskou stranou, Francií a Švédskem skutečně uzavřen mír v podobě tzv. hamburské preliminární smlouvy.⁴⁴ Mírová jednání nadále pokračovala a začalo se uvažovat také o zcela všeobecném míru v Evropě. Roku 1644 se v demilitarizovaném vestfálském pásmu sešli diplomaté k oficiálnímu projednání mírových podmínek akceptovatelných pro obě strany. Byla vybrána dvě města – Münster, kde se sešli katoličtí diplomaté, a dále pak Osnabrück, kde se naopak soustředili protestantští zástupci.⁴⁵ Zcela hlavní fáze jednání se naplno rozproutila až v roce 1645. Primárními tématy vestfálského kongresu byly především územní, politické, náboženské a ekonomické zisky. Mezi prvními významnými dojednanými výsledky byla mírová smlouva mezi Španělskem a Spojenými nizozemskými provinciemi, uzavřená v lednu roku 1648. Jižní Nizozemí zůstalo nadále v rukou španělských Habsburků, ovšem Spojené nizozemské provincie získaly svou nezávislost a staly se tak jednou z největších evropských velmocí, které se opíraly o téměř nejsilnější ekonomiku na evropském kontinentu.⁴⁶

⁴² KLÍMA 1996, str. 152

⁴³ Syn a právoplatný nástupce císaře Ferdinanda II. Štýrského. Po svém otci zdědil nejen vládu rakouských Habsburků, ale také dlouholetý konflikt v podobě třicetileté války. Po jedenácti letech vlády císaře Ferdinanda III. byl za jeho vlády potvrzen vestfálský mír v roce 1648, který ukončil třicetiletou válku v celé Evropě.

⁴⁴ FUKALA – II. díl 2018, str. 103

⁴⁵ V Münsterském městě probíhala veškerá jednání v latinském, francouzském či italském jazyce, zatímco v Osnabrückeru probíhala jednání německy.

⁴⁶ FUKALA – II. díl 2018, str. 104-105

1.8 Vestfálský mír

Zlomovým okamžikem v diplomatickém jednání byl srpen roku 1648, kdy byla podepsána první smlouva mezi císařem, Švédskem a říšskými knížaty v Osnabrücku. Druhá smlouva byla pak podepsána mezi císařem a Francií. Tyto smlouvy byly pak zpečetěny dnem 24. října 1648, kdy byly podepsány finální mírové dohody mezi již zmíněnými stranami. Přestože konec války v sobě nepřinesl jasného dominantního vítěze, mohlo se pouze hovořit o tom, která ze zemí byla více oslabena a vyčerpána. Podepsání vestfálského míru znamenalo pro katolickou stranu nesmírné oslabení. Našli se ovšem i tací, kteří se s všeobecným uznáním míru v Evropě nespokojili, v tomto ohledu mohu například zmínit papeže Inocence X. Papež dokonce vydal bulu, kde byl tento mír prohlášen za neplatný. Mírové smlouvy byly však v únoru roku 1649 řádně notifikovány a přesto, že se jednalo o osobu papežskou, neměl jeho vzdor valný účinek.⁴⁷

Mírové smlouvy, které byly podepsány ve městech Münster a Osnabrück, přinesly do Evropy mír a uklidnění válečných situací. I po podepsání mírových smluv však bylo zapotřebí vyplatit válečné odškodné a podepsat veškeré ratifikace. Všeobecně vzato, meč a oheň vystřídalo pero a jazyk. Splnění všech válečných podmínek a veškerých finančních požadavků se probírala na výkonném kongresu v Norimberku, který trval od června roku 1648 do června 1651. Ačkoliv mírová jednání trvala velmi dlouho, jsou dnes vestfálské mírové smlouvy pokládány za jedny z nejvýznamnějších politických kontraktů v evropské historii. Položily tak de facto základy moderní mezinárodní diplomacie.⁴⁸ I přes dlouhotrvající diplomatická jednání byl v některých případech mír interpretován také z náboženského hlediska jakožto symbolický Hospodinův zásah do války, která přinesla nesmírné krutosti. Historik Jan Kilián ve své studii „Bitva o Prahu v roce 1648“⁴⁹ znázorňuje dobový leták oslavující konec třicetileté války v Evropě, kde je velmi dobře ukázán náboženský princip interpretace vestfálského míru v Evropě.⁵⁰ Na letáku se objevuje text Žalmu 46 „Pojďte se podívat, co Hospodin umí, jak hrozná divy činí na zemi! Ve všech koncích světa boje zastavuje, láme luky, seká kopí, vozy pálí plamenem.“⁵¹

⁴⁷ Tamtéž, str. 108

⁴⁸ Tamtéž, str. 108-109

⁴⁹ KILIÁN 2018

⁵⁰ KILIÁN 2018, str. 70

⁵¹ BIBLE (Překlad 21. Století), Ž. 46. 9-105, str. 672

Díky podepsání mírů došlo k přímému oslabení habsburské dominance v Evropě. Císař díky tomu ztratil několik práv, která oslabila jeho vliv v Říši. Panovník ztratil práva na vyhlášení válečných konfliktů a společně s tím také na uzavření mírové smlouvy. Z ekonomických práv panovník ztratil možnost vypisovat říšské daně bez souhlasu říšského sněmu. Vestfálský mír svým způsobem vymezil uspořádání a rovnováhu sil v celé Evropě, až po zánik Svaté říše římské v roce 1806.⁵²

Z hlediska konfesijních důsledků vestfálského míru směla rozhodovat říšská knížata nejen o vlastní zahraniční politice, která byla zcela nezávislá na panovníkovi, ale také o víře svých poddaných. Ostatně na celém říšském území byly zrovnoprávněny katolické a protestantské státy. Společně s tím byl vedle augsburské víry povolen i kalvinismus, jako třetí říšská konfese.⁵³

1.9 Následky třicetileté války v Evropě. Politické a územní zisky evropských zemí.

Válka přinesla zásadní změny politického, společenského i ekonomického rázu. Konec třicetileté války znamenal pro Evropu konec dlouhodobého bitevního konfliktu, ale zároveň také začátek nové éry evropských dějin, který se ve většině zemí projevoval silným posílením centrální vlády. Samotná centralizace se v zemích zcela pochopitelně projevila ve všech životních sférách – ve společenském životě, ekonomice, náboženství, ale také v celkovém politickém dění.⁵⁴ Válka nepřinesla jasného vítěze, avšak některým z evropských zemí přinesla válka jasnou dominanci na budoucím politickém poli Evropy. Francie díky pozdnímu vstupu do války nebyla tak oslabena a vyčerpána jako ostatní země. Navíc Francie získala území Alsaska, Lotrinska a společně s tím území biskupství Metz, Toul a Verdun. Díky těmto nově nabytým územím se Francie vymanila z habsburského obklíčení. Společně s tím zaznamenala Francie z hlediska výsledku války pravděpodobně nejlepší úspěch na vojenském poli. Konec třicetileté války ji vynesl na první místo tehdejšího politického dění a z francouzské země se tak stala nejvýznamnější velmoc tehdejší Evropy. Dokonce vystřídala do té doby dominantní katolické Španělsko, které na válce velmi zásadně prodělalo, a na politickém žebříčku ztratilo své výsadní postavení.⁵⁵

⁵² FUKALA II. díl 2018, str. 108-109

⁵³ Tamtéž, str. 109

⁵⁴ Tamtéž, str. 113

⁵⁵ KLÍMA 1995, str. 195

Velice významné územní zisky si odneslo také Švédsko, pro které znamenal konec války silné posílení na politické evropské šachovnici. Získaly Přední Pomořany s ostrovem Rujána, taktéž ostrov Wollin a Poel. Společně s tím verdunské a brémské biskupství s velmi důležitým štětínským přístavem společně s přístavním městem Wismar.⁵⁶ Dále se pak Švédsku dostalo k držení významného vojenskostrategického ústí tří řek – jednalo se o Odru, Labe a Vezeru. Švédsko ovládalo výraznou část baltského pobřeží, a to mu dokonale zajišťovalo kontrolu nad zámořským i tuzemským obchodem a postupem času získávalo bohaté výnosy z obchodního cla.⁵⁷

K bavorskému území se připojila Horní Falc a Dolní Falc byla po válce navracena potomkům Fridricha Falckého. Podstatně hůře z hlediska územního zisku na tom bylo tehdejší Sasko, kterému byla přidělena pouze Lužice, kterou však získalo již v roce 1635 uznanou pražským mírem. Braniborsko po třicetileté válce získalo území magdeburského, mindenského a halberstadtského biskupství.⁵⁸ Válka také přinesla vznik dvou zcela nezávislých nových států. Tím prvním bylo již zmíněné Spojené Nizozemí a společně s ním byla uznána nezávislost také nově vzniklé švýcarské konfederace, která souvisela hlavně především s uznáním její neutrality a nezávislosti na Svaté říši římské.⁵⁹

Válka s sebou zcela pochopitelně přinesla obrovský úbytek obyvatelstva. Mohla za to nejen válečná situace, ale také epidemie nemocí a moru, neúroda a v neposlední řadě také vysoké zvýšení daní. Válka, hlad, ale také nouze s sebou přinesly i to, že většina lidí byla nucena odejít ze svých původních osad. Následně se z nich stali chudáci, tuláci a bezprizorní lidé, kteří pro svou potřebu neváhali rabovat, loupit a vraždit.⁶⁰ Mezi nejvíce postižené oblasti, které ztratily největší počet obyvatelstva, patřilo především území Falce, dále pak Magdeburska, Pomořan, Bavorska a Durynska. Podle historika R. Fukaly byl celkový úbytek obyvatelstva v těchto zemích až 66 %.⁶¹

⁵⁶ ŠINDELÁŘ 1968, str. 328-330

⁵⁷ FUKALA – II. díl 2018, str. 106

⁵⁸ POLIŠENSKÝ 1970, str. 253

⁵⁹ KLÍMA 1996, str. 165

⁶⁰ FUKALA – II. díl 2018, str. 114

⁶¹ Tamtéž, str. 162-163

1.10 České země po třicetileté válce

České země na tom z hlediska úbytku obyvatelstva byly velice podobně jako země německé. Z původních 1 700 000 obyvatel zbyl necelý milion a na Moravě byla situace velmi obdobná. Společně s tím byly tyto neblahé skutečnosti doprovázeny i velmi vysokými škodami, které se drasticky projevily na movitém i nemovitém majetku ve velkých městech i malých vsích včetně naprosté většiny zemědělských usedlostí.⁶²

V českém prostředí se tato známá historická perioda nazývá „pobělohorská doba“, potažmo začínající barokní epocha. V té době byly dovršeny a zrealizovány veškeré vývojové tendence předchozích období, které byly realizované v náboženském, mocenském, ale také státoprávním pohledu. Klíčovým politickým nařízením bylo „Obnovené zřízení zemské“, které pro Čechy vešlo v platnost od roku 1627 a pro Moravu od roku 1628. Toto zřízení v sobě neslo několik stěžejních nařízeních, díky kterým si Habsburkové v českých zemích upevnili výsostní postavení a nadvládu, s primárním nařízením, že kromě katolické víry nebyla žádná jiná víra akceptována a povolena. Díky velkému a zdařilému náboženskému nátlaku a striktním nařízením proti nekatolíkům se již v první polovině 17. století na území Čech a v druhé polovině 17. století na území Moravy a Slezska hlásila ke katolicismu téměř celá země. Nutno ovšem podotknout, že zejména ve vysokohorských oblastech však existovaly tajné nekatolické spolky, např. Sborny Jednoty bratrské.⁶³ Nařízení v sobě také neslo právo dědičnosti Habsburků na český trůn. Do jisté míry byl také vysoce znevýhodněn český jazyk, jelikož byl plně srovnatelný s jazykem německým. V neposlední řadě získala královská města na zemském sněmu pouze jeden hlas. Omezena byla také moc zemských úřadů a sněmů.⁶⁴ Stavby byly tedy tímto dekretem zcela vyškrtuty z jakékoliv diskuse, protože císař tímto nařízením schválil jednostranný diktát. V tomto ohledu bychom mohli také říci, že „Obnovené zřízení zemské“ položilo základy vytvoření budoucí absolutistické monarchie.⁶⁵

Je na místě také zmínit snahu pobělohorských exulantů ze zemí Koruny české, kteří však v celkové evropské politické hře zaujímali jen velmi okrajové místo. Čeští exulanti silně spoléhali na celkový vliv Švédska v politické šachové partii. Postupem

⁶² POLIŠENSKÝ 1970, str. 242

⁶³ MIKULEC 1992, str. 32

⁶⁴ KAVKA 2003, str. 253

⁶⁵ POLIŠENSKÝ 1970, str. 242

času však i oni museli ustoupit diplomatickému nátlaku Francie a říšských protestantských knížat. Obzvláště pak saský a braniborský kurfiřt neměli zcela žádný zájem na obhajobu českých nároků. Morální a čestné závazky vůči bývalým českým spojencům byly na mírových jednáních bezohledně pominuty a osud české nekatolické pobělohorské elity byl definitivně zpečetěn a návrat do rodné vlasti byl tak navždy pohřben. Osobností, které svou literární či odbojovou činnost neukončili ani po emigraci z rodné země, bylo mnoho. Nejvýznamnější je však osobnost Jana Amose Komenského, jenž kladl hlavní vinu Osnabrücké smlouvy německým souvěrcům, kteří zradili zcela původně spravedlivou věc.⁶⁶

1.11 Osobnost Jana Ámose Komenského a jeho role v exilové politice

Jan Ámos Komenský byl nucen po bitvě na Bílé hoře emigrovat ze země. Došlo tak k velkému masivnímu odchodu českých nekatolíků.⁶⁷ Komenský společně s dalšími šlechtici či kolegy/spolupracovníky z Jednoty bratrské, kteří byli mimo jiné také literárně činní, odešli ze své rodné země, byli nuceni pozastavit svou uměleckou činnost a bylo jim zakázáno se vrátit.⁶⁸ („Obnovené zřízení zemské“ z roku 1627-1628 s sebou také přinášelo ničení kacířského učení v podobě pálení nekatolických knih.⁶⁹) S nimi se však také jednalo o jejich rodiny a poddané. Všichni se tak stali vyhnanci ze své rodné země. Před emigrací velmi často Komenský přebýval na statcích Karla Staršího ze Žerotína, který mu poskytoval úkryt a ochranu. Po emigraci z České země se roku 1628 uchýlil se do známého polského města Lešna, které se na krátký čas stalo centrem bratrské víry. Společně s Jindřichem Matyášem Thurnem (o kterém bude řeč o několik řádků níže), který se stal asi nejvýznamnější osobou působící v pobělohorském odboji, je Komenský pokládán taktéž za předního exulanta, který však nebojoval mečem, nýbrž slovem a písmem – literárními díly. Komenský nedokázal přiznat porážku českých

⁶⁶ FUKALA - II. díl 2018, str. 110

⁶⁷ Těchto hromadných odchodů bylo hned několik. Bezprostředně ihned po porážce na Bílé hoře roku 1620 ze země uprchli přímí účastníci povstání. Roku 1624 v důsledku silné rekatolizace odešla mnohem větší vlna exulantů. Třetí masivní odchod se uskutečnil bezprostředně po vydání „Obnoveného zřízení zemského“ roku 1627.

⁶⁸ Rád bych zde zmínil například autora Pavla Skálu ze Zhoře, který byl taktéž donucen opustit zemi po bitvě na Bílé hoře. Jeho nejznámějším dílem je tzv. „*Historie církevní*“, která patří mezi základní prameny opírající se zejména o dobu kolem stavovského povstání. Pavel Skála ze Zhoře byl dlouhou dobu širší veřejností zcela neznámý. Za objevení jeho díla vděčíme Tomáši Pešinovi z Čechorodu. Dalším exulantským literátem je Pavel Stránský ze Záp či ze Stránky, který se proslavil svým latinským spisem „*Respublica bojema*“, ve volném českém překladu „*O státě českém*“. V tomto díle podal Stránský částečně encyklopedickým výkladem obraz o českém království před rokem 1620. Další významnou osobností, která byla nucena odejít do exilu, byl také známý grafik Václav Hollar.

⁶⁹ LOSKOT 1911, str. 24

stavů v bitvě na Bílé hoře a nedokázal akceptovat, že jeho země byla tak na dlouhou dobu vymazána z mapy evropského protestantismu. Komenský spoléhal na Švédské dobyvatele⁷⁰, kteří by mohli být v Praze vítáni jako hrdinové, jež je dokážou vysvobodit z habsburské nadvlády. Jednalo se tak o poslední naději možnosti návratu do rodné vlasti. Komenský sám symbolicky ztotožňoval Švédy jako hrdinné osvoboditele.⁷¹ Nutno podotknout, že se Komenský v tomto ohledu převelice zmýlil a švédští obléhatelé nebyli v Praze uvítáni nikterak slavně.⁷²

Komenského nářek a smutek nad ztrátou rodné vlasti a nemožností návratu se bravurně projevil ve spisu nesoucím název „*Umírající kšaft jednoty bratrské*“⁷³ z roku 1650. Zcela bezesporu bylo sepsáno jako reakce na výsledek vestfálského míru, ze kterého byl Komenský společně s dalšími exulanty velmi zklamán. Toto dílo v sobě nese poselství, které je symbolicky pojato jako závěť této církve Jednoty bratrské. Pojem matky je zde zamýšlen tak, že se jedná o matku všech církví. Dílo je rozděleno do dvaceti bodů, ve kterých Komenský rozebírá momentální situaci, a je adresováno všem „synům“ této církve. V bodech je rozebírána svornost českobratrské církve, dále pak následuje vyzvání k trpělivosti a vyčkávání na lepší okamžiky, které snad brzy přijdou. Komenský zde také symbolicky děkuje polské Jednotě, ale zároveň píše i k Jednotě helvétské a německé. Dílo je zakončeno symbolickým rozloučením s vlastní a poděkováním. V samotném závěru Komenský prosí a nabádá k božímu požehnání všem věrným, kteří setrvávají v bratrské víře.

„Česká otázka“ – v podobě možnosti návratu do rodné vlasti, potažmo upevnění postavení státu. Uznání majetku a společně s tím uznání náboženské tolerance bylo na Vestfálském kongresu řešeno zcela pochopitelně bez emigrantů a byla namířena přímo proti ní. Jednotlivci z emigrace, zejména měšťanského stavu, avšak ani po roce 1648 neuznali porážku. Podobně tomu bylo po bitvě na Bílé hoře. Nepopravení stavovští šlechtici, kteří si díky emigraci ze země zachránili život, byli s politickou situací nadmíru nespokojení. Hlavní osobností se stal již zmíněný Jindřich Matyáš

⁷⁰ Jeho vztah ke Švédsku byl velmi vřelý nejen díky protestantskému vyznání, ale také díky jeho pobytu ve Švédsku, kde působil na královském dvoře. Nejen zde vedl tamější reformu školství a prohluboval zájem o pedagogiku.

⁷¹ ČAPEK 1948, str. 145

⁷² FUKALA - II. díl 2018, str. 120

⁷³ KOMENSKÝ 1928 (o vydání a doslov se postaral Jiří Václav Klíma)

Thurn⁷⁴ – vůdce stavovského povstání a generální velitel stavovských vojsk. Jeho jméno bylo se švédskými vojsky úzce spjato. Ovšem i po masivním odchodu českých nekatolíků, v něm česká emigrace spatřovala osobnost vůdcovského přesvědčení.⁷⁵ Právě proto v dnešní době kolují mýty o předbělohorské době a pobělohorské době jakožto o přísném útlaku české společnosti a českých zájmů. V dílech emigrantských autorů se pochopitelně odráží jistý literární smutek a žal nad odchodem z rodné země a vyjádření lásky k ní. Na rozdíl od svých protivníků, kteří díky svému vítězství docílili možnosti odchodu mnoha stovek lidí do emigrace, jakožto symbolické očištění katolické víry od protestantismu. V tomto ohledu musím také zmínit, že v neposlední řadě odešla velká část šlechty, měšťanů královských měst či poddanských rodin do emigrace také kvůli sociálním či hospodářským, ideologickým důvodům a otázka víry tedy nebyla vždy tím hlavním důvodem.⁷⁶ Čeští emigranti byli také, vedle papeže Inocence X. a několika nizozemských radikálů, jedinými a posledními, kteří zpochybnili a ozvali se proti autoritě vestfálského míru. Jejich poslední odboj, však nebyl s to zpochybnit dominantní autoritu všeobecně potvrzeného vestfálského míru. Rok 1648 tedy znamenal faktický a na dlouhou dobu definitivní zánik českého státu a plnohodnotné upevnění moci rakouských Habsburků.⁷⁷

⁷⁴ Jindřich Matyáš Thurn v mladých letech vystudoval velice prestižní bratrskou školu v Ivančicích. V té době byli jeho spolužáci významní politici Karel starší ze Žerotína a společně s ním také Karel I. z Lichtenštejna. Jindřich Matyáš Thurn byl excelentní válečník, proslavil se v bojích proti Turkům v Uhrách, kde započala jeho vojenská kariéra. Roku 1609 se významně zapojil v politickém boji o prosazení Rudolfova majestátu – dokumentu, zajišťující náboženskou svobodu. V roce 1611 stál v čele stavovského vojska proti pasovskému vojsku vyslanému do Prahy pasovským biskupem Leopoldem. Roku 1617 se výrazně postavil proti kandidatuře na Českého krále Ferdinanda Štýrského. Roku 1618 patřil k hlavním iniciátorům třetí pražské defenestrace a později se stal jedním z 30 direktorů a soustavně s tím vrchním velitelem stavovského vojska. Jindřich Matyáš Thurn po Bílé hoře ze země uprchl, všemožně pak bojoval proti habsburské nadvládě. Bojoval pod dánskou, švédskou, taktéž benátskou vlajkou. Zemřel roku 1640 na území dnešního Estonska.

⁷⁵ JUŘÍK 2014, str. 402

⁷⁶ POLIŠENSKÝ 1960, str. 199

⁷⁷ Tamtéž, str. 200

2. Švédské obležení Prahy roku 1648 (popis událostí a jejich důsledky)

2.1 Švédské nebezpečí v Českých zemích na samém sklonku třicetileté války. Uzemní dominance švédských vojsk.

V celé Evropě velice pomalu utichaly poslední válečné výstřely z mušket a děl. Jediným místem, kde se mělo ještě odehrát jedno velmi dramatické obléhání, byla právě Praha – vedle Vídně jedno z hlavních měst císařské moci. Ovšem Praha už tou dobou dávno nebyla residenčním sídlem císaře, proto zůstávala Vídeň dominantní. Země, města, vojáci, taktéž civilní obyvatelstvo, téměř všechny sféry tehdejší společnosti byly postupujícími roky třicetileté války značně vyčerpáni. V nedalekých vestfálských městech Münster a Osnabrücku probíhala od roku 1645 již třetím rokem mírová jednání o ukončení krvavé války, která trvala již příliš dlouho. Její vývoj však nejevil žádné známky prozatímních vítězných výsledků jedné či druhé strany. Mezi válčícími stranami se projednávaly podmínky možné k uzavření všeobecného míru, které

po dlouhou dobu nebyly dostatečně přijatelné pro oba zneprátelené tábory. Přestože se téměř po celé Evropě začala válečná i politická situace zlepšovat a uklidňovat, Českými zeměmi táhla švédská vojska, která jen loupila, drancovala, kradla a vraždila. Nutno podotknout, že švédské vedení války v podobě co největšího kořistnického způsobu je nakonec mohlo stát vítězství i v jedné z posledních bitev, kdy obléhali Prahu.⁷⁸ V té době představovala švédská vojska pro Čechy a jejich obyvatele skutečné nebezpečí a hrozbu. Od roku 1642 měli ve svém držení střední a severní Moravu s hlavním místem v Olomouci. V polovině června téhož roku sem vpadla vojska vedená generálem Lennartem Torstenssonem⁷⁹ a od té doby se Olomouc stala základnou švédské moci ve střední Evropě.⁸⁰ Od roku 1645 však Švédské pluky začaly kontrolovat také některá místa v severních Čechách, téměř nepřetržitě držely hrady Frýdlant a Grabštejn.⁸¹ Od roku 1646 se vítězně zmocnily dvou velkých měst, Chebu a Mostu,

⁷⁸ POLIŠENSKÝ 1960, str. 199

⁷⁹ JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 16 – Lennart Torstensson byl jedním z nejschopnějších švédských generálů. Během třicetileté války se vyznamenal jako bravurní strateg. Díky jeho věhlasné schopnosti vedení Švédové vyhráli důležité bitvy u Breitenfeldu roku 1642 a u Jankova roku 1645.

⁸⁰ POLIŠENSKÝ 1970, str. 226

⁸¹ Proti těmto hradům se začaly formovat císařské posádky do vojensky silně vybavených hradů, jako byly například Loket, Louny, Děčín, Hrubá Skála, Žatec a Litoměřice. Linie hradů císařské posádky však

čili byla otevřena cesta do středu země k hlavnímu městu také ze západní strany. Nutno podotknout, že Švédové téměř celé východní Krušnohoří vyplenili a vydrancovali, mj. například města Jirkov, Chomutov či Louny, ale také známý osecký klášter. V tomto ohledu se můžeme domnívat, že útok na hlavní město byl nevyhnutelný, protože bývalé říšské město Cheb se na delší dobu stalo pevným výchozím bodem Koenigsmarkových ozbrojených a loupežných výpadů do středu Čech i na Prahu samotnou.⁸² Jisté obklíčení ze tří světových stran (kromě té jižní, která až do roku 1648 nadále odolávala švédským útokům) je v mnoha ohledech vysvětlováno jako záměrná vojenská taktika švédských generálů, kteří se tak snažili rozbít Českou zemi a soustředit se na hlavní generální útok na Prahu.

V očích české emigrantské elity se však jednalo o poslední světlo naděje, které by mohlo Čechy osvobodit od spárů habsburské monarchie. Nutno zmínit, že také Švédové samotní do jisté míry očekávali pomoc od místních obyvatel a případné projevení jejich náklonnosti. Pomoc domácího obyvatelstva proti nenáviděným vládcům by se mohla označit jako nutná, protože by Švédové takovou pomoc uvítali, ba dokonce i potřebovali. České země však, až na pár výjimek, vchovaly poslušně smýšlející obyvatelstvo, které proti švédským dobyvatelům bojovalo, a jejich vstup do země nebyl uvítán.⁸³ Po nezdařeném útoku na Brno roku 1645 se Švédské vojenské vedení v polovině roku 1648 chystalo k velkému útoku (jehož vedení bylo svěřeno již prověřenému generálovi Janu Kryštofu Königsmarckovi) na hlavní město tehdejšího království – Prahu. Jejich „tajný“ útok měl být veden z několika možných směrů.⁸⁴

2.2 Původní strategie dobytí Prahy a „zrada“ Arnošta z Ottowaldu

Švédští dobyvatelé velmi dobře věděli, že útok na hlavní město nebude i přes velmi slabou městskou vojenskou posádku, pod vedením hraběte Rudolfa Colloreda z Walsee – velkopřevora maltézských rytířů, snadnou záležitostí.⁸⁵ V tomto případě je

nebyla neprostupná, proto se i přes plnou vyzbrojenost císařských „pevností“ dostávala záškodnická vojska Švédů do vnitrozemí, kde podnikala loupežná i vojenská přepadení vesnice a dalších zemědělských usedlostí.

⁸² KILIÁN 2018, str. 25

⁸³ POLIŠESNKÝ 1970, str. 227 – Z hlediska výjimky, kterou jsem zde zmínil, jde o tzv. „*Valachy*“ – psance a zbojníky v Beskydech. Dále mohou zmínit také Vsetínské obyvatele. Nejvíce se tyto odbojné skupinky vyznamenaly při útoku na Olomouc generálem Torstensonem roku 1643. S jejich pomocí švédský generál nakonec Olomouc po pár týdnech dobyl.

⁸⁴ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 138

⁸⁵ Hrabě Rudolf Colloredo z Walsee k sobě později do Prahy povolal také velitele maršála Jana Kryštofa hraběte z Puchheimu, který dorazil 26. července 1648. Jeho vojenské zkušenosti a vedení se však nejevily jako výrazné, přesto Praze při obraně velmi významně vypomohl. Jeho odstoupení bylo také zapříčiněno

velmi důležité zmínit, že největšího nepřítele pro švédské vojsko představoval hlavně čas. Díky mírovým jednáním, která už přes několik let probíhala, bylo možné, že bude mír v Evropě uzavřen každým následujícím dnem. O detailních zprávách z mírových jednání však neměli přehled ani obránci Prahy, ani Švédské vojsko. Švédové velmi dobře věděli, jak obrovská a věhlasná kořist v podobě bohatých uměleckých sbírek se v Praze nachází. Právě proto nechtěli švédští dobyvatelé o svůj lup a kořist přijít. Vrchním velitelem švédských vojsk byl generál Jan Kryštof Königsmarck⁸⁶, který se svým vojskem, čítajícím cca 2500 mužů⁸⁷, táhnul ku Praze. Jeho vojsko se skládalo zejména z jezdecké úderné síly v podobě cca 1000 rejtářů⁸⁸, 1000 dragounů a 500 pěšáků.⁸⁹ Königsmarck chtěl Prahu obsadit způsobem, který by ho v první řadě stál co nejméně ztracených vojáků. Druhý bod jeho plánů znamenal co nejrychlejší obsazení města. Právě v tomto okamžiku se objevuje velmi důležitá postava zběhlého císařského důstojníka Arnošta z Ottowaldu.⁹⁰ Jeho zášť vůči veliteli hraběti Colloredo spočívala ve velmi dlouhém čekání na odškodnění, které Arnošt díky pobytu v zajetí očekával. Colloredo však tuto záležitost velmi dlouho odkládal. Nutno podotknout, že možná i kvůli nedostatku vlastních financí. Kvůli této nemilé minulosti tak Arnošt z Ottowaldu, který musel draze financovat svůj nákladný pobyt v Praze, málem přišel o veškeré úspory. Jeho finanční situace prý byla tak špatná, že stačilo málo, aby zcela zchudl, což by zapříčinilo jeho společenský pád.⁹¹ Toho času se Ottowaldský v průběhu své vojenské kariéry vypracoval z vojína až na podplukovníka. Poté jej potkala tragická nehoda v podobě ztráty pravé paže. K této nemilé události mu Švédové roku 1647 při obléhání Chebu navíc vypálili dům společně s jeho majetkem. Ottowaldský se proto obrátil na císaře

hrubým nedostatkem potravin, a proto byl do Prahy záhy povolán také velitel generál Innocenzo Conti di Pola e Guadagnola z Českých Budějovic, který nakonec převzal konečné velení nad obranou města.

⁸⁶ Hans Christoph Königsmarck pocházel původem z Braniborska. Do služeb Karla Gustava II. Adolfa vstoupil počátkem 30. let 17. století. Během své vojenské kariéry se účastnil bitev u Wolfenbüttelu roku 1641, u Breitenfeldu roku 1642 a u Jüterborgu roku 1644. Königsmarck se v historii válečnictví proslavil zejména mistrně rychlými přesuny, častokrát málo početného, vojska. Stejně tak svého umění využil při přepadení Prahy v roce 1648, kdy znamenitě využil momentu překvapení.

⁸⁷ Je možné, že Königsmarckův výpad ku Praze měl pouze zmást protivníka a soustředit jeho síly na obranu. Primárním a hlavním cílem dobytí byla pro Švédy i nekatolickou stranu samozřejmě Vídeň.

⁸⁸ Jedná se o lehkého vojáka na koni, nikoliv však o těžce vyzbrojeného dragouna.

⁸⁹ LÍVA 1936, str. 14

⁹⁰ Ve starší literatuře se můžeme setkat s pojmenováním „*Ernst von Ottenwalden*“, zcela nepochybně se však jedná o stejnou osobu. Přechody z jedné vojenské strany k nepříteli a naopak nebyly v té době jevem nikterak nevídaným. Častokrát se jednalo o přestup z hlediska finančního ohodnocení nebo za vidinou kariéerního postupu, viz Valdštejn. Proto není zcela na místě nazývat Ottowaldského zrádцем Čechů a vinu za dobytí Malé Strany a Hradčan snášet pouze na jeho osobu.

⁹¹ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 138

s žádostí o pomoc, ten však jeho přání nevyhověl. Je tedy možné, že toto císařovo odmítnutí zpečetilo Ottowaldského přestup ke Švédům.⁹²

Königsmarck v osobě Arnošta z Ottowaldu poznal nejen zkušeného vojáka, ale také v něm našel výrazného spojence, který znal tajné informace a tajemství o pražském fortifikačním zařízení a opevnění. Ottowaldský tak výrazně dopomohl Königsmarckovi k dobytí Hradčan a Malé Strany. Tento námět je velmi idylický. Společně se domluvili na smlouvě, že Arnošt z Ottowaldu dokáže s generálem Königsmarckem dobýt celou Malou Stranu bez ztráty jediného muže.⁹³ Tento velmi troufalý návrh byl však pravdou a jak Arnošt z Ottowaldu slíbil, tak dodržel.⁹⁴ V tomto ohledu je nutno zmínit, že Ottowaldský byl skutečně velmi dobře informován o znalostech místních poměrů a slabinách hradčanského opevnění. Je však velice pravděpodobné, že by se generál Königsmarck zmocnil celé Malé Strany i bez Ottowaldského pomoci. Ztráta švédských vojáků by však byla mnohonásobně vyšší.⁹⁵ Můžeme se ovšem také setkat s názorem, že generál Königsmarck nemohl bývalému císařskému důstojníkovi ihned všechno uvěřit. Proto se švédský generál rozhodl do Prahy tajně vyslat své vojáky v převlečení, kteří měli potvrdit vše, co Ottowaldský o Praze vypověděl a prozradil.⁹⁶

2.3 20. červenec – 25. červenec 1648 – Dny, kdy se švédská vojska přiblížila ku Praze a čekala na rozkazy.

Už od 20. července se Königsmarckova vojska blížila směrem ku Praze. 21. července byla dobytá města Kladruby a Stříbro.⁹⁷ 24. července bylo obsazeno město Rakovník a oddíly se vydaly směrem na Zbraslav a čekaly na rozkaz, kdy se budou moci vydat k přímé blízkosti Prahy. Té doby jim bylo nabízeno a rozdáváno poukazů na domy, které se nacházely na Hradčanech či Malé Straně. Rozkazy ze švédského vedení byly zcela jasné, kdokoliv, kdo by kladl odpor nebo byl nalezen se zbraní v ruce, měl být zabit. Stejně tak mělo být zacházeno se zvědavci či s někým, kdo by se náhodně objevil v oknech či na ulici.⁹⁸

⁹² ENGLUND 1993, str. 469-470

⁹³ Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 34

⁹⁴ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 138

⁹⁵ LÍVA 1936, str. 15

⁹⁶ Tamtéž, str. 15

⁹⁷ KILIÁN 2018, str. 36

⁹⁸ ENGLUND 1993, str. 471

Zde je nutno zmínit, že se zhruba čtyřdenním náskokem postupoval směrem do Prahy také švédský generál Wittenberg, který se svým vojskem táhnul od Náchoda, přes Hradec Králové, Poděbrady, Brandýs nad Labem a jeho konečnou vojenskou zastávkou byla právě Praha. Wittenberg se svým vojskem do Prahy však dorazil o několik dní později než Königsmarck (viz níže).⁹⁹ Tento historický fakt je však přímým podpořením hypotézy, že Königsmarck o brzkém příchodu svého druha věděl, a očekával jeho vojenskou pomoc.

Dne 25. července se Königsmarckovo vojsko přiblížilo ku Praze a aby nezbuzovalo mnoho podezření, ukrylo se v lesích a vyčkávalo na ten správný okamžik. Praha v té době samozřejmě netušila, že se blíží bezprostřední nebezpečí. Veselá událost v podobě svatby císaře v Innsbrucku s arcikněžnou Marií Leopoldinou Tyrolskou proměnila město v nepřipravený soubor oslav a nic netušících obětí.¹⁰⁰ Švédové se o půlnoci dostali až k letohrádku Hvězda, kde se jejich postup zastavil. K jejich zděšení se z města začaly ozývat výkřiky, které však nebyly poplašné, nýbrž opilecké a radostné. Stejně tak je mohl vyrušit zvon z břevnovského kláštera a taktéž zvon z kapucínského kláštera na Hradčanech, kde se ale také nezvonilo na poplach přepadení města, jen se svolávali mniši ke svým ranním modlitbám.¹⁰¹

Zde je nutno zmínit, že Praha na takový útok nebyla vůbec připravena z hlediska dostatečné vojenské posádky. Pražané velmi spoléhali na důkladné fortifikační průpravy, které byly v průběhu let velmi zdokonaleny. Na začátku třicetileté války byly městské hradby místy ve velmi chatrném stavu a Prahu tak chránilo pouze gotické opevnění¹⁰², jehož tloušťka dosahovala cca 1,5 metru. Opevnění bylo ohlodáno nejen prodlevou času, ale také trpělo nedostatečnou starostí o opravu ze strany obyvatel.¹⁰³ V průběhu války se však velmi opravovalo a zdokalovalo, ale stále zde byly jisté rezervy. Díky nespočtu zbudovaných bastionů a zpevnění městských hradeb se tak z Prahy stala plnohodnotná pevnost.¹⁰⁴ Z hlediska ozbrojené posádky disponovala Praha jediným pěším plukem, který byl součástí obrany od roku 1645. Této posádce se říkalo Valdštejnská a čítala šest kompanií o 200 mužích. Můžeme se jen domnívat, proč byla v hlavním městě ponechána tak skromná posádka v tak nejistých a nebezpečných

⁹⁹ KILIÁN 2018, str. 38

¹⁰⁰ LÍVA 1936, str. 15

¹⁰¹ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 139

¹⁰² KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 439

¹⁰³ LÍVA 1936, str. 5

¹⁰⁴ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 439

časech. V nejnútnejším stavu zde byla odhodlaná měšťanská milice, tvořena zcela samozřejmě neprofesionálními vojáky. Hlavní město se na ni však v nutnosti obrany mohlo plnohodnotně spolehnout.¹⁰⁵ Vojenská správa dokonce spoléhala na měšťanskou milici jakožto na hlavní obrannou sílu, bez které by Praha neměla v případě nutnosti sebemenší šanci na úspěch.¹⁰⁶

2.4 26. červenec 1648 – Objevení slabiny pražského opevnění a vojenské přepadení Malé Strany, Hradčan a Pražského hradu.

Přibližně v půl třetí ráno bylo švédské vojsko naplno připraveno zcela nepozorovaně proniknout do města. Mezi břevnovským klášteřem a Loreťou vedla velmi úzká cesta, kterou té doby využívali dělníci, když vozili kámen k opravě nebo výstavbě hradeb. Arnošt z Ottowaldu tuto stezku znal a se stovkou vojáků se tudy vydal. Na jednom místě byly hradby povolené a nebylo těžké je překonat. Arnošt s přepadovou jednotkou rychle zneškodnili stráž a vydali se k Strahovské bráně. Ta se nacházela zhruba v polovině dnešní Nerudovy ulice, kde se zužuje v blízké sousedství barokní kostel Panny Marie Matky ustavičné pomoci a kostel sv. Kajetána.¹⁰⁷ U Strahovské brány se Arnoštovo vojsko setkalo s odporem císařských stráží vedených kapitán-lajtnantem Ammonem. Ten byl však přepadením tak překvapen, že se odvážil k odporu až ve chvíli, kdy byli Švédové zcela na blízku. Ottowaldský se nekompromisně zmocnil Strahovské brány, nechal spustit padací most a vpustil do města veškerá zbylá švédská vojska. Za Ottowaldským se se svými muži vydal také podplukovník Volkens a plukovník Coppy se zbytkem své pěchoty.¹⁰⁸ Jako poznávací znamení měli všichni Švédové za klobouky březové ratolesti.¹⁰⁹ Bez menších potíží se téže noci podařilo Švédům získat celou Malou Stranu, Hradčany a také Pražský hrad.¹¹⁰ Švédské pluky se během krátkého časového období zmocnily téměř všech novoměstských bran. Mimo staroměstskou mosteckou věž drželi v obsazení brány Poříčskou, Špitálskou, Horskou, jinak zvanou také Šibeniční, Koňskou a Svinskou.¹¹¹ Do jejich rukou padl nejen poklad hraběte Šlika, který byl uložen ve Strahovském

¹⁰⁵ ENGLUND 1993, str. 469

¹⁰⁶ LÍVA 1936, str. 5

¹⁰⁷ KILIÁN 2018, str. 40

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 17

¹⁰⁹ ENGLUND 1993, str. 471

¹¹⁰ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 437

¹¹¹ LÍVA 1936, str. 5

klášteře¹¹², ale také věhlasný majetek hraběte Colloreda. Hrabě se při zjištění švédského přepadení zachránil kvapným útekem v noční košili, v doprovodu svého sekretáře a svého pážete. Přes Vltavu se dostal na prosté loďce. Přestože byl mezi prvními, kteří si dokázali zachránit život a dostat se na opačnou stranu města, nebyl úplně prvním, který podal zprávu o přepadení Hradčan a Malé Strany.¹¹³

Švédové téže noci zajali také velké množství známých osobností, na kterých bylo požadováno vysoké výkupné. Byli mezi nimi například pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, nejvyšší purkrabí Jaroslav Bořita z Martinic¹¹⁴ a také vysokoškolský profesor a lékař Mikuláš Franchimont z Frankenfeldu.¹¹⁵ Švédové pobili zhruba 100-200 civilních obyvatel. Bylo střeleno na všechny, kteří měli zbraň v ruce, na zvědavce, které vyrušil rozruch na ulici, a vyhlízející z oken. Raněných bylo samozřejmě mnohem více. Mezi nimi se objevil také nejvýznamnější zemský sudí František Matyáš Karel ze Šternberka, jemuž byla ocelovou kulí rozervána paže.¹¹⁶ Na toto zranění později zemřel. Také hejtman Starého Města pražského, Ferdinand Libštejnský z Kolowrat, té noci utřil smrtelnou ránu do hlavy.¹¹⁷ Stejně neblahý osud potkal hrabata Michnu a Černína, kteří byli zastřeleni při pokusu o útek.¹¹⁸

2.5 Věhlasná švédská kořist v podobě rudolfínských sbírek

Jistou zajímavostí z doby obléhání je fakt, že veškeré nalezené poklady a fyzicky cenné předměty byly generálem Königsmarckem prohlášeny ve prospěch vojska. Praha pro Švédské dobyvatele znamenala doslova zlatý důl, neboť nalezený a uloupený majetek byl více než obrovský.¹¹⁹ Díky tomu, že se Švédové zmocnili zbrojnice na Pražském hradě, si mohli být více než jisti, že jejich válečný materiál v podobě palných zbraní a děl je dostatečný a postačí na dlouhé obléhání (téměř ironickým paradoxem je také fakt, že Švédové používali k dobývání města zbraně a děla Pražanů samotných). Švédové se tak zmocnili téměř 130 000 železných kulí, téměř 600 sudů

¹¹² HOJDA 1998, str. 16

¹¹³ LÍVA 1936, str. 22 - První zprávu o přepadení přinesl fendrych-praporečník valdštejnského pluku, Karel Příchovský, který se Švédům postavil na dnešním Karlově mostě. On sám byl však postřelen a z boje musel odejít. Mluví se také o tom, že to byl právě Karel Příchovský, který včas zavřel Staroměstskou bránu. Tento dohad byl však vyvrácen, protože těžce raněný voják by nemohl takový to čin uskutečnit.

¹¹⁴ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 139

¹¹⁵ KILIÁN 2018, str. 41

¹¹⁶ KILIÁN 2018, str. 41

¹¹⁷ LÍVA 1936, str. 19-20

¹¹⁸ ENGLUND 1993, str. 472

¹¹⁹ Tamtéž

střelného prachu a mnoha desítek těžkých děl.¹²⁰ Švédská kořist však nezůstala pouze u válečných předmětů. Generál Königsmarck se s vojskem soustředil především na umělecky cenné předměty. U těch nejcennějších sbírek, které na Pražském hradě nashromáždil císař Rudolf II. během své vlády, bylo zakázáno, aby se jich vojsko dotklo.¹²¹ Generál Königsmarck je prohlásil za státní kořist, ryze pro švédskou korunu. V tomto ohledu je totiž velmi možné, že královna Kristina Švédská si veškeré cennosti u Königsmarcka objednala. Její vášeň pro sběratelské předměty a kuriozity byla nesmírná. Stejně tak měla slabost pro zajímavé osobnosti své doby, které zvala na svůj královský dvůr.¹²² Rudolfova *Kunstkamora* představovala pro Königsmarcka kořist majestátní úrovně. Umělecké předměty, díla, obrazy, které byly vymalovány štětci italských mistrů v podobě Raffaela, Da Vinciho či Tizina. Součástí byly také sochy či kuriozity, které měly taktéž nevyčísitelnou hodnotu.¹²³ Valná většina z nich je ještě v dnešní době k vidění ve stockholmských muzeích. Stejně tak je tomu v případě sochařské výzdoby Valdštejnského paláce, kterou vytvořil pro Albrechta z Valdštejna Adrian de Vries. Originály jsou do dnes uloženy v královském paláci v Drottningholmu, který se nachází nedaleko Stockholmu. Například to, co dnes vidíme ve Valdštejnské zahradě, jsou pouhopouhé kopie ze začátku 20. let.¹²⁴ Je na místě zmínit, že právě generálu Königsmarckovi můžeme „vděčit“ za uchování těchto sbírek, byť v jiné zemi. Kdyby se díla dostala do rukou negramotného vojska, je zcela zřejmé, že by valná většina skončila v propadlišti dějin.¹²⁵

2.5.1 Knižní válečná kořist – *Codex gigas* a *Codex argenteus*

Zcela samozřejmě zde musím zmínit také knižní kořist, která byla pečlivě zabalena do beden a odeslána do Stockholmu. Švédové vyrabovali nespočet pražských gymnazijních či univerzitních knihoven, včetně té strahovské premonstrátské, která do dnešní doby patří v našem prostředí mezi ty nejznámější a nejcennější.

¹²⁰Na opačné straně Vltavy však obránci Prahy ke konci obléhání trpěli hrubým nedostatkem střelného materiálu. Švédové jim však nevědomky poskytli velké množství času, který věnovali plenění a rabování. Obyvatelé Starého a Nového Města se tak naplno mohli soustředit na přípravu palebného arsenálu a svolávání lidu do zbraně.

¹²¹ Nutno podotknout, že bohaté rudolfínské sbírky byly předtím cizími vojsky vykradeny již třikrát. Poprvé za pasovského vpádu roku 1611, poté při kapitulaci Prahy po Bílé hoře roku 1620 a nakonec při saském vpádu roku 1631.

¹²² ENGLUND 1993, str. 473 - Některé umělecké předměty byly Švédy ukradeny přímo na místě, ale většina z nich byla pečlivě zabalena a odeslána do Stockholmu. Nedočkávat královna Kristina byla prý u samotného vybalování cenností a uloupených uměleckých děl v královském paláci.

¹²³ ENGLUND 1993, str. 473

¹²⁴ KILIÁN 2018, str. 7 v obrazové příloze studie.

¹²⁵ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 139-140

Dále pak došlo k vyloupení knihovny malostranských jezuitů a společně s tím byla ukradena také unikátní knižní sbírka vymřelého jihočeského rodu Rožmberků, která byla roku 1647 přivezena z Třeboně do Prahy.¹²⁶ Naprosto nejcennější knižní kořistí je bezesporu tzv. *Codex gigas* – svými rozměry obrovská Ďáblova bible, původem benediktýnský rukopis z podlažického kláštera. Její vznik je datován do první poloviny 13. století. Je proslulá především díky velmi známé celostránkové iluminaci d'ábla.¹²⁷ Nyní se tato obrovská kniha nachází v Královské knihovně ve Stockholmu. Společně s Ďáblovou biblí zde mohu také zmínit tzv. *Codex argenteus*, velmi známý gótský překlad bible z počátku šestého století. Dnes se tento knižní klenot nachází v univerzitní knihovně v Uppsale. V závěru kapitoly o loupežné kořisti mohu uvést, že hodnota uloupeného majetku, který s sebou Švédové odvezli do Stockholmu, se odhaduje do výše sedmi milionů říšských tolarů.¹²⁸

2.6 Mobilizační situace na Novém Městě pražském

V dnešní době můžeme pouze polemizovat o tom, zda by v případě větší soustředěnosti a připravenosti stráží na hradbách nedošlo k obsazení Malé Strany a Hradčan. Stejně tak můžeme uvažovat nad tím, jak se mohlo stát, že hradby kolem kapucínského kláštera, které byly v dosti chatrném stavu, nebyly střeženy větší vojenskou posádkou. Situace, která se odehrávala na Malé Straně, zcela pochopitelně neušla pozornosti obyvatel ani posádky na Starém a Novém Městě. Do jejich vedení se postavil zachráněný hrabě Colloredo, který ihned po příchodu do neobsazené části města odeslal plukovníka Příchovského s oddělením Valdštejnské pěchoty na Střelecký ostrov.¹²⁹ Velmi malé množství posádky způsobilo, že bylo město odkázáno hlavně na obranu svého civilního obyvatelstva. Do jisté míry Švédové spoléhali na to, že vysvobodí Prahu z područí habsburské nadvlády a budou tak vítáni jako hrdinové. Jejich vpád by byl pak symbolicky uvítán jako osvobození od Habsburků, alespoň takto jim to bylo našeptáváno ze strany českých nekatolických emigrantů. Od stavovského povstání však uběhlo již dlouhých třicet let a město začalo vychovávat generaci, která byla převážně ryze katolickou a oddanou habsburské dynastii.¹³⁰

¹²⁶ KILIÁN 2018, str. 42

¹²⁷ HOJDA 1998, str. 12

¹²⁸ ENGLUND 1993, str. 473-475

¹²⁹ LÍVA 1936, str. 23

¹³⁰ ČAPEK 1948, str. 147 – Tato informace, která se v odborné literatuře objevuje je však v rozporu s historickým svědectvím Tomáš Bilka, který ve svém díle „*Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova*“ udává, že v roce 1649 nebyla ještě ani jedna třetina obyvatel katolickou. Proto byla roku 1650 zahájena vůbec

Obyvatelé Prahy však viděli, jak obrovské materiální škody a vraždy civilního obyvatelstva se dějí na opačné straně řeky, a proto byli obyvatelé s to ubránit svoje domy a životy. K vojenské akci tedy bylo připraveno zhruba dvacet měšťanských kompanií, které byly vedeny zástupci předních patricijských rodin.¹³¹ V tomto ohledu je také nutno zmínit vojenský příspěvek v podobě studentské legie, kterou mobilizoval rektor klementinské koleje Andreas de Buisson. Častokrát se můžeme setkat s názorem, že tato studentská legie vznikla nově k obraně Prahy, avšak byla pouze obnovena. Její oficiální vznik můžeme datovat do roku 1639, kdy byla Praha v přímém ohrožení Banerovými vojsky, avšak švédskému generálovi se hlavní město dobýt nepodařilo.¹³² Legie čítala cca 745 ozbrojených mužů, včetně studentů i profesorů.¹³³ Do čela studentské legie se postavil právník Jan Kauffr, který se vyznamenal již při obraně Prahy před Švédy v roce 1639. Obrany města se zúčastnil také přední jezuitský učenec Bohuslav Balbín.¹³⁴ Studentům, kteří byli shromážděni na dnešním Smetanově nábřeží, bylo přikázáno bránit část vltavského pobřeží.¹³⁵ V průběhu obléhání se k obraně města připojili i duchovní, nejhojněji zastoupení jezuity. Další duchovní poté dodali 64 kněží, 29 konviktorů od svatého Bartoloměje a 28 seminaristů od svatého Václava s rektorem staroměstské koleje Andreasem du Buissonem, který celému tomuto duchovnímu pluku velel.¹³⁶ Otázka vedení duchovního pluku je však dle dalších autorů taktéž svěřena do rukou zderazského probošta Dona Floria Cremony. Mezi dalšími známými osobnostmi z řad duchovních byli také například boleslavský kanovník Rudolf Roder či emauzský opat Caramuel z Lobkovic.¹³⁷ Součástí obrany byli také členové řádu Křížovníku s červenou hvězdou, kteří měli za úkol pečovat o raněné.¹³⁸

2.7 „Velitel“ jezuitských a studentských bojovníků – Jiří Plachý

Jezuitskou vůdčí osobností se stal Jiří Plachý, který dlouhodobě působil v Klementinu jako kantor. Možnou komplikací je fakt, že v té době působili v Klementinu dva Jiří Plaší, jednalo se o strýce a synovce. Starší Jiří Plachý proslul mnohem více literárním způsobem. V průběhu jeho působení se mu začalo říkat latinsky

největší rekatolická misie za vedení přímého účastníka obléhání Prahy z roku 1648, Caramuela z Lobkovic.

¹³¹ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 7

¹³² Tamtéž, str. 7

¹³³ ENGLUND 1993, str. 477

¹³⁴ PARKAN 2008, str. 22

¹³⁵ LÍVA 1936, str. 26

¹³⁶ LÍVA 1936, str. 35

¹³⁷ ČAPEK 1948, str. 146

¹³⁸ JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 30

„*Ferus*“. Byl správcem jezuitské tiskárny a taktéž klementinské knihovny. *Ferus* během svého působení proslul také jako autor literárních náboženských spisů a svým vystupováním se zasadil o rozkvět kultu sv. Jana Nepomuckého.¹³⁹

Synovec *Feruse*, Jiří Plachý, byl původem rodák z Českých Budějovic. Vstoupil do jezuitského řádu a vyučoval v Olomouci a v Praze. Plachý však vešel do českých dějin jako hrdinný „velitel“ studentské a jezuitské legie během obléhání roku 1648 (Skutečným velitelem byl ovšem právník Jan Kauffr, kterému byl dokonce při císařových poválečných nobilizacích symbolicky věnován zlatý řetěz.¹⁴⁰ Plachý byl jednou z nejvíce důležitých postav této studentské legie. V literatuře je však s Kauffrem v kontextu velení zaměňován). Jednalo se o osobnost, která dodávala pražským studentům morální a vnitřní sílu. Jeho proslovy, a do jisté míry i samotná přítomnost jeho osobnosti mezi pražskými studenty, dodávaly obráncům odvalu. V neposlední řadě k jeho velitelské funkci náležela také tělesná výška, kterou převyšoval ostatní obránce.¹⁴¹ Dokonce se i mezi Švédy tradovaly historky, že zná zaklínadla, která obránce Prahy chrání před švédskými kulkami. Pro jeho výšku, která dosahovala téměř dvou metrů, se mu přezdívalo „*dlouhý páter*“.¹⁴² V Klementinu se dochovaly železné rukavice, halapartna a přilba, kterou Plachý nosil.¹⁴³ Každoročně je pak jezuité nosili v průvodu k oslavě tohoto slavného výročí.¹⁴⁴

2.8 Válečná posila v podobě očekávaného příchodu generála Arvida Wittenberga a sevření hlavního města ze dvou taktických bodů.

Generál Königsmarck velmi dobře věděl, že nejdůležitější pro švédské vojsko je válečná kořist, proto z počátku ani nepřemýšlel nad tím, že by se snažil o útok na zbytek města. Všechny Königsmarckovy síly stačily pouze na dobytí prozatímní části města – Malé Strany, Hradčan a Pražského hradu. Důležitý okamžik nastává ve chvíli, kdy se od Poděbrad před Prahou objevuje další vojsko čítající 3000-4000 vojáků, tentokrát pod vedením generála Arvida Wittenberga.¹⁴⁵ 31. července toto vojsko

¹³⁹ ČAPEK 1948, str. 146

¹⁴⁰ DOSTAL 1877, str. 97

¹⁴¹ Tamtéž, str. 37

¹⁴² KILIÁN 2018, str. 44

¹⁴³ VLNAS 2001, str. 19

¹⁴⁴ *Obraz boj Pražanů se Švédy* In: *Česká provincie tovaryšstva Ježíšova* <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1905>, vyhledáno 11. 11. 2021.

¹⁴⁵ Arvid Wittenberg von Debern původně pocházel z Finska. Během své vojenské kariéry se vypracoval od nejnižších hodností až ke generálovi. Byl účastníkem mnoha bitev třicetileté války, například bitvy u

již stálo před centrem města a rozložilo se mezi dnešními Vysočany a Hloubětínem. Generál Königsmarck začal velmi spoléhat na příchod svého druha, očekával od něj vysoce důležitou pomoc při dobytí Starého a Nového Města pražského. Königsmarck nařídil své jízdě, která vyjela od Bílé Hory 29. července s jasným cílem, přebrodit se do Podolí a navázat kontakt s budoucím příchodem generála Wittenberga. Tomu však bylo zabráněno díky včasné obraně vyšehradské posádky.¹⁴⁶

Přestože se jednalo o dva skvělé švédské generály, nepanoval mezi nimi přátelských duch. Je dost možné, že Wittenbergovo vojsko snad závidělo generálu Königsmarckovi jeho lup a velkou kořist. Proto se vojáci i generál samotný cítili o velký uloupený majetek ochuzeni. Zajímavé je, že velice pravděpodobně šlo o původní Königsmarckův záměr být v Praze rychleji, aby generál Wittenberg nevěděl o jeho úmyslu a zároveň se nemusel o svou kořist dělit.¹⁴⁷ Dne 3. a 4. srpna započala společná mohutná kanonáda od východu obléhání na Šibeničním vrchu, křižovatky u Bulhara, od generála Wittenberga, kterému Königsmarck poslal po Libeňském mostě nespočet uloupených děl z hradní zbrojnice. Sám Wittenberg při příchodu do Prahy disponoval pouze sedmi lehkými děly.¹⁴⁸ Ostřelování započalo také z Malé Strany, protože generál Königsmarck také nechal spustit salvu z děl.¹⁴⁹ Je známo, že Wittenbergova palba zapříčinila smrt několika lidí, včetně křížovnického převora Vincence Leporia.¹⁵⁰

Generál Wittenberg se po spuštění první kanonády choval k obléhání města spíše nečinně. Nutno podotknout, že ačkoliv se jeho dělostřelecká palba soustředila na zničení či poškození městského opevnění, výrazné škody se mu nepodařilo způsobit.¹⁵¹ Jistou zajímavostí, ale také důležitou událostí z tohoto období, je případ, kdy byl ze Starého Města ke generálovi povolán univerzitní profesor a věhlasný lékař dr. Jan Marek, který měl léčit Wittenbergovu manželku, která však své nemoci později podlehla. Wittenberg poté na krátký čas zanevřel na Prahu a vydal se na zámek Konopiště (kde byla té doby umístěna pouze šestnáctičlenná císařská posádka), který během jediného dne dobyl. Taktéž si podrobil město Tábor, kde se během obléhání nashromáždilo velké množství

Breitenfeldu, kde bojoval také Königsmarck. Taktéž se účastnil bitvy u Jankova roku 1645, dosud nejkrvavější bitvy třicetileté války.

¹⁴⁶ LÍVA 1936, str. 25

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 14

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 26

¹⁴⁹ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 142

¹⁵⁰ KILIÁN 2018, str. 45

¹⁵¹ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 8

šlechty, jednalo se totiž o jedno z nejpevnějších a nejlidnatějších jihočeských měst a o proviantní císařské skladiště. Wittenberg všechna tato fakta o městu znal, proto je velmi zřejmé, že se sem vydal záměrně. Po pětidenním dobývání bylo město Tábor 23. srpna 1648 dobyto a generál Wittenberg se tu zde alespoň částečně odškodnil za kořist, kterou mohl získat v Praze. Po Táboře se vydal ke městu Písek, které se mu však nepodařilo náležitě dobýt. Proto se uchýlil k nedaleké Bechyni a Týnu nad Vltavou, které zcela vyplenil.¹⁵² Podařilo se mu také dobýt město Český Krumlov, tím pádem byly přímo ohroženy i České Budějovice, jakožto poslední jihočeská pevnost v rukou císařských. Švédům se tak alespoň částečně otevřela cesta do Rakous, s primárním cílem na Vídeň.¹⁵³ Po těchto vítězných manévrech se však Wittenberg 1. září vrátil do Prahy, kde opět vybudoval své ležení u Hloubětína.¹⁵⁴ Otázku, proč se generál Wittenberg takto zachoval a nepomohl Königsmarckovi v plném dobývání, nemůžeme s jistotou zodpovědět. Vysvětlení se však nabízí hned několik. Smrt manželky jej mohla emočně zasáhnout, a tak se rozhodl z Prahy na nějaký čas odejít. Možným vysvětlením je také jistá závist nad získanou kořistí svého druha a konkurence v podobě Königsmarcka, který chtěl slávu za dobytí Prahy získat pouze pro sebe.

2.9 Příjezd korunního prince Karla Gustava a švédské taktické přípravy na generální útoky

V průběhu září se však objevilo další vojsko, které vedl korunní princ, následník trůnu a synovec Fridricha Falckého, Karel Gustav Falcko – Zweibrückenský, pozdější král Karel X.¹⁵⁵ Právě on vystřídal na švédském trůnu královnu Kristinu, která přestoupila ke katolictví.¹⁵⁶ Té doby byly na švédském válečném poli zřejmé dva politické proudy uvažování. Tím prvním byl požadován okamžitý konec války a nastolení míru v Evropě. Druhým proudem bylo požadováno ve válce pokračovat a dokázat velikost švédského království v podobě rozsáhlých válečných kořistí. Karel Gustav zcela zřejmě zastával druhý politický směr vedení války. Na prvním místě však šlo o jeho osobní ambice a cíle. S jistou mírou opatrnosti můžeme uvažovat o tom, že si Karel Gustav mohl nárokovat českou korunu, která kdysi náležela jeho strýci

¹⁵² KILIÁN 2018, str. 48-49

¹⁵³ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 8

¹⁵⁴ LÍVA 1936, str. 30

¹⁵⁵ POLIŠENSKÝ 1960, str. 199

¹⁵⁶ PEKAŘ 2013, str. 231

Fridrichu Falckému.¹⁵⁷ Karel Gustav však velmi dobře věděl, že mír může být uzavřen každou chvíli, proto s dobytím města velmi spěchal. Obsazení české metropole by mohlo nejen částečně zkomplikovat finální mírová jednání, ale především by přineslo švédskému králi nehynoucí slávu a v neposlední řadě ještě větší válečnou kořist, než nabytí dosavadní útok na Hradčany generála Königsmarcka.¹⁵⁸

Karel Gustav se v den dobytí Hradčan nacházel ve Wolgastu u Greifswalde, kam se přeplavil s několikatisícovou armádou.¹⁵⁹ Korunní princ se odebral k Havelbergu a kolem Magdeburku do Lipska. Již 21. září se vydal k českým hranicím a 1. října se v Žatci setkal s vojskem generála Königsmarcka, které mu oslavně vyjelo naproti.¹⁶⁰ Nyní byla Praha obležena ze tří směrů. Díky smolnému načasování Prahu opustil maršál Puchheim s několika desítkami zkušených mužů. Za to švédská armáda dosáhla nebývalé síly a momentálně byl jejich počet vůbec největší.¹⁶¹ Na Horskou bránu měl přímo zaútočit říšský rada a generál hrabě Magnus Gabriel de la Gardie.¹⁶² Winttenberg dostal rozkaz, aby se svými pluky zaútočil na Koňskou bránu, a Königsmarckovy pluky na hradby mezi oběma branami. 6. října se pokračovalo v přípravách na generální útok, který započal 11. a 12. října, kdy Švédští oblehatele stříleli tak prudce, že se obránci na věžích Koňské brány museli stáhnout do středu města. Akutní a velmi sevřenou situaci města reflektuje také fakt, že dokonce i židovskému obyvatelstvu byly rozdány zbraně k obraně Prahy, nakonec se však osvědčili jako plnohodnotný hasičský sbor a odstraňovači min.¹⁶³ 13. října dosáhla švédská kanonáda nebývalé síly, která se projevila na proboření hradební zdi mezi Koňskou a Horskou bránou. Švédové se však soustředili na přímý peší útok na mostě pod vedením generál-lajtjanta Lewenhaupta. Tomu se dokonce podařilo zatlačit obránce za Staroměstskou mosteckou věž, které se na chvíli zmocnil, avšak po téměř čtyřhodinovém souboji se navrátila do područí obránců města.¹⁶⁴

¹⁵⁷ KILIÁN 2018, str. 53

¹⁵⁸ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 8

¹⁵⁹ LÍVA 1936, str. 33

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 34

¹⁶¹ HOJDA 1998, str. 13

¹⁶² Kromě tří hlavních dobyvatelů bylo švédské vedení doplněno o další významné dobyvatele a generály své doby, například zde mohou zmínit Alexandera Erkskeina – významného švédského diplomata, Alexandra Lilie či Georga Paikulla.

¹⁶³ ENGLUND 1993, str. 477

¹⁶⁴ LÍVA 1936, str. 35

2.10 Zpráva o podepsání vestfálského míru a pokračující boje o hlavní město

Té doby byl ve vestfálském městě Münster podepsán mír, který definitivně uzavřel krávu epochu v podobě třicetileté války v Evropě. Tuto veledůležitou zprávu však v té době neobdrželi ani obránci města Prahy, ani její dobyvatelé. Za cenu velkých ztrát město Praha však hrdě odolávalo náporu švédských oblehatelů. Vysoce akutním problémem se však začal jevit nedostatek potravin a nedostatek střelného prachu. 14. října vyslal Karel Gustav bubeníka-posla se svou nabídkou jednání o příměří a výzvou, aby se obránci města vzdali. Obránci však onu nabídku o kapitulaci odmítli. Ovšem Hrabě Colloredo v tomto ohledu začal vyjednávat o příměří. K pokusu o dojednání podmínek vybral hrabě Colloredo plukovníka Zikmunda mladšího, hraběte Götze a hejtmána Multzera. Švédskou stranu měl zastupovat adjutant plukovník Wirtz a generální ubytovatel Stadelmayer. Švédové žádali, aby město kapitulovalo s tím, že ponechali obhájcům možnost stanovit podmínky. Pražští obránci s odpovědí vyčkávali a Karel Gustav prohlédl jejich představu o získání času k jisté vojenské rekonvalescenci. 16. října mu již císařský hrabě Götz vyřizoval, že obránci nabízejí neutralitu mezi Starým a Novým Městem na jedné straně a Hradčany a menším městem na straně druhé. Posádky tamějších měst měly být stejně silné a nadbytečná vojska měla být odeslána ke svým hlavním vojenským útvarům.¹⁶⁵ Korunní princ Karel Gustav podmínky obránců neschválil, avšak nabídl císařskému vojsku čestný odchod z města. Duchovenstvu a měšťanstvu nabídl bezpečí při otevření bran. V případě nepřijetí podmínek také pohrozil plným útokem, kde se však neručil za způsobené krveprolití.¹⁶⁶

Ráno dne 25. října bylo dnem po podepsání vestfálského míru.¹⁶⁷ Obě nic netušící strany však válčily dále. Švédové od vyjednání příměří zbudovali ozbrojené sruby, jakožto vojenské hlídkovací stanice. Kopali zákopy, které je měly dostat co nejbližší k městským hradbám. V prozatímní části se obléhání pozměnilo na zákopovou válku.¹⁶⁸ Švédové se snažili o průlomy hradeb, avšak nic se postupem času nejevilo jako extrémně účinné. Jakkoliv se švédští dobyvatelé snažili zmocnit nedobytého města, byli velkou odvahou obránců odraženi. Švédové veškeré své síly

¹⁶⁵ HOJDA 1998, str. 14

¹⁶⁶ LÍVA 1936, str. 37

¹⁶⁷ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 437

¹⁶⁸ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 8

soustředili na Horskou bránu a blízké prostranství kolem ní. Častokrát se snažili odvést pozornost obránců města od dějiště hlavního útoku, pokaždé však bez relevantního úspěchu. Obzvláště pak na městskou sýpku, která však byla perfektně bráněna studentskou

legií, a ve vyhloubených zákopech před ní byla vojenská jednotka generála Contiho a gallasovských dragounů, kteří přispěchali Praze v polovině října na pomoc. Sýpka během dalších dní padla, ale Švédům se dále nepodařilo dostat. Neustále pokusy o vojenské výpady proti perfektně opevněným obráncům města brzy začaly švédské dobyvatele stát mnoho padlých. Přesné číslo není samozřejmě známo, ale prosté odhady činí 800 padlých. Tak či tak se postupem času začal otáčet větší počet ztrát na stranu Švédů, jelikož jejich ztráty činily stovkové jednotky, zatímco na straně obránců šlo o desítky. Obě strany začaly být značně vyčerpány. Švédové byli nadmíru nespokojeni se svým dosavadním počínáním. Obráncům města přinesl radostnou zprávu posel polního zbrojmistra Martina Maxmiliána Goltze, že ozbrojená pomoc se blíží ku Praze, a nebude tak dlouho trvat a dorazí mohutné posily. V neposlední řadě městem začaly kolovat tajné zprávy o uzavření míru, ale nebyly nikterak potvrzené, proto se na ně nešlo dostatečně spolehnout.¹⁶⁹ Švédové se postupem času odhodlali k další nabídce projednání mírových podmínek a kapitulace, ale poslovi bylo s velkou dávkou sebevědomí odpovězeno, že polní maršál není v Praze, protože vyjel naproti blížícím se posilám. Šlo však o lež, která měla Švédy zmást a znejistit. 31. října se střílelo jen z malých děl a žádný generální útok se nekonal.¹⁷⁰

2.11 Švédský epilog, příjezd císařských posil a konec obléhání

Poslední momentem švédského obléhání byl 1. listopad 1648. Obránci města začali pozorovat, že Švédové konají přípravy k ukončení obléhání. Korunní princ Karel Gustav dostal konečně zprávu, že byl podepsán mír, a v Evropě se již nebojuje. O den později se velmi radostnou a euforickou zprávu dozvěděla i pražská posádka. Švédové se začali šikovat k odchodu u Šibeničního vrchu, kde se k nim připojil také generál Wittenberg. Poslední dny před začátkem listopadu bylo zcela jisté, že Švédové věděli o uzavření míru dříve než obránci. Jejich útoky byly velmi slabé. Finální odchod však

¹⁶⁹ LÍVA 38-39 – Hrabě Colloredo zaslal generálu Königsmarckovi nabídku o příměří již 7. listopadu. Ovšem k definitivnímu uzavření míru obou stran došlo až 29. listopadu v jednom z provizorně vybudovaných srubů na mostě mezi oběma barikádami. Právě zde se obě strany domluvily na mírových podmínkách a na schválení příměří.

¹⁷⁰ LÍVA 1936, str. 40

načasovali, až když najisto věděli, že se blíží císařské posily. V tomto ohledu spoléhali Švédové hlavně na bohatou kořist, která pro ně alespoň částečně představovala symbolický úspěch a útěchu.¹⁷¹

Dne 3. listopadu odtáhla valná část švédského vojska směrem k Brandýsu nad Labem. Následujícího dne dorazila do Prahy slibovaná vojenská posila v podobě 3000 pěších bojovníků, 5000 jezdců a 10 dělostřeleckých skupin s palebným arsenálem. Jejich cesta do Prahy byla vedena přes jižní Čechy – Český Krumlov a České Budějovice. Císařské posily se utábořily mezi Krčí a Vyšehradem. Vůdčími osobnostmi posil byli Zikmund Myslík¹⁷², Suys, Martin Maxmilián Golč a Jan hrabě Špork.¹⁷³

5. listopadu ve městě propukla pravá euforie v podobě oslav a veselí. Toho dne také vyšlo slavné procesí z kostela svatého Jindřicha do Týna, za účasti generality, místodržících, šlechty, všeho duchovenstva a mnoha obyvatelstva, jakožto symbolické poděkování v podobě kolosální bohoslužby.¹⁷⁴ Ke zcela definitivnímu odchodu Švédů z Prahy došlo však až 30. září 1649. Teprve v době, kdy byly zcela projednány a konečně potvrzeny mírové podmínky, které dojednávali na jednom z vltavských ostrovů generál Golč se svým kolegou Contim. Tento ostrov byl vybrán jako jisté neutrální prostředí pro obě strany. Za císařskými důstojníky sem přijel generál Wittenberg a další přední sekundanti švédské armády.¹⁷⁵ Ačkoliv bylo jisté, že Švédové musí z Prahy se svým vojskem odejít v co nejbližší době, oslavil ještě téhož roku Karel Gustav společně s generálem Wittenbergem Vánoce na Pražském hradě.¹⁷⁶ Ačkoliv se Švédové s Prahou loučili velmi neradi, jistou útěchou pro ně mohlo být naprosté vyplenění dobyté části města.¹⁷⁷ V tomto ohledu je nutné zmínit, že švédské obléhání Prahy bylo přesným prototypem slabin tehdejšího trendu vojenských taktik.

¹⁷¹ Tamtéž

¹⁷² Císařský generál a polní podmaršálek. Byl synem účastníka stavovského povstání, ovšem on sám i s rodinou byli omilostněni. Myslík se během třicetileté války zúčastnil mnoha bitev a stal se z něj velmi zkušený císařský voják. Během začátku obléhání Prahy působil se svými jednotkami v jižních Čechách, kde se snažil zamezit průniku švédských vojsk do Rakous.

¹⁷³ Císařský plukovník, hrabě a generál jezdectva. Ze zcela selského původu se vypracoval až na výsostné společenské postavení. Taktéž velmi zkušený a udatný voják, který bojoval již na Bitvě na Bílé hoře. Po skončení třicetileté války bojoval v Uhrách proti tureckým nájezdníkům a povstalcům proti Habsburkům. Byl otcem Františka Antonína Šporka, který se stal vyhlášeným mecenášem umění.

¹⁷⁴ LÍVA 1936, str. 42

¹⁷⁵ KILIÁN 2018, str. 70-71

¹⁷⁶ Ke zcela definitivnímu odchodu švédských vojsk z Českých zemí však došlo až v roce 1650. Situace opuštění měst se poněkud protáhla ve městě Chebu a v oblasti Frýdlantska, které dlouho Švédové vojensky kontrolovali. V průběhu roku 1650 opustili taktéž své moravské posádky, totiž města Olomouc a Sovinec.

¹⁷⁷ LÍVA 1948, str. 90

Kdyby švédský generál Königsmarck svůj hlavní zájem soustředil na dobytí opačné strany města, nikoliv na plenění a rabování, bylo by možné, že by se druhá část města Prahy tak rychlému útoku neubránila.

Císař Ferdinand III. spěchal svým městům na pomoc. Jeho nadšení a radost reflektoval ve svých dopisech, kde obránce, obyvatele Prahy, oslovuje náležitými superlativy – „vysoce vážení, nejšlechtější, slovutní, učené a nejstatečnější“¹⁷⁸. Neskrýval svou vděčnost a za toto hrdinné a odvážné bránění hlavního města království přislíbil Novému i Starému Městu veškerá jejich privilegia. Císař také vylepšil městský znak, kde Pražanům věnoval do erbu ozbrojenou ruku s mečem, která symbolicky brání bránu města proti vetřelcům.¹⁷⁹ Hrdinný odpor Pražanů však nebyl jediným indikátorem konečného vítězství. Nutno podotknout, že Praha jako město takové, bylo zcela jiným městem, než kterým bylo v době bělohorské. Po bitvě na Bílé hoře se město Praha vzdalo bez boje. Postupem času a v průběhu třicetileté války se z hlavního města stala téměř nedobytná pevnost, díky nově vybudovanému kvalitnímu opevnění a zhotovení nespočtu obranných bastionů.¹⁸⁰ Navíc disponovala velkým počtem lidí, kteří byli ochotni se za svůj majetek bit. Vedení švédských oddílů se snažilo najít jakékoliv možnosti, jak si pražské obyvatelstvo naklonit, aby na ně nebylo pohlíženo jako na nepřátele a dobyvatele. Švédové se snažili využít nestabilní politické situace i v dalších zemích habsburské monarchie, ale k dominantnímu úspěchu jejich plány nestačily.¹⁸¹ Chování švédských vojáků při dobytí a plenění Starého Města zcela bezesporu vzbuzovalo v Pražanech hněv a nenávisť. Právě proto byly pocity tehdejšího obyvatelstva ke Švédům zcela nepřátelské.

2.12 Potenciální důvody finální švédské prohry

V samotném závěru lze pouze polemizovat o tom, proč se Švédům nepodařilo celou Prahu dobyt. Je zde několik klíčových faktorů, které zapříčinily konečnou prohru Švédů v bitvě o Prahu. V první řadě to byl již zmíněný kořistnický způsob vedení války, který generál Königsmarck propagoval. Bohatá kořist pro něj znamenala více, než dobytí Starého a Nového Města pražského. Díky tomu, že svým vojákům

¹⁷⁸ DOSTÁL 1877, str. 54

¹⁷⁹ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 142 – viz čtvrtá kapitola níže

¹⁸⁰ POLIŠENSKÝ 1960, str. 199

¹⁸¹ Švédové se v tomto ohledu například snažili vojensky posílit a politicky propojit selské povstání v Horních Rakousích. S tímto nápadem přišel generál Wittenberg, který po dobytí Českého Krumlova navázal s tímto obyvatelstvem přímý kontakt. Veškerá tato povstání historicky proběhla, nikdy však nepřinesla vážnější následky.

dovolil třídenní plenění, se mohli pražští obránci na opačné straně Vltavy důsledně připravit na útok.¹⁸² Společně s tím se objevuje další zřejmý faktor. Švédové svírali Prahu ze tří možných směrů, ale kvůli nedůslednosti vedení a nesprávnému načasování útoků se jim nikdy nepodařilo zaútočit současně a prolomit pražskou obranu na několika místech zároveň. Tento neuskutečněný akt generálního útoku ze tří stran však pravděpodobně zapříčinil švédskou prohru v konečném důsledku obléhání.¹⁸³ Nekoordinovaný postup jednotlivých armád se po čas obléhání jevil jako jistý kariérní souboj mezi oběma švédskými generály, který probíhal i po příjezdu Karla Gustava. Jak již bylo psáno výše, zcela kořistnický a loupežný charakter obléhání zakryl ryze politicko-taktické uvažování.¹⁸⁴ Je také možné, že již zmíněný Wittenbergův výpad od Prahy směrem k Táboru byl taktéž důležitým faktorem, který zapříčinil švédskou prohru. Během dlouhých týdnů Wittenberg chyběl Königsmarckovi v dobývání a obránci města se tak mohli během doby jeho nepřítomnosti soustředit na opravy a nashromáždit dostatečné zásoby.¹⁸⁵ Naprosto klíčovým faktorem však byla odhodlanost a odvaha pražských obránců, které v naprosté většině tvořili neprofesionální vojáci. Díky svému odhodlání a věhlasné odvaze dokázali zastavit útoky švédských dobyvatelů.¹⁸⁶ V poslední fázi třicetileté války, začaly vznikat jisté bitevní domobranné skupiny, které měly plnit obranné a vojenské úkoly. Důvodem ke vzniku těchto skupin byla nutnost obyvatel chránit svůj majetek, dále pak nedůvěra k profesionálním vojákům a nízký počet ozbrojené posádky ve městě, protože takováto posádka měst byla častokrát velmi málo početná.¹⁸⁷

¹⁸² HOJDA 1998, str. 12

¹⁸³ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 446

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ LÍVA 1936, str. 42

¹⁸⁶ Téměř totožný případ vidíme v obléhání města Brna roku 1645, kdy bylo vítězství, taktéž přičítáno civilnímu obyvatelstvu, nikoliv však profesionálním vojákům a žoldnérům.

¹⁸⁷ HOJDA 1998, str. 16

3. Švédské obležení Prahy v historiografii a politické propagandě

3.1 Dobová propaganda ve znamení českých exulantů

Je všeobecně známo, že pobělohorští exulanti včetně Jana Ámose Komenského, který v tomto politické činnosti sehrál velmi významnou roli, vkládali do Švédů spoustu důvěry a naděje. Ostatně to by však mohlo být interpretováno jako přehnané až naivní spoléhání se na druhé, kteří by ještě dokázali zvrátit politickou či vojenskou situaci. Můžeme si být jistí, že si čeští exulanti přáli, aby v podobě příchodu švédských vojsk svitla alespoň částečná naděje na revizi porážky z dob stavovského povstání. Politická situace té doby však směřovala k mírovým jednáním, která by znamenala, že by se České země vrátily k zákonům z roku 1627, a tím by byla oficiálně zpečetěna nemožnost vrátit se zpátky do rodné země a možná politická rehabilitace.¹⁸⁸

Musíme však brát v potaz, že česká důvěra pro „švédskou věc“ byla zakořeněna již během období stavovského povstání a zejména pak po Bílé hoře, protože se čeští exulanti osvědčili v boji nejen jako skvělí válečníci, ale také jako spolehliví političtí partneři. Bezpočet švédských vítězství můžeme s jistou nadsázkou přikládat především vojenské pomoci českých exulantů.¹⁸⁹ Je však nutno zmínit, že takové zástupy českých exulantů ke konci války již dávno nefigurovaly ve švédském vojsku, protože se z války stal především mocenský a kořistnický konflikt. Například vojsko generála Königsmarcka bylo složeno zejména z nájemných žoldněřů, a čistokrevných Švédů zde nebylo velkého zastoupení. Vedle toho v národní armádě Gustava Adolfa kolem roku 1631-1632 bylo českých válečníků velmi mnoho.¹⁹⁰ V jeho armádě a švédských vojenských službách od roku 1624 působil dokonce Thurnův syn - František Bernard.¹⁹¹ Jak již bylo zmíněno, postava Gustava Adolfa byla ústředním zájmem a možností velké politické pomoci pro celou českou emigraci, včetně Jindřicha Matyáše

¹⁸⁸ PEKAŘ 2013, str. 227-228

¹⁸⁹ ČAPEK 1948, str. 145

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 146

¹⁹¹ POJAR 1998, str. 135

Thurna.¹⁹² Ačkoliv bylo českými exulanty Švédům našeptáváno, že na ně Pražané čekají jako na vrchní osvoboditele, ani zdaleka to nebyla pravda.

Klíčovou osobností v tomto ohledu byl zcela pochopitelně přední český exulant Jan Ámos Komenský, který se svou politickou angažovaností pokoušel o propojení Karla Gustava se sedmihradským šlechticem kalvínem Jiřím I. Rákoczym a oba se je snažil přesvědčit k nové válce. Z Lešna byly posílány dopisy nejen jim, ale taktéž do republikánské Anglie Oliveru Cromwellovi. V dopisech se Komenský snažil ospravedlnit boj českých exulantů s Habsburky a přesvědčit Cromwella, aby poslal vojska na pomoc pro „protestantskou“ věc. Oliver Cromwell se v této věci vůbec nepokoušel angažovat. Karel Gustav se po neúspěšném dobytí Prahy roku 1648 skutečně s uherským šlechticem Jiřím I. Rákoczym spojil, avšak ne tak, jak Komenský požadoval. Prání českého exulanta tedy zůstalo zcela nevyslyšeno. Švédský král a uherský šlechtic společně válčili proti Polákům a Dánům, které ve válce trvající od roku 1655 do roku 1660 porazili. Především se však jednalo o válku nad baltickým územím, nikoliv o válku proti Habsburkům.¹⁹³

3.2 Císařská propaganda a odhodlanost pražského lidu

Na druhou stranu můžeme město Prahu roku 1648 považovat za plnohodnotnou pevnost, která prošla množstvím fortifikačních oprav a zhotovení nových obranných staveb.¹⁹⁴ Společně s tím byla Praha už dávno plna ryze katolické společnosti, která byla oddána císaři, a stejně tak habsburské dynastii. Samozřejmě je nutno vzít v potaz, že té doby de facto nešlo nábožensky smýšlet jinak než „katolicky“. Víme však, že zejména ve vysokohorských oblastech existovaly a fungovaly tajné spolky Jednoty bratrské, kde probíhala tajná shromáždění.¹⁹⁵ Proto si můžeme být jisti, že téměř nikdo, až na velmi drobné výjimky, by ve většinové společnosti mohl smýšlet tak, jako čeští exulanti. Do jisté míry mohly také zapracovat dobové letáky plné jezuitské propagandy, částečně ukazující karikovaný podtext. Obsah letáků byl velmi totožný, nesly v sobě poselství ukázat obyvatelstvu švédskou armádu jako prostou a loupeživou sebranku cizinců – ve švédské armádě působilo mnoho Skotů, Laponců a Finů. Jezuitská výchova a rekatolizace zafungovaly bez chyby. Švédové rozhodně nebyli uvítání jako osvoboditelé. Nutno podotknout, že již v roce 1639 počítal generál

¹⁹² Tamtéž, str. 137

¹⁹³ PEKAŘ 2013, str. 231-232

¹⁹⁴ Viz kapitola 2.

¹⁹⁵ MIKULEC 1992, str. 32

Johan Banér s jistou náklonností domácího obyvatelstva, avšak tvrdě narazil. Důležitý fakt je také to, že i čeští exulanti spatřovali ve švédském vojsku spíše rabující a nemorální dav žoldnéřů než zidealizované disciplinované vojsko, které mělo Českou zemi osvobodit.¹⁹⁶ Švédové byli svým drastickým chováním k vesničanům a obyvatelům pověstní po celé zemi již od roku 1639. Jejich násilné chování neznalo mezí. Ani vojáci či žoldnéři z německých zemí se neuchylovali k takovým krutostem jako Švédové. V očích české emigrace není tedy reálného důvodu, aby obyvatelé země takové vojsko přijali jako hrdiny a osvoboditele. Někteří z nich si to také díky násilným činům švédských vojáků uvědomili a přestoupili ke katolicismu.¹⁹⁷

Praha – katolická a habsburská – ve znamení nouze dokázala, že oplývá velkým počtem obyčejných lidí, kteří jsou připraveni se semknout, a i bez velkého příspěvku vojenské pomoci dokážou vzdorovat švédskému nepříteli. Ostatně podobně tomu bylo při prvním obléhání Prahy roku 1639. Důvodů pro boj a ochranu města bylo hned několik. V první řadě šlo o hlavní město, které se nesmělo dostat do rukou nepříteli, když už i tak vojensky ovládal většinu území České země. Za druhé zde můžeme zmínit náboženský motiv v podobě boje katolické víry proti protestantskému vyznání. Za třetí je zřejmý vztah lidu k císaři, a naopak vztah císaře ke svému lidu, který jej skrze svou agitaci podporoval, aby počkal na mnohopočetnou ozbrojenou císařskou pomoc a vyčkal v obraně města. Dostatečným důkazem je také císařovo jednání v rámci udělování finančních odměn, společenských nobilitací a šlechtických přídomků po ukončení obléhání. Posledním důvodem, který je pravděpodobně naprosto klíčový, je strach ze smrti a ztráty svého majetku u obyvatelů Prahy, kteří bránili své domovy a životy. Z hlediska císařské propagandy byli Švédové bráni jako dobyvatelé a cizinci, nikoli jako zachránci a osvoboditelé.

3.3 Historická svědectví přímých účastníků a zhotovení historických pramenů k obléhání Prahy roku 1648

Na úvod této kapitoly je nutno podotknout, že veškerá svědectví, která se dochovala k obléhání Prahy roku 1648, jsou zakryta všeobecnou známostí událostí, která svou důležitostí zakryla tuto lokální pražskou epizodu. Vestfálský mír vešel do dějin jako hlavní událost roku 1648, proto se většina autorů věnuje spíše popisu

¹⁹⁶ POLIŠENSKÝ 1960, str. 184

¹⁹⁷ ENGLUND 2000, str. 185

jednání a diplomacie vztažené k vestfálskému míru než k popisu obléhání Prahy Švédy na samém sklonku třicetileté války. Veškeré tyto prameny a svědectví domácích autorů jsou proto svým poselstvím nadmíru cenné a originální.

Autory těchto pramenů byli duchovní, ale i lidé ze světských řad, kteří jsou svými díly přeci jen trochu známější. Svědectví duchovních autorů jsou obecně veřejnosti spíše neznámá.¹⁹⁸ Avšak velmi neprávem, protože vojenský příspěvek jezuitů byl té doby velmi aktuální a důležitý, stejně tomu je v literárním příspěvku. V některých dílech se od duchovních autorů dokonce dozvídáme, že bez vojenského příspěvku jezuitů by se město Praha neubránílo. Společně s tím je nezbytné zmínit, že téměř ve všech dílech je velmi důležitá ona Boží přítomnost a přízeň, která Pražanům během obléhání dodávala sílu a odvalu. V mnoha ohledech se setkáváme s fiktivním ukončením obléhání a vítězství pražských obránců v podobě Boží pomoci a zásahu, nikoliv však z důvodu pravověrných historických faktů.

V případě pramenů se od sebe díla mohou lehce lišit, především v jejich délce. Protože se zde setkáváme se spisy, které jsou velmi detailní, a naopak některé spisy jsou svým popisem velmi stručné a krátké. Další rozdílností je otázka autorství jednotlivých děl. Jak bylo psáno výše, čtenář může velmi lehce rozpoznat, zdali je autorem duchovní, šlechtic nebo měšťan. V mnoha ohledech jsou však zprávy z obléhání či jiná svědectví velmi obdobná a nesou v sobě totožná poselství pro čtenáře, totiž poukázat, jak moc byli pražští obránci při obléhání stateční a jak svou silou a odhodlaností dokázali zastavit švédské dobyvatelé. Jistou komplikací v těchto pramenech však může být nepřesnost v číselných hodnotách padlých či raněných. Zcela logicky je však toto číslo zpravidla totožné u pražských ztrát, kde se prameny nemýlí, a udávají s lehkým rozdílem přesné číslo padlých obránců.¹⁹⁹ U švédského vojska se však často setkáváme s velkými rozdíly a nepřesnostmi udávaných čísel. Díla se poté liší v nutných detailech, které však každému z nich díky inovativním příspěvkům přináší onu originalitu.

¹⁹⁸ Mohu zde zmínit například spis Juana Caramuela z Lobkovic, který svou účast během obléhání popsal v díle „*Diario de la defensa de Praga*“. Jedná se o latinsko-španělský deník, který zaznamenává dobu obléhání. Vysoce obsáhlé úryvky tohoto zcela neznámého deníku byly publikovány v knize J. Velarde Lombrana – *Juan Caramuel* z roku 1989.

¹⁹⁹ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 8

3.3.1 „Zprávy o bojích se Švédy po dobytí Malé Strany a Pražského hradu roku 1648 v diáři sv. Klimenta“ – obecné představení díla, otázka možného autorství, obsah a kompozice

Mezi primární prameny, které velmi hojně reflektují válečnou situaci během obléhání Prahy roku 1648 a pečlivě zaznamenávají průběh obléhání či obranné manévry pražských obránců, patří bezesporu latinský spis - *“Notata de proeliis cum Suecis post Parvae Partis et Arcis Pragensis expugnationen in diario collegii Clementini anno 1648. contenta”*, ve volném překladu do českého jazyka - *“Zprávy o bojích se Švédy po dobytí Malé Strany a Pražského hradu roku 1648 v diáři sv. Klimenta.”*²⁰⁰ Jak již vyplývá z názvu díla, žánrově se jedná o diárium. Obzvláště taková to diária byla zcela základním historickým pramenem pro dějiny jezuitských kolejí. Obvyklými autory jezuitských diárií byli převážně rektori či ministři kolejí. Diária koleje u svatého Klimenta se však nedochovala celá, ale pouze částečně. Obecné záznamy v jezuitských diáriích, tj. pamětních knihách se povětšinou týkaly bohoslužeb, administrativních věcí uprostřed kolejí či zaznamenání případů návštěv významných osobností. Zcela obecně se jednalo o zaznamenávání důležitých jednání v rámci jednotlivých kolejí. Zprávy o bojích za třicetileté války se v těchto diáriích objevují jen velmi vzácně, proto je toto konkrétní historické svědectví nadmíru cenné. Autorství tohoto diária není zcela jistě prokazatelné, ale velice pravděpodobně se jednalo o ministra koleje Šimona Schürera²⁰¹, který se tak stal nechtěným válečným zpravodajem své doby. Zcela bezesporu byl velmi dobře informovaný o veškerých událostech probíhajících s obléháním Prahy roku 1648. Je nadmíru jasné, že autor taktéž mluvil s předními důstojníky císařské armády, kteří v Klementinu často pobývali. Společně s tím mu podávali veškeré aktuální novinky spojené s obléháním. Jezuité v Klementinu se tak během dobývání Prahy ocitli v první linii nelítostných bojů. Toto diárium věrně mapuje období od 26. července 1648 do 3. září 1649. Ovšem nutno podotknout, že poslední zprávy ode dne 4. listopadu 1648 jsou velmi skromné, a de facto se už netýkají přesného švédského obléhání Prahy. Jen velmi okrajově se soustředí na švédskou vojenskou přítomnost na Hradčanech a Malé Straně. Taktéž reflektují události běžného jezuitského

²⁰⁰ SCHÜRER (ed.) 2002

²⁰¹ Více o jeho osobě včetně životopisu viz ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ 1986

života, jako jsou například začátky zkoušek bohoslovců či zhotovení veškerých výzdob kostelů a probíhajících bohoslužeb na počest pražského vítězství.²⁰²

Schürer se ihned na začátku díla zmiňuje o temném ranním soumraku dne 26. července 1648, kdy Švédové obsadili Malou Stranu a Hradčany. Společně s tím zmiňuje, že hlavním důvodem, proč došlo k tak bleskovému a nečekanému přepadení, byla bezesporu nedbalost až lehce naivní nepřipravenost Pražanů. Město Praha a její obyvatelé byli ve stejné době vojenského přepadení zaměstnání oslavou zásnub císaře, ale i s ohledem na tuto skutečnost, byla jejich vojenská připravenost naprosto tristní.

Kompozice diária je vystavěna velmi obdobně jako u ostatních historických dobových pramenů. Švédští dobyvatelé jsou zde vykresleni a popsáni jako neúnavní a krutí vojáci toužící po svém vítězství. Častokrát je Schürer nazývá prostým jednotným číslem „Švéd“. Místy je autor velmi detailní, jako je tomu například u popisu silné kanonády, při které byly v samém počátku obléhání poničeny zdi Vlašské kaple.²⁰³ Jindy jsou jeho záznamy informací velmi skromné a prosté. Je ovšem nadmíru zajímavé, že i přes velmi silné ostřelování Prahy v prvních dnech obléhání, Schürer zaznamenává jediný případ zraněného Pražana, který však byl poraněn kusem padající zdi, nikoli následkem utržení rány.²⁰⁴ Z toho můžeme usuzovat, že v prvotním stádiu obléhání byly pražské ztráty na životech velmi malé. Avšak o akutním stavu nedostatků vojáků-obránců hovoří fakt, že bylo do zbraně povoláno také židovské obyvatelstvo. Jen zřídka kdy však byli vpuštěni do přímé obrany města. Židé se v tomto ohledu daleko více vyznamenali jako plnohodnotný hasičský sbor²⁰⁵ či vyhledávači min.²⁰⁶ Je velmi důležité připomenout, že autor Schürer v hojné míře využívá množství přívlastků, které jsou převedeny do superlativu. Uvedu zde příklad několika pojmenování: „nadmíru stateční, v obraně chvályhodní, vytrvalí, vysoce poslušní císařské věci“. Je zcela zřejmé, že všechny tyto literární přívlastky mají ještě více zdůraznit hrdinný odpor pražských obránců a jejich ryzí odhodlanost. Při čtení diária si však může čtenář povšimnout jistých zajímavostí, kdy je město ze dvou stran (po příchodu generála Wittenberga) velmi trpělivě ostřelováno nebývalou silou. Ztráty vojáků jsou ovšem

²⁰² TOMÁNEK IN: SCHÜRER 2002, str. 7-10

²⁰³ SCHÜRER (ed.)2002, str. 3 - Jednalo se o kapli mezi kostelem sv. Salvátora a kostelem sv. Klimenta, kterou se v dnešní době vstupuje do kostela sv. Klimenta.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 3

²⁰⁵ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 7

²⁰⁶ ENGLUND 1993, str. 477

vyšší na straně Švédů, zatímco u Pražanů se setkáváme jen s drobnými zraněními a jednotkami padlých.²⁰⁷ Jak je všeobecně známo, dějiny píšou vítězové. Proto je pravděpodobné, že si některé lidské příběhy či situace autor upravil ke své literární potřebě či k politické potřebě tehdejší doby. Zcela jistě tak jednal, aby jeho dílo neslo poselství, jak stateční Pražané vzdorovali několikanásobné švédské přesile bez sebemenších ztrát.

Jak je zmíněno výše, ne všechny situace však vyloženě souvisí s obléháním Prahy. Zprávy z některých dní se mu například vůbec nevěnují. Reagují například jen na přítomnost generála Puchheima, který poobědval v Klementinu po boku jezuitských představených.²⁰⁸ Autor se také zmiňuje o skutečné události, kdy byl věhlasný lékař dr. Jan Marek poslán ke generálu Wittenbergovi, kde měl léčit jeho manželku. Ta však své nemoci podlehla, což mohlo být důvodem onoho Wittenbergova klíčového odchodu z Prahy směrem do jižních Čech.²⁰⁹ Nadmíru kuriózní příhoda je ze dne 17. srpna roku 1648, kdy byl ve městě chycen zrádce, který byl oblečen do ženského šatu. Dozajista se jednalo o švédského špeha, který byl poté Pražany náležitě potrestán.²¹⁰

Některé drobnější vojenské epizody z jednotlivých dní, byly duchovním autorem záměrně zlehčeny, protože nebyly reflektovány z pohledu vojenského стратега či válečníka. Ovšem minimálně ve třech či čtyřech dnech z daných týdnů se setkáváme s aktuální situací jezuitského studia a úspěšností zkoušek bohoslovců. Autor jakoby nedbal vojenského švédského nebezpečí a učitelsky kárá dané bohoslovce, kteří dne 19. srpna 1648 nesložili zkoušku z druhého ročníku.²¹¹ Nadmíru cenná a taktéž zajímavá je zpráva ze dne 25. srpna 1648, kdy k Pražanům dorazil přeběhlík ze švédského vojska, který vypověděl, že na opačné straně Vltavy se nenachází více jak 800 švédských vojáků.²¹² Z této zprávy můžeme pravděpodobně usuzovat, že od druhé poloviny srpnového měsíce bylo Švédů v Praze velmi málo. Rázem se Pražané objevili v celkově mnohem větší přesile, a k tomu všemu využívali velmi kvalitního opevnění,

²⁰⁷ V zápisu ze dne 29. července 1648 se dokonce dozvídáme, že byl oběšen jeden obránce, který odmítl vyjádřit poslušnost generálovi polnímu maršálkovi, kterým v té době byl Puchheim. Z toho lze usuzovat, že i v řadách obránců města se objevovaly pochybnosti o vedení obléhání. Tento zápis o exekuci neposlušnosti není totiž jediným v celém diáriu.

²⁰⁸ SCHÜRER 2002, str. 11

²⁰⁹ Tamtéž, str. 9

²¹⁰ Tamtéž, str. 13

²¹¹ Tamtéž

²¹² Tamtéž, str. 17

kteře jim poskytovalo po celou dobu obrany skvělou záštitu, kterou autor zmiňuje jako důležitý indikátor celkového vítězství.

Čtenář si však nemůže nepovšimnout jisté autorovy idealizace a heroizace vedoucích postav na straně císařských i mezi prostými obránci Prahy. Píše zde především o odvaze jednotlivců z řad studentské legie. Obzvláště je zde velebena postava právníka Jana Kauffera, který celé studentské legii velel. Vyznamenal se především dne 25. října 1648, kdy probíhal jeden z hlavních švédských generálních útoků. Autor píše, že zcela sám zneškodnil několik švédských vojáků.²¹³ Společně s ním je hojně veleben také generál polní maršálek hrabě Puchheim i hrabě Colloredo. Naproti tomu jsou švédští generálové vykresleni jako nezodpovědní a nespolehliví stratégové. Nad míru kuriózní jsou také některé příběhy švédských vojáků, kteří se přiblížili moc blízko hradeb. Jako je tomu například v příběhu ze dne 23. října, kdy se jeden ze švédských vojáků přiblížil až moc blízko k městským hradbám, a nechal vyhodit tři výbušné miny, všechny se mu však vrátily zpátky, protože se od tvrdých hradeb odrazily.²¹⁴

Od srpna roku 1648 se Schürer zmiňuje o tajné pomoci, v podobě velkého množství císařských vojáků směřující ku Praze na pomoc. Od stejného období roku 1648 se také objevují zprávy o tajném příměří a diplomatickém jednání v Evropě, kterému však nikdo z Pražanů nevěří. I tak se ovšem mezi oběma stranami na březích Vltavy jedná o příměří, které by ukončilo několika měsíční obléhání.

Poslední zprávy jsou z měsíců září a října roku 1649, kdy je mapován finální švédský odchod z Českých zemí (v některých ojedinělých případech až v roce 1650). 30. září 1649 nastává den, kdy Praha po dlouhém obléhání vidí opravdový začátek míru v Evropě. Císařští vojáci zaujímají švédské pozice a přivádí zpět rukojmí, kteří Švédové drželi ve svém zajetí, například nejvyššího komisaře z Kolovrat.²¹⁵ Zcela posledním zápisem je den 3. října 1649, kdy byla ve všech kostelích sloužena mše Te Deum, a po císařském vzoru bylo třikrát vypáleno z děl. Mše oslavovala a připomínala naprosté vítězství Pražanů, definitivní odchod švédských vojsk a společně s tím nastolení mírového období v celé Evropě.²¹⁶

²¹³ Tamtéž, str. 41

²¹⁴ Tamtéž, str. 39

²¹⁵ Tamtéž, str. 55

²¹⁶ Tamtéž

3.3.2 Jan Norbert Zatočil z Levenburku

Jan Norbert Zatočil z Levenburku – *Leto – a denopis celého královského Starého i Nového měst Pražských léta Páně 1648 patnácte neděl, dnem i nocí trvajícího obležení Švédského. Pravdivé a ubezpečlivé vypsání léta 1865, původem a nákladem Jana Norberta Zatočila z Levenburku, měštěnáina a na ten čas kancléře Starého města Pražského. S povolením vrchnosti na světlo vydal ve Starém městě Pražském u Kateřiny Černochové, vdovy, vytiskl. MDCLXXXV.*²¹⁷

Tento pramen je bezesporu tím nejznámějším z doby obléhání Prahy švédskými vojsky roku 1648. Jehož autorem je Jan Norbert Zatočil z Levenbruku, své doby pražský měšťan a vykonavatel funkce kancléře Starého Města pražského, ještě před tím však zastával roli písaře. Originální spis je napsán velmi lámanou češtinou, téměř třetina slov je německá. Věty jsou ve velmi špatném pořadí a syntax všeobecně zaostává. Autorovi se permanentně pletou přechodníky a veškerá podstatná jména jsou psána s velkými písmeny.²¹⁸ Vzhledem k tomu, že byl spis vydán necelých 85 let po bitvě na Bílé hoře, je všeobecně známo, že v literatuře vládl německý či latinský jazyk. Zatočilovo jednání ve stylu psaní je tedy nadmíru akceptovatelné. On sám v době obléhání vstoupil do studentské legie. Pokud vezmeme v potaz rok jeho narození, tj. rok 1625, mohlo mu být zhruba 23 let. Nebyl jen přímým zapisovatelem bojů, ale taktéž zastával funkci mušketyra ve studentské legii. Údajně se dvakrát ocitl v přímé bojové linii, nejprve na Karlově mostě a později na novoměstských hradbách. Během obléhání si vedl zápisky o událostech probíhající v Praze.²¹⁹ Po ukončení švédského obléhání obdržel od císaře Ferdinanda III. šlechtický titul, stejně jako mnoho dalších. Titul nesl znění „von Löwenbruck“.²²⁰ Roku 1685 vydal tiskem své paměti týkající se obléhání. Vzhledem k tomu, že Zatočil vydal své poznámky s téměř třicetiletým zpožděním, můžeme toto dílo nazývat po právu jako „paměti“. Zatočil tedy psal pouze své vzpomínky, ačkoliv měl před sebou jistě své poznámky z obléhání. Čtenář musí počítat, že i Zatočil, jako přímý účastník obléhání, má ve svých pamětech jen drobné nepřesnosti, které však konečném důsledku působí jen jako drobné detaily. Například

²¹⁷ Z LEVENBRUKU (ed.) 1914

²¹⁸ HERBEN In: Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 20

²¹⁹ Tamtéž, str. 18-19

²²⁰ Můžeme se také setkat se zněním „Z Löwenbrucku“, či počestěním zněním „Z Lewenburku“. Zcela nepochybně jde však o stejný titul. Společně s titulem se změnil i rodový erb, na kterém je znázorněn lev s mečem, stojící na mostě. V tomto případě jde o odkaz na Zatočilovu odvahu, kterou prokázal při hrdinném hájení Karlova Mostu.

to, že z Prahy dvakrát během obléhání odtáhl generál Wittenberg, a společně s tím, že při jednom ze svých ozbrojených výpadů na jihu Čech zajal císařského generála Puchheima.²²¹

Autor v samém úvodu píše, že je nesmírně poctěn, že může lidem připomenout hrdinnou obranu Pražanů, kteří v ryzí a odhodlané odvaze setrvali a odráželi švédské útoky. Společně s tím, je zde velmi silně heroizovaná osobnost císaře Ferdinanda III. Dozajista jej Zatočil musel zmínit kvůli štědrosti a cti, kterou mu císař po bojích v roce 1649 svým majestátem prokázal.²²²

Zatočil svůj spis opatřil také svědectvím několika přímých účastníků bojů, potažmo jeho přátel, protože je nanejvýš očekávané, že se tyto historické osobnosti skutečně znaly. Všichni přísahají, že vše, co Zatočil napsal, je pravdivé a nikterak vymyšlené. Společně s tím zmiňují své drobné zážitky z obléhání a vysvětlují své vojenské funkce. Zatočil takto učinil pravděpodobně kvůli tomu, aby získal důležité svědectví přímých účastníků bojů. Svůj spis tedy opatřil přísahou několika lidí, kteří čtenářům dávají pocit pravdivosti a jistoty jeho spisu.²²³

V samotném úvodu svých pamětí popisuje detailní obsazení Malé Strany a Hradčan.²²⁴ Zatočil, po vzoru ostatních autorů pramenů, klade hlavní vinu úspěšného přepadení na naivitu a nepřipravenost stráží. Taktéž zmiňuje možné slabiny pražského opevnění, které bylo na mnoha místech pobořeno. Podle něj měl být na těchto místech větší počet strážných jednotek. Ačkoliv hrabě Rudolf Coloredo z Wallsee mohl vytušit, že se Königsmarck chystá na ozbrojený výpad k Praze, nevěnoval této hrozbě mnoho pozornosti, a možná to bylo osudovou chybou. Zatočil taktéž ironicky kritizuje jeho zbabělý útek z napadané části města. Čtenář si okamžitě všimne, že v tomto případě není autorem spisu duchovní osoba, ačkoliv Zatočil připomíná důležité katolické svátky, které se v tu dobu slavily. Na rozdíl od Schürera se vůbec nezmiňuje o náboženské či jezuitské tématické. V mnohem větší míře se věnuje naprosto detailnímu popisu různých válečných kompanií a přesnému popisu odpovídajících osob a velitelů, kteří měli prapory na starosti. Dále pak se věnuje popisu přenosu palebného materiálu

²²¹ HERBEN In: Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 20

²²² Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 27

²²³ HERBEN In: Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 30-33 – Mohu zde uvést jméno Samuela staršího Globice z Bučina nebo Jan Ignáciuse Šteklera z Míštejna.

²²⁴ Viz kapitola 2 – historik Václav Líva se ve svých vojenských dílech zpravidla opírá o Zatočilův pramen

a opravě poničených budov. Odborný výklad válečné strategie Pražanů je zde velmi podrobný, v některých místech až příliš detailní. Zatočil se věnuje pouze pražské taktice obrany, připomínaje jen velmi stručně švédské nebezpečí z druhé strany Vltavy. Na rozdíl od Schürera se zde setkáváme s mnohem větším množstvím raněných či padlých osob. V jezuitském diáriu se jedná o jednotky padlých, zatímco u Zatočila jsou počty padlých obránců Prahy mnohem větší.²²⁵

Můžeme si zde povšimnout množství rysů, které autoři ve svých pramenech zmiňují. Zatočil a další velmi důrazně upozorňují na nejednotnost a nedbalost švédského vedení. Svůj názor obhajuje faktem, se kterým se lze setkat i v další odborné literatuře. Neúspěch švédských vojsk byl taktéž způsoben Wittenbergovou závistí nad Königsmarckovou věhlasnou kořistí, kterou nechal odeslat do Švédska. Wittenberg se kvůli závisti velice pravděpodobně choval k obléhání Prahy velmi nečinně.²²⁶ Ovšem chvála na pražské obyvatelstvo, jakožto na hrdinné a ušlechtilé obránce hlavního města, je zde mnohem větší než u předešlých autorů. Za zmínku Zatočilovy chvály stojí především starostlivost žen, které se nepřestávaly modlit k Panně Marii – patronce obránců Prahy. Dále pak odhodlanost duchovních, kteří pomáhají nejen vojensky, ale taktéž svými bohoslužbami, které byly slouženy symbolicky jako prosba o ukončení obléhání a dodání sil pražskému obyvatelstvu. Množství zmíněných jezuitských osobností zaštituje osobnost Jiřího Plachého.²²⁷ V neposlední řadě mluví o statečnosti mužů, obyčejných měšťanů, které oslovuje jako „osvícené, urozené, statečné a věhlasné“. Obdobně je tomu u pražských studentů, opět se věnuje jmenování široké škály osobností, které ovšem po vzoru Plachého převyšuje osoba právníka a velitele Jiřího Kauffera.²²⁸ I přes drobnou idealizaci se však Zatočilův spis chová realisticky. Čtenář zde nenajde množství „zázračných“ příběhů či událostí. Naopak jsou zde bojové akce a bitevní události popisovány s nebývalým smyslem pro realistický detail. Tak tomu je po celou dobu obléhání, tj. od měsíce července do druhé poloviny října, kdy dle svědectví přestala děla pálit.

Jistou zajímavostí, vyplývající ze Zatočilova spisu, je také nekompromisní až téměř kruté chování Pražanů ke švédským vojákům. V tomto ohledu spatřuje čtenář

²²⁵ Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 34-44

²²⁶ Tamtéž, str. 49-50

²²⁷ Dle svědectví jednoho ze zajatých švédských vojáků se Švédové domnívali, že je Plachý čaroděj, kterému pomáhá samotná Panna Maria. On sám dává studentům stravu, která je činí nesmrtelnými. Ostatně i jemu samotnému se dle švédských vojáků vyhýbají kulky a je opatřen nesmrtelností.

²²⁸ Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 55-60

jisté protočení rolí obou vojsk, kdy Švédové nejsou těmi jedinými na bitevním poli, kteří jsou „zlí a násilní“. Ztráty švédského vojska se dle Zatočila odhadují na zhruba 5000 padlých, nejvíce švédských vojáků padlo při generálních útocích na Horskou bránu. Na straně Pražanů se uvádí číslo zhruba 219 padlých a 475 raněných.²²⁹ Můžeme se jen domnívat, jde-li o přesné číslo či autorovu fikci. V kontextu doby obléhání, sevření Prahy ze tří světových stran a nebyvalé palebné síly, která byla během generálních útoků vynaložena, je číslo padlých obránců až podezřele malé.

Klíčovým měsícem dle Zatočila byl listopad, kdy se nad městem symbolicky rozsvítila duha jako odkaz na Boží znamení, nesoucí v sobě poselství míru (je to jedno z málo literárních klíšé, které bychom ve spisu našli). Švédská vojska se dávají na všeobecný ústup a posel do hlavního města přináší zprávu o uzavřeném míru v celé Evropě. Posel přinesl také zprávu o velmi silné císařské pomoci, která se k Praze blíží. Zatočil v tuto chvíli popisuje nefalšovanou radost a euforii pražských obránců.²³⁰ Na počest vítězství se nechalo zvonit všemi zvony ve městě. Vítězství je připisováno zejména odvaze a vytrvalosti obránců, ale taktéž Panně Marii, potažmo svatému Václavovi, kteří se stali obráncům po dobu obléhání symbolickými ochránci a patrony. Jako zadostiučinění Zatočil v samém závěru zmiňuje výstavbu Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí.²³¹

3.3.3 Don Florio Cremona – „Obléhání Prahy roku 1648“²³² – Obecné představení díla a autora

Podstatně méně známým a velice krátkým zápisem z doby obléhání Prahy roku 1648 je spis Dona Floria Cremony, zderazského probošta a své doby hlavního velitele duchovenstva. V odborné literatuře se můžeme setkat s označením pouze „Don Florio“, samotné „Cremona“ je zde v hojně míře vynecháváno. Narodil se pravděpodobně roku 1592, pocházel z Milána a do Vídně přijel na podzim roku 1625. Později se na žádost pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu dostal také do Prahy, kam přišel jako zpovědník. V průběhu let se Cremona velmi sblížil s kardinálem Harrachem a stali se z nich přátelé a blízcí spolupracovníci. Okolo roku 1637-1638 se připojil

²²⁹ Tamtéž, str. 81

²³⁰ Tamtéž, str. 78-83

²³¹ Tamtéž, str. 96

²³² CREMONA 2002 (ed.)

ke křížovníkům s červenou hvězdou a již roku 1639 se stal proboštem na Zderaze.²³³ Během obléhání Prahy byl Don Florio Cremona hrabětem Rudolfem Colloredem z Wallsee vybídnut, aby svolal veškeré duchovenstvo k obraně města Prahy. Cremona tedy shromáždil cca 140 duchovních, z toho 60 bylo jezuitů. Všichni včetně něj byli připraveni a odhodláni k obraně města. Zpráva z obléhání pocházející z Cremonova pera byla poslána pražskému arcibiskupovi a kardinálovi Arnoštovi Vojtěchovi z Harrachu (1598-1667), který byl během přepadení Malé Strany zajat, a ze svého zajetí se musel velmi draze vykoupit.²³⁴ Spis byl poslán přes kazatele vlašské kongregace a jeho znění se zachovalo v originálním harrachovském archivu ve Vídni. Tento text představuje první verzi jeho delší podoby, která byla pravděpodobně doručena přímo císaři Ferdinandovi III. Cremona choval k císaři velký respekt a hlubokou úctu. Velice pravděpodobně byl císaři věrný ještě před povýšením a uznáním finanční odměny, které proběhlo v roce 1649, na rozdíl od ostatních autorů.²³⁵

Plné znění Cremonovy zprávy z obléhání zní v českém překladu takto „*Zpráva o útoku na Nové a Staré Město pražské falckrabětem a obléhání roku 1648*“. Je důležité zmínit, že tato zpráva je opravdu velmi krátká a stručná, v porovnání s ostatními prameny, které jsou ve svém vyprávění mnohem více detailní z hlediska popisů staveb či taktiky obléhání. Cremona se ihned na začátku opírá o chybu nedbalosti pražských stráží, které byli oné noci zákeřně přemoženy vojskem generála Königsmarcka. Hlavní důvod, který Cremona uvádí, se však podstatně liší od ostatních pramenů. Mnohem více prostoru zde věnuje bývalému císařskému důstojníkovi Arnoštovi Ottowaldskému. Autor o něm píše „...za pomoci ničemy, jehož jméno není hodno paměti...“. Ottowaldský, který byl po dlouhou dobu v očích České společnosti viděn jako zrádce, je v této zprávě popsán jako hlavní důvod, proč se Švédové tak bleskově zmocnili Malé Strany a Hradčan. Přestupy důstojníků k jedné či druhé straně však byly zcela běžnými jevy, které se v průběhu války odehrávaly velmi často. Proto není zcela na místě označit Ottowaldského za „zrádce“ a rozhodně nebyl hlavním důvodem, proč byla Praha tak trestuhodně nepřipravena na možný příchod švédských vojsk, který mohlo vojenské velení Prahy vzhledem k obecné neklidné době vytušit. Cremona vedle Ottowaldského zmiňuje také příchod generála Wittenberga, kterému však nevěnuje mnoho pozornosti. Wittenberg se svým vojskem prý údajně vystřelil na

²³³ CREMONA 2002, str. 64-65

²³⁴ KILIÁN 2018, str. 42

²³⁵ CREMONA 2002, str. 63

město celkem 1476 ran z děl, ale jeho palebná síla nebyla dostatečná a spíše vyplýval veškerou municí, než aby svému kolegovi Königsmarckovi nějak strategicky pomohl. Jak je známo, vládlo mezi švédskými generály spíše nepřátelství a závist. Cremona tedy popisuje jeho odchod z Prahy směrem k Táboru a do dalších oblastí jižních Čech jako projev závisti nad kořistí, kterou Königsmarck nabyl během obsazení Hradčan a Malé Strany.²³⁶

Klíčovým okamžikem pro Cremonu je příchod švédského falckraběte, který do Prahy dorazil s 3500 muži ve zbrani (V tomto ohledu nutno podotknout, že autor velmi často zmiňuje rozdílné počty vojsk. Proto musíme počítat s tím, že jde spíše o autorovy domněnky či nepřesné odhady.). Zajímavostí z jeho příjezdu je svědectví, že Königsmarck nechal pro Karla Gustava připravit císařské komnaty na Hradčanech. Následník trůnu mu však tvrdě vynadal, že se je vůbec opovážil obývat. Po příjezdu korunního prince však Cremona píše o mohutném obléhání a kanonádě, která město Prahu po následující dny drtila. Švédům se podařilo dobýt Šibeniční vrch – v dnešní době se jedná o svahy kopce Vítkova. Šlo o velmi podstatné a strategické místo, jelikož z těchto míst šlo velice dobře ostřelovat ulice města a pozorovat dění ve městě. Pražané byli sevřeni ze tří světových stran. Jejich akutní situaci podtrhuje fakt, že neoplývali palebným arsenalem v podobě děl, aby mohli švédskou střelbu opětovat. Společně s tím nedisponovali ani jezdeckem, aby rozráželi pěší útoky Švédů. Zmiňuje se však o tom, jak Pražané chytře zhotovili příkopy mezi hradebními a malými zahradními zdmi, které jim poskytovaly alespoň částečnou obranu.²³⁷

Nedostatek jezdeckva a pěších válečníků znamenal, že byl Don Florio požádán, aby zprostředkoval duchovní, kteří by se chopili zbraní, a dokázali pomoci při obraně města. Duchovenstvo bylo svoláno pod heslem, které mělo symbolicky znamenat spíše obranu katolické víry než města takového. Do řad duchovenstva se tak dostali duchovní z různých řadových společenství, jako byli například karmelitáni, pauláni či servité. Počty se opět v mnohém ohledu liší, avšak Cremona píše, že dokázal shromáždit nad 300 duchovních, kteří byli odhodláni k obraně města, a dali tak symbolický příklad odvahy pražskému obyvatelstvu.²³⁸

²³⁶ Tamtéž, str. 65

²³⁷ Tamtéž, str. 66

²³⁸ Tamtéž, str. 66-67

Švédská palebná síla byla dle Cremony převelká. Pražané jen díky Boží pomoci a své odvaze odolávali nebývalé kanonádě. Švédská děla dokázala poničit hradby, cimbuří i věže. Díky poboření jedné z městských bran (Zde Cremona nezmínil jméno, proto můžeme odhadovat, že se jednalo o bránu Šibeniční.) se dokonce Švédům podařilo dostat do města. V tomto případě dokázal velitel Conti (Cremona v Contim spatřuje odvážného a chrabrého velitele) rychle zareagovat a vyslal velitele na věž se soudkem střelného prachu, který jistý velitel vysypal na švédské dobyvatele. V tu chvíli se v houfu Švédů vzňal oheň nebývalé velikosti a díky tomu nedošlo k úplnému dobytí oné brány. Cremona tuto historku zmiňuje schválně, aby čtenáři ukázal, že císařští generálové byli naproti těm švédským ve výhodě díky své inteligenci a mazanosti. V neposlední řadě je zde určitě poukázáno na štěstí pražských obránců, symbolicky vysvětlené jako náklonost Panny Marie, patronky obránců.²³⁹

Při čtení tohoto svědectví může čtenář pozorovat, že na rozdíl od ostatních pramenů, v nichž autoři píší, že Švédové Prahu ostřelovali nepravidelně, jako je tomu například u Schürera a jeho jezuitského diária, kde se v několika případech zmiňuje o úplném klidu ze strany Švédů, je v tomto ohledu zpráva Dona Floria vskutku ojedinělá, protože dle jeho svědectví je město Praha každým dnem ostřelováno s větší a větší úporností a razancí. Velice pravděpodobně byli Švédové z dosavadního výsledku obléhání na výsost zklamáni, a tak se snažili kanonádu každým dnem zvyšovat. V mnoha pramenech taktéž nenajdeme množství prostoru pro vyjednávání o příměří obou stran, jako je tomu zde u Cremony. Autor zmiňuje několik pokusů, kdy se Švédové s Pražany snažili diplomaticky domluvit. Veškeré pokusy o domluvy však byly Pražany odmítnuty, protože podmínky Švédů pro ně byly nepřijatelné. Švédové byli velmi rozhořčeni a začali vymýšlet velké generální pěší útoky, při kterých dokonce i jezdecko sesedalo z koní, aby doplnilo pěší útok. Cremona se zmiňuje, že Švédové zaútočili nebývalou silou v podobě 4000 pěšáků a 2000 jezdců bez koní. Na město se tedy řítit útok v podobě cca 6000 vojáků, což je odhadem velmi vysoké číslo, autorem zcela jistě velmi navýšené. Švédům se dokonce podařilo vniknout do menší části města, kde nechali rozvěsit své vlajky. Po několikahodinových bojích se však museli stáhnout, protože ztratili zhruba kolem tisíce mužů, zatímco u Pražanů šlo o pouhou stovku padlých. Situace beznaděje Pražanů je v tomto díle ze všech pramenů asi nejlépe zaznamenána. Don Florio zmiňuje, s jakou nebývalou krutostí

²³⁹ Tamtéž, str. 67

je zde útočeno na Prahu z několika možných směrů, a pražská fortifikace je ostřelována více než samém počátku obléhání. Obránci se díky dělům museli schovat do provizorních úkrytů a do prohloubených příkopů a v tomto ohledu nepodnikali žádné protiútoky a jako by vyčkávali na porážku.²⁴⁰

Pražští obránci v podobě měšťanů hledali a nacházeli sílu a odvahu v císařských velitelích, kteří je silně motivovali a dokázali oslnit svou odvahou, viz například Rudolf Collorodo z Wallsee. Na rozdíl od Schürera a dalších autorů zde nezmiňuje hrdinství jezuity Plachého či právníka Kauffera, ostatně Cremona zde vůbec nezmiňuje vojenský příspěvek studentské legie ani jezuitů. V tomto případě se pravděpodobně projevil osobní antipatie vůči jezuitskému řádu. Jak již bylo psáno výše, Cremonův favorit a oblíbenec byl císařský velitel Conti, který se díky korespondenci dozvěděl, že k Praze se blíží císařské vojsko čítající 9000 mužů pod vedením polního zbrojmistra Goltze (Ovšem příjezd tohoto početného císařského vojska proběhl paradoxně až tři dny poté, co byl nepřítel oficiálně poražen.). Jiskra naděje v podobě příjezdu mnoho početné císařské posily však vmetla měšťanům do žil novou krev a začali na ni velice spoléhat. Jako by najednou věděli, že se dočkají pomoci, a nebude dlouho trvat a hlavní město bude zachráněno. Od té doby se Pražané v obraně města vyznamenávali a jako by se obléhání a směr vítězství začal otáčet na stranu obránců, neboť Švédové při svých útocích začali ztrácet velké množství vojáků. V tuto chvíli falckrabě přichází s další nabídkou, uvědomuje si naprosté vyčerpání Pražanů a vybízí k okamžité kapitulaci. Pražané, v čele s hrabětem Colloredem, však jeho nabídku nepřijali a byli odhodláni v obraně města setrvat do té doby, než dorazí posily. S tím pravděpodobně Švédové vůbec nepočítali, jelikož svým jednáním ukazovali spíše svou neschopnost město dobýt vojensky, proto se snažili město získat alespoň diplomaticky. Od té doby bylo nadmíru jasné, že švédské velení začalo ztrácet naději na dobytí, proto byly útoky najednou slabší, a ne tak razantní. Velice pravděpodobně tak jednali jen z důvodu, aby vojáci neztratili naději na vítězství, protože švédské velení začalo o svém vítězství silně pochybovat.²⁴¹

Dle Cremonovy zprávy skončilo obléhání 2. listopadu, kdy Švédové sami od sebe dobývání přerušili a následně vzdali. Svědectví praví, že bylo na Prahu vypáleno celkem 17 000 dělových koulí. Ztráty u Švédů dokazují, že během obléhání zemřelo

²⁴⁰ Tamtéž, str. 68

²⁴¹ Tamtéž, str. 68-69

zhruba 4 000 švédských vojáků, a dalších několik tisíc bylo raněných. U řad obránců je číslo podobné jako v Zatočilovi, tj. 257 padlých a cca 450 raněných. Tak či tak jsou počty padlých paradoxně mnohem větší na straně Švédů. Velice zajímavý je fakt, že Cremona zde vůbec nezmiňuje vestfálský mír. Zcela jistě tak jednal úmyslně. Vynecháním podpisu vestfálského míru v Evropě vědomě způsobil, že vítězství během obléhání dokázali pražští obránci hlavně díky své odvaze, bojeschopnosti a odhodlání, případně Boží náklonnosti a pomoci.²⁴²

3.3.4 Literární příspěvek Václava Františka Kocmánka

Dalším literárním svědectvím, které pochází z období obléhání Prahy roku 1648, je dílo dramatika a spisovatele Václava Františka Kocmánka.²⁴³ V tomto případě se setkáváme s literárním dílem, které nebylo psáno rukou historika, nýbrž dramatika, přesto jej však můžeme považovat za pramen. Je však potřeba k dílu přistupovat s nutnou rezervou. Václav František Kocmánek (1607-1679) se narodil v Čáslavi, kde také podnikl svá první životní studia. Dále pak působil a učil v Uherském Brodě. Roku 1627 konvertoval v důsledku státních nařízení ke katolictví a společně s tím také započal studium na jezuitské akademii. Od té doby zastával funkci kantora u sv. Petra na Poříčí. Od roku 1644 byl rektorem kůru u sv. Jindřicha a od roku 1650 také u sv. Štěpána.²⁴⁴

Veškeré Kocmánkovo dílo se bohužel dochovalo pouze v rukopisném sborníku, který je dnes uložený ve Strahovské knihovně. Nachází se zde spisy odkazující na jeho učitelskou kariéru, humoristické příběhy pro studenty a divadelní dramata. Obzvláště pak dokumentaristické a kronikářské práce. Nutno podotknout, že Kocmánek nevstoupil do historie jako historik, ale hlavně jako spisovatel dramát, která profiloval především do náboženské tematiky. S ohledem na obsah diplomové práce je však ústředním dílem Kocmánkovo literární svědectví s názvem „*Sumovní krátké sepsání o hrozně válce, kteráž se léta Páně 1618 v České zemi začala...*“. Z názvu je zcela evidentní, že Kocmánek se během svého působení v Praze o třicetiletou válku zajímal, byl jejím přímým účastníkem, a proto dokázal sepsat její stručný průběh. Díky událostem, které

²⁴² Tamtéž, str. 69

²⁴³ Častokrát v literatuře jmenován jako Kozmanecius – Kocmanecius, Kozmanides či Kocmánek Čáslavský, dle jeho místa narození.

²⁴⁴ Kocmánek, Václav František In: Česká divadelní encyklopedie. http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Kocm%C3%A1nek,_V%C3%A1clav_Franti%C5%A1ek, vyhledáno dne 8. 2. 2022

zde líčí, např. vestfálský mír v Evropě, je možné odhadovat, že toto dílo sepsal zpětně po skončení třicetileté války, nikoliv však v jejím průběhu.

Je však nutno zmínit, že Kocmánkovo literární dílo se dochovalo ve velmi chatrném stavu, a to velice pravděpodobně přispělo k tomu, že se na jeho dílo po čas staletí zapomnělo. Historické Kocmánkovy spisy zcela jistě nevynikají svou kvalitou po vzoru jeho dramát či ostatních děl. Mají však velmi vysokou kulturně historickou hodnotu, protože literární činnost doby, ve které Kocmánek dílo zhotovil, byla velmi skromná. Společně s tím jsou také kvalitní po stránce jazykové. Můžeme poděkovat doktoru Antonínu Podlahovi, který Kocmánkovy spisy editoval ve sborníku historického kroužku. Důvodem k editování bylo, že originální Kocmánkův text byl ve velmi špatném stavu, a ze stránek se velmi těžko četlo. Někde dokonce chyběla slova a nadpisy kapitol. Dr. Podlaha tak Kocmánkův text opatřil i svými poznámkami, oficiální strukturu textu a originalitu však zcela zachoval.²⁴⁵

Kocmánkův text spjatý s třicetiletou válkou je stručným shrnutím této hrůzné historické kapitoly v našich zemích. Autor zde spíše ve stručnosti popisuje začátky třicetileté války v podobě stavovského povstání a defenestrace. V průběhu dalších let je však velmi detailní a jeho zájem se soustředí spíše na diplomatická jednání, než na popisy bitev a vojenských taktik. Jeho negativní vztah k nekatolíkům je velmi zřejmý, proto je na ně v průběhu popisování války útočeno jako na hlavní viníky začátku války. Vzhledem k ústřednímu tématu diplomové práce se však zaměřím na konec Kocmánkova spisu, kde je popsán příchod generála Königsmarcka do Prahy roku 1648.

Kocmánkův příspěvek k této lokální pražské epizodě je velmi krátký, ovšem velmi podobný z hlediska struktury a kompozice textu. Začíná u obsazení Malé Strany a Hradčan, které Königsmarck (Kocmánek píše „Khynixmark“) tak bleskově získal hlavně díky arcizrádci Arnoštovi Ottowaldskému. I přesto je Kocmánkův spis v něčem ojedinělý, jedná se o jeho literární soustředěnost na švédskou kořist, nikoliv však na obléhání. Možná za to může fakt, že se Kocmánek popisu bojů nevěnoval ani v předešlých kapitolách svého spisu. Zmiňuje zde Rudolfovu *Kunstkornu*, která byla Švédy zcela vypleněna. Ačkoliv se vojsko zúčastnilo hromadného loupení, byly veškeré

²⁴⁵ PODLAHA (ed.) 1898 – Antonín PODLAHA: *Václava Františka Kozmanecia spisování historická* In: *Sborník historického kroužku*. Sešit 7. Praha 1898.

artefakty, umělecké předměty a díla z této komory prohlášeny za státní kořist. Něco bylo uloupeno přímo na místě a něco bylo s veškerou pečlivostí posláno do Švédska.²⁴⁶ Švédská kořist majestátné úrovně, téměř nevyčísitelná, jak píše sám Kocmánek²⁴⁷, je však skutku originálním svědectvím, které ostatní autoři pramenů vůbec nezmiňují. V tomto ohledu je Kocmánekův příspěvek velmi originální. Společně s tím Kocmánek zmiňuje také rukojmí, kteří byli Švédy zajatí. Popisuje také nebývalou švédskou krutost, s jakou bylo s rukojmími zacházeno. Kocmánekův literární jazyk je vskutku znamenitý a mezi ostatními autory ojedinělý. Zatímco u Schürera se setkáváme s prostým označením Arnošta Vojtěcha z Harrachu jako pražského arcibiskupa, Kocmánek o něm píše jako „o našem slavném pastýři, panu kardinálovi a arcibiskupovi Pražském“.²⁴⁸ V tomto ohledu je nutno zmínit, že Kocmánek chová v úctě spíše osoby duchovní než šlechtice a měšťany.

Po příjezdu generále Wittenberga a falckraběte Karla Gustava je námět obléhání velmi podobný. Město Praha je ostřelováno ze tří směrů a Kocmánek vysvětluje obranu a odvalu Pražanů, po vzoru ostatních duchovních autorů, jako symbolickou Boží náklonnost, která nad Pražany ve dne i v noci bděla. Kocmánek chválí, že se města zúčastnili všichni obyvatelé včetně duchovních, kteří se se zbraní v ruce nebáli postavit na hradby. Zmiňuje zde benediktýny, karmelitány a paulány.²⁴⁹ Nejvíce prostoru je však pochopitelně věnováno jezuitům, kteří svou odvahou převyšovali ostatní. Zcela pochopitelně s tím souvisí zmínka pátera Plachého, kterého se Švédové velmi báli, protože ostatní obránce silně motivoval a byl pro ně charismatickým vůdcem. Jedná se o úmyslnou autorovu linii jisté sympatie vůči jezuitskému řádu.

Zpráva z tohoto obléhání je opravdu velmi krátká. Celý popis obléhání a vítězství Pražanů je vlastně zdůvodněno jako Boží zásah proti Švédům, kteří mu nedokázali vzdorovat. Ani zde není takových zmínek o odvaze a odhodlanosti pražských obránců, jakožto spíše o jejich duchovním přesvědčení a prosbám k Bohu a Panně Marii. Kocmánek v tomto ohledu přináší další originalitu v podobě důvodu vítězství Pražanů, kteří zvítězili nejen díky své odvaze a odhodlanosti, ale především díky své pravé zbožnosti, která z nich učinila pravé křesťany a bojovníky. Zcela

²⁴⁶ Viz kapitola 2

²⁴⁷ PODLAHA (ed.) 1898, str. 110

²⁴⁸ Tamtéž

²⁴⁹ Tamtéž, str. 111

bezesporu zde čtenář může vidět jasnou barokní linii, která se opírá především o duchovní stránku Pražanů, nikoliv o jejich bojeschopnost.

3.3.5 Originalita švédského pohledu na obléhání Prahy roku 1648

Vzhledem k tématu diplomové práce je nutno zhotovit a prozkoumat také opačnou stranu mince v podobě švédského pohledu na obléhání Prahy roku 1648. K vytvoření jistého názoru mi posloužila knižní práce Petera Englunda - *Nepokojná léta – historie třicetileté války*.²⁵⁰ Jedná se o populárně naučné dílo švédského historika, ve kterém vylíčil a velmi detailně popsal historii třicetileté války ze švédského pohledu. Kniha není svým odborným stylem určena přímo pro univerzitní či akademickou obec, avšak svou kvalitou je zcela jistě znamenitá, zejména díky bohatému spektru použitých originálních pramenů a velice důkladnému poznámkovému aparátu. Jistým důkazem knižní kvality může být také fakt, že v řadě historických studií domácích autorů je zmíněna v seznamu použité bibliografie. Díky překladu do češtiny se domácímu čtenáři dostane vůbec první možnost podívat se na třicetiletou válku z pohledu Švédů. Svým obsahem a rozdílností názoru je tak nadmíru originální. Ačkoliv bychom mohli čekat, že Peter Englund projeví jakýkoliv náznak vlastenectví nebo alespoň částečnou pochvalu, opak je pravdou. Autor je většinu knihy k vlastnímu národu velmi kritický a přísný. Ke švédskému vojsku a k jeho počínání během třicetileté války přistupuje velmi chladně. Můžeme podotknout, že švédské vojsko bylo plně moralizované a poslušné za vedení krále Gustava Adolfa. Jeho drancování nebylo tak nadmíru nespokojivé jako ke konci války, i v tento čas však docházelo k násilnostem a krveprolití civilního obyvatelstva vzhledem k válečnému stavu. Po jeho smrti v bitvě u Lützeny roku 1632 jako by Švédové ztratili svého morálního, vojenského, ale také náboženského vůdce. Mnoho běžných švédských vojáků nechtělo nadále válčit, ačkoliv si uvědomovali vážnost vojenské situace pro svou zemi. Proto od roku 1634 do Švédské armády začala pronikat vojska žoldnérů, kteří pocházeli z velmi neznámých a deklasovaných zemí. Roku 1638 byla švédská armáda z velké části tvořena z Laponců, Livonců, Finů a Skotů.²⁵¹

Inovaci a nových poznání však v této knize nenajdeme mnoho. Vesměs je obléhání zaznamenáno bez rozdílů od našich domácích autorů. Přeci jen Englund

²⁵⁰ ENGLUND 1993

²⁵¹ Tamtéž, str. 175-176

zmiňuje nové detaily, které alespoň částečně odlišují všeobecně stejný pohled na vojenské obléhání. Je zde zmínka o tom, že Königsmarck byl ústředním vojenským vybrán jako generál, který má provést nepozorovaný útok na Prahu. Königsmarck se v průběhu války vyznamenal mistrně rychlými přesuny a rychlostí vojenských přepravení, proto byl zvolen jako důstojný aktér budoucího přepravení Prahy. K tomu všemu měl jisté „eso v rukávu“ v podobě Arnošta Ottowaldského. Königsmarck byl jako vůdce velmi chamtivý a prahnoucí po kořisti, proto pro něj Praha představovala město, které v sobě ukrývalo téměř nevyčísitelnou kořist. Své tiché tažení ku Praze tedy zdokonalil množstvím falešných manévrů, špatně adresovaných zpráv a dalších vojenských triků.²⁵² Samotné přepravení je zde popsáno velmi totožně, nevyskytují se zde žádné inovativní zaujaté informace. Englund zcela pochopitelně věnuje mnoho prostoru umělecké kořisti, která byla pečlivě poslána do Švédska, anebo byla uloupena zcela na místě. Další Englundovou zmínkou je až podezřelá vytrvalost pražských obyvatel, vyzbrojených nutnou dávkou vytrvalosti, odvahy a bojeschopnosti. Je až neuvěřitelné, že civilní obyvatelstvo dokázalo vzdorovat armádám tří švédských generálů. Soustředěnost padá také na studentskou legii, kde Peter Englund velmi dobře zmínil množství ozbrojených studentů. Klíčovou rozdílnou informací je příjezd korunního prince Karla Gustava se 6000 muži. Budoucí král Karel X. byl patrně mnohem lépe informovaný o probíhajících mírových jednáních, a proto věděl, že mír mohl být uzavřen de facto každým následujícím dnem. Proto příjezdem korunního prince započala snad vůbec největší razance obléhání od doby Königsmarckova vojenského přepravení Prahy. Karel Gustav chtěl pro sebe získat nehynoucí slávu, a ještě větší možnost získání kořisti. 19. října také získal zprávu o všeobecném uzavření míru v Evropě. Zprávu si však nechal pro sebe a Pražanům pohrozil agresivním generálním útokem, pokud se okamžitě nevzdají. Pražané o jednáních neměli tak aktuální informace jako korunní princ a nevěděli, že je válka od tohoto dne považována za ukončenou. Přesto však kapitulaci odmítli a nadále chtěli pokračovat v obraně hlavního města. Toto razantní odmítnutí však zhatilo lživou lest Karla Gustava a na tento popud se rozhodl obléhání ukončit.²⁵³ Je však velmi na místě zmínit, že dobytí celé Prahy by nic nezměnilo na mírových jednáních ani na samotném potvrzení konce třicetileté války. Jen materiální škody a kořist by byly samozřejmě mnohem větší. Ostatně můžeme se také domnívat, že pro Švédy samotné nabylo toto obléhání vcelku zanedbatelného

²⁵² Tamtéž, str. 469-470

²⁵³ Tamtéž, str. 470-479

významu. Jistým uspokojením a znamením povedeného přepadení může být už mnohokrát zmíněná vojenská kořist v podobě rudolfínských děl, kterých si Švédové velmi váží. Prostor, který Englund této lokální kapitole věnuje, je totiž velmi nedostatečný. Jistojistě byly pro Švédy mnohem významnější vojenské události, například bitva u Lützen, u Jankova či u Breitenfeldu. Je pravděpodobné, že pokud by pražské obléhání roku 1648 neprobíhalo na samém konci třicetileté války během finálových mírových jednání, jednalo se by o naprosto běžnou situaci obléhání, byť hlavního města, které se však nepodařilo dobýt. Ostatně u nás i ve švédských dějinách je tato vojenská epizoda proslavena zejména kvůli převelké vojenské kořisti, kterou Švédové během drancování Hradčan a Malé Strany získali.

4. Historická paměť a památná místa spojená s obléháním Prahy 1648

Historická událost v podobě obléhání Prahy švédskými vojsky roku 1648 našla svůj ohlas v řadě věhlasných, ale i méně známých uměleckých dílech. Je zřejmé, že některé lokální epizody z třicetileté války, například bitva na Bílé hoře 8. listopadu 1620, byly pro umělce lákavějším tématem, a proto se k nim dochovalo mnohem více uměleckého materiálu. Díla historické paměti týkající se obléhání Prahy roku 1648 byla zaznamenána do podoby soch, obrazů nebo architektonických pamětihodností. Skromný příspěvek byl také věnován kinematografické připomínce. Málokterá z děl historické paměti vznikla bezprostředně po skončení třicetileté války, vyjma Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí a nového znaku Starého a Nového Města, jež dovolil zdokonalit císař Ferdinand III. ve svých nobilizačních nařízeních a vydaném majestátu. Ostatní díla vznikala s minimálním zpožděním cca dvou desetiletí. Zajímavostí zůstává fakt, že valná většina architektonických děl se nachází v přímé blízkosti míst, kde probíhaly hlavní boje mezi Pražany a Švédy. Umělecká díla tak byla právě z tohoto důvodu symbolické připomínky umístěna do přímé blízkosti Karlova mostu či Staroměstské mostecké věže. Nutno však podotknout, že umělecká hodnota děl vzniklých k heroizaci a oslavě obrany Prahy roku 1648 není nikterak vysoká. Díla jsou umělecky méně hodnotná, a právě proto se stávají pro návštěvníky Prahy méně atraktivními. Souboj dvou zneprátelených táborů však bravurně znázornili barokní mistři ve svých uměleckých dílech, převážně obrazech, na kterých oslavují nejen věhlasné vítězství pražských obyvatel, ale taktéž je využili k demonstraci katolické víry, která symbolicky zvítězila nad protestantstvím a dalšími nekatolickými směry. Katolická víra byla tedy i umělecky prezentována jako ta vítězná a jako jediná „správná“ cesta pro věřícího člověka. Z hlediska obrazů je toto téma často zpracováno velmi totožně, i když je autorem jiný umělec. Zpravidla se jedná o bojový či vojenský motiv, kde je znázorněna výrazně chudší skupina obránců Prahy (v mnoha případech chatrně vyzbrojená) proti švédské přesile, která je naproti tomu, z hlediska vojenského materiálu, vybavena velmi kvalitně. Bitevní scény jsou pak častokrát doplněny postavou jezuitského kněze, který symbolizuje katolickou víru, a přináší tak do obrazu teologický motiv, který bychom mohli interpretovat tak, že hlavní složkou vítězství Pražanů

se, kromě velké odvahy, stala také neochvějná víra. Divák si taktéž může povšimnout, že švédští obránci v podobě nekatolíků jsou v obličejích vyliční jako nehezci či škaredí lidé (v různých uměleckých dílech se také můžeme setkat s jistou tělesnou deformací, tento princip zobrazení zde však není zastoupen). Jedná se o tradiční princip zobrazení nekatolických osob v uměleckém prostředí, kdy měli v divákovi vzbuzovat odpor a nelibost.

4.1 Nově vylepšený erb Starého Města pražského od císaře Ferdinanda III. [1]

Císař Ferdinand III. byl činem hrdinných obránců Prahy vysoce ohromen. Kromě ztrát na lidských životech způsobilo dlouhodobé ostřelování také velké materiální škody. Hradby byly na mnoha místech velmi poškozeny, avšak nebyly zcela proraženy, to se Švédským vojskům nikdy zcela nepodařilo. Společně s tím bylo poničeno a vypáleno mnoho měšťanských domů a kostelů. V neposlední řadě zde mohu zmínit neblahý osud vsí a osad v přímé blízkosti hlavního města. Drancování švédské armády se na těchto chatrně bráněných lidských příbytcích zcela samozřejmě vysoce podepsalo. Císař Ferdinand si veškeré tyto neblahé události uvědomoval a stejně tak si uvědomoval statečnost obránců Prahy, bez jejichž odhodlání by hlavní město padlo. Proto Starému i Novému Městu potvrdil výsostné postavení v rámci českých královských měst. Tato města také získala nová privilegia v podobě možnosti pečetit

vzácným červeným voskem.²⁵⁴ Měštům také věnoval 300 000 zlatých a vzdal se nároku na poloviční odúmrť v jejich prospěch. Císař také povýšil všechny členy městských rad, radní písaře, osoby z řad studentstva a velitele městských praporců do šlechtického stavu.²⁵⁵ To vše bylo uskutečněno Ferdinandovým majestátem z 5. července roku 1649.²⁵⁶ Bylo na výsost jasné, že měšťané byli díky svým činům odměněni nejen finančně, ale někteří byli taktéž společensky nobilitováni. Členové rad, včetně písařů, byli tedy automaticky povýšeni do vladyckého stavu. Velmi zajímavá byla také privilegia věnovaná statečným studentům. Těm byl nejprve vyplacen právoplatný tříměsíční žold v podobě 5 000 zlatých rýnských. Společně s tím byli všichni svobodní studenti povýšeni do šlechtického stavu a ti nesvobodní byli alespoň prozatím chráněni před svou vrchností. Tento nově zvolený systém trval až do následujícího zemského sněmu.²⁵⁷ Povýšení byli také univerzitní profesori, kterým bylo uděleno privilegium svobodně kupovat zemské statky a společně s tím jim byly umožněny určité daňové úlevy. Zcela novou éru pražské univerzity ovšem zahájilo teprve vydání a potvrzení tzv. „*unijního dekretu*“ císaře Ferdinanda roku 1654, kdy byla dosavadní Karlova Univerzita nahrazena univerzitou Karlovo-Ferdinandovou se čtyřmi fakultami.²⁵⁸ Přesto, že šlo v těchto dobách o zcela přirozenou a častou odměnu, kterou zadlužený panovník vyznamenával své věrné, rozsah takových nobilizací je v naší historii naprosto nevídaný.²⁵⁹ Tolik najednou povýšených vladyků a pánů nemělo v českých dějinách období.²⁶⁰

Velmi obecně bychom odměněné osoby mohli rozdělit do dvou skupin. První část z nich už erbovní znak vlastnila, zcela pochopitelně se jednalo o významné měšťany a šlechtice. Druhá skupina náleží osobám bez erbu. V tomto ohledu je zajímavé sledovat heraldické proměny figur a motivu v erbovním znamení u osob, které již erb vlastnily. V mnoha případech můžeme sledovat jistou obměnu obyčejných heraldických figur a erbovních motivů do válečné, náboženské, architektonické či bitevní tematiky. Docházelo například k nahrazení kolčí přilby burgundskou turnajovou přilbou či k dodání dalšího erbovního pole, kde se vyskytoval válečný materiál v podobě zbraní – mečů, kopí, štítů, luků, mušket a praporců. Častokrát byl

²⁵⁴ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 9

²⁵⁵ ŠRONĚK 2020 - JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 198

²⁵⁶ HERBEN In: Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 18

²⁵⁷ HOJDA 1998, str. 18

²⁵⁸ Tamtéž

²⁵⁹ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 9

²⁶⁰ KILIÁN 2018, str. 73

také na štítu nově zobrazen motiv architektury – věže, hradeb, hradů (často pobořených). V poslední řadě byly štíty doplněny taktéž o zvířecí motivy, nejčastěji zastoupené v podobě orla či lva, s ryzím odkazem na statečnost a poslušnost.²⁶¹ Jistou zajímavostí z této doby zůstává také fakt, že i do většiny udělených přídomků byly promítnuty válečné události a bitevní tematika: Ehrenfeld, Kriegsfeld, Löwenfeld, Waffenburg.²⁶²

Jako symbolické odvděčení císař všem statečným obráncům věnoval do erbu ozbrojenou paži s mečem, která připomíná hrdinný odpor a klade na paměť, že se bude město bránit proti budoucím nevídaným vetřelcům.²⁶³ Společně s tím potvrdil dne 20. dubna 1649 Starému i Novému Městu veškerá jejich privilegia a vylepšil a povýšil městské znaky.²⁶⁴ Erb hlavního města tak nově zdobila zmíněná ozbrojená paže s mečem, připravená bránit město proti nepříteli. Po stranách vyzdoben přílbami burgundského turnajového typu, ze kterých vyrůstá tucet praporů setnin, které se zasloužily o ubránění Prahy během obléhání. Na prostřední přílbu přibyla heraldická figura v podobě černého orla se zlatou korunou a císařskými iniciálami na prsou. Kompozice znaku je doplněna o množství alegorických postav, jako je například bohyně vítězství a další mytologické ženy. Objevuje se zde také samotná postava císaře Ferdinanda III. Ve spodní části si můžeme všimnout bitevního odkazu na obléhání, které je doplněno dvěma putty s vojenskými atributy po stranách.²⁶⁵ Vůbec poprvé se tento symbol císařské vděčnosti objevil roku 1649 jako znak Starého Města. Ozbrojená paže je součástí erbu Prahy i v současnosti.²⁶⁶

²⁶¹ ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 11-12

²⁶² Seznam všech povýšených osobností viz Z LEVENBURKU (ed.) 1914, str. 87-92

²⁶³ Tamtéž, str. 72

²⁶⁴ HOJDA 1998, str. 16

²⁶⁵ Tamtéž, str. 17

²⁶⁶ ČORNEJ, BĚLINA 1993, str. 142

4.2 Petřínské dioráma

Patrně nejznámějším a veřejnosti nejdostupnějším dílem, které připomíná drsné období obléhání Prahy roku 1648, je dioráma nacházející se v zrcadlovém bludišti na Petříně v Praze [2]. Obraz byl vytvořen dvěma věhlasnými českými malíři, bratry Adolfem Liebscherem (1857-1919) a Karlem Liebscherem (1851-1906).²⁶⁷ Starší bratr Karel Liebscher se v průběhu svého života věnoval spíše krajinářským malbám a vyobrazení obyčejného lidu selského zpodobnění. Ostatně i v tomto velkém obraze je autorem krajiny v pozadí – nebes a taktéž architektonických budov v obsazené části Prahy. Mladšího Adolfa známe v dnešní době jako velmi kvalitního malíře, který má na svém kontě nespočet bitevních a válečných obrazů. Obzvláště známé jsou jeho obrazy s výjevy husitské revoluce a válek z první poloviny 15. století. Věnoval se také malování obrazů s motivy starých pověstí českých. Společně s nimi na obraze pracovali také Vojtěch Bartoňek a Karel Štapfer, který je autorem obrazového předpolí. Postupem času bylo dílo několikrát zrestaurováno, zejména pak ve 20. století. Poslední restaurace proběhla roku 2019 pod vedením Petra Kadlece. Jistou zajímavostí v tomto ohledu přináší fakt, že lidé při návštěvě začali s nechvalnou tradicí házení mincí pro štěstí. Obraz byl pak odkázán na téměř stovku drobných úprav po zásahu mincí.²⁶⁸

²⁶⁷ KILIÁN 2018, str. 10

²⁶⁸ *Petřínské dioráma boje Pražanů se Švédy prošlo náročným restaurováním* IN: *Místní kultura – aktuální kulturní zpravodajství z domova*. <https://www.mistnikultura.cz/petrinske-diorama-boje-prazanu-se-svedy-proslo-narocnym-restaurovanim>, vyhledáno dne 14. 11. 2021

Věhlasné umělecké dílo se zcela původně jmenovalo „*Hájení Karlova mostu před Švédy roku 1648*“ a bylo vytvořeno k jubilejní Zemské výstavě roku 1891.²⁶⁹ Té doby bylo vystaveno v pavilonu Klubu českých turistů. Celý pavilon byl později přesunut na pražský Petřín, kde byl od roku 1892 plně zpřístupněn obecné veřejnosti. Obraz byl objednan u firmy *Schminke & Comp* z německého Düsseldorfu.²⁷⁰ K dioramatu se postupem času přidaly také reálné předměty v popředí, které měly za úkol navodit dobovou atmosféru. Kompozice popředí obrazu je doplněna o rozházené cihly připomínající dobovou dlažbu Karlova mostu. Pár jednotek halaparten, mušket a několik pohozených přileb morionského typu.²⁷¹ Dnes dílo známe spíše pod názvem „*Boj Pražanů se Švédy na Karlově mostě roku 1648*.“²⁷² Jedná se o druhý největší obraz v České republice, který je vymalován na jednom z největších kusů utkaných pláten. Samotné dioráma tedy v tomto ohledu dosahuje unikátních rozměrů zhruba 1100 x 8160 cm. Prvním a zároveň největším obrazem u nás je Maroldovo panorama, kde malíř Luděk Marold mistrným způsobem znázornil rozhodující bitvu z husitských válek – bitvu u Lipan z roku 1434. Maroldovo panorama však vzniklo o několik let později, přesněji roku 1898.²⁷³ Panorama bylo vytvořeno ku třetí zemské výstavě na konci 19. století, nesoucí název „*Výstava architektury a inženýrství*“. Praha v té době disponovala již dvěma diorámaty, ale stále jí chybělo panoráma po vzoru ostatních evropských velkoměst, například Berlína či Paříže. K této příležitosti bylo vytvořeno právě ono Maroldovo panorama.²⁷⁴ Proč bylo vybráno právě toto téma není zcela jasné. Můžeme však uvažovat o tom, zdali nešlo o cílenou kontrapozici, která v sobě přináší rozpor husitství, které stojí v protikladu k protireformaci. Eventuálně může diváka napadnout myšlenka zobrazení heroické výhry v případě Pražanů nad Švédy, v přímém rozporu osudné porážky radikálních husitských vojsk umírněnými husity.

Obraz svou ohnivou kompozicí znázorňuje nejdůležitější boj, který byl po dobu obléhání v Praze sváděn. Velice pravděpodobně se jedná o jeden z generálních útoků, které byly provedeny po příjezdu korunního prince Karla Gustava. Nejtěžší boje

²⁶⁹ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 255

²⁷⁰ Informační a poučné panely instalované u dioramatu v Zrcadlovém bludišti na Pražském Petříně.

²⁷¹ HOJDA 1998, str. 13

²⁷² JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 25

²⁷³ BRABCOVÁ 1988, str. 66

²⁷⁴ *Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a s odbornou výstavou klempířů zemi koruny české v Praze od 15. června do 15. října 1898* In: *Zprávy spolku architektů a inženýrů v Království českém*. Ročník XXXII. Praha 1898, str. 53

probíhaly na Karlově mostě, který se Švédové společně se Staroměstskou mosteckou věží snažili dobýt, ale nikdy se jim to zcela nepodařilo. Divák si může povšimnout, že oné doby nebyl ještě Karlův most osazen sochami náboženské tematiky, proto je na obrazu vyzdoben pouze božími muky a krucifixem. V samotném středu kompozice obrazu je sváděn krvavý boj na život a na smrt, s několika detaily osobních soubojů. Divák si také může všimnout vysoké postavy v podobě „vedoucího“ studentské legie, jezuity Jiřího Plachého.²⁷⁵ Taktéž si může povšimnout zajímavosti, že mezi obránci Prahy v podobě studentů a jezuitů a Švédským vojskem jsou patrné rozdíly ve vyzbrojení. Pražští obránci jsou častokrát vyobrazení jako prostí lidé bez vojenské zbroje či válečných zbraní, ale Švédové jsou vymalováni jako exkluzivní a profesionální vojáci. Pražané, i přes svou chatrnou výzbroj, byli vyzbrojeni odvahou a odhodláním a díky tomu hlavní město ubránili. Nutno také zmínit bravurně vymalovanou pražskou architekturu odpovídající architektuře z dob třicetileté války. Divák zde spatřuje nejen Strahovský klášter, ale také Pražský hrad odpovídající podobě tehdejší doby. Na obrazu je nespočet detailů, které malířští mistři zachytili. Například v podobě oblaků kouře na protějším břehu, který znázorňuje ostřelování švédského dělostřelectva. Dále pak useknutou hlavu sochy Ježíše Krista, která velmi znamenitě vykresluje vážnost a realistické pojetí obrazu.

²⁷⁵ KILIÁN 2018, str. 1 v obrazové příloze studie.

4.3 Christian Ruben a Emil Jan Lauffer – Nástěnná malba „*Obrana Prahy proti Švédům roku 1648*“

Další uměleckou připomínkou hrdinného odporu Pražanů je dílo malířů Christiana Rubena, ředitele akademie a autora dalších koncepcí historických maleb letohrádku²⁷⁶, a jeho žáka Emila Jana Lauffera, vytvořené v letech 1863-1865 [3].²⁷⁷ Jedná se o nástěnnou malbu, zdobící stěnu v Královském letohrádku v Praze.²⁷⁸ Jedná se o renesanční budovu, kterou nechal postavit císař Ferdinand I. Přípravy na její vystavění započaly již v roce 1535, ale samotná stavba byla zahájena až v letech 1537-1538. Můžeme s jistotou potvrdit, že se jednalo o jednu z prvních renesančních staveb na našem území.²⁷⁹ Můžeme jej nazývat také Belvederem či Letohrádkem královny Anny, pojmenovaným po Ferdinandově manželce Anně Jagelonské.²⁸⁰ Obrazové dílo nese název „*Obrana Prahy proti Švédům roku 1648*.“²⁸¹ Je zřejmé, že toto dílo je symbolicky umístěno v letohrádku jakožto odkaz na důležitá

²⁷⁶ BAŽANT 2006, str. 31

²⁷⁷ PARKAN 2008, str. 23

²⁷⁸ Více o letohrádku, včetně jeho detailní výzdoby viz BAŽANT 2006

²⁷⁹ BALŠÁNEK 1897, str. 3

²⁸⁰ „Letohrádek královny Anny“ je chybné označení pro renesanční budovu, vytvořené na základě romantické legendy, že byl vystaven pro Ferdinandovu manželku. Během národního obrození v této budově obrozenci jistě spatřili propojení s tehdejší renesanční Itálií, která alespoň částečně znamenala distanc od Rakouských zemí. V téže době vzniklo symbolické připsání budovy královně Anně Jagellonské, tudíž byla stavba odebrána habsburskému rodu a spojena s jagellonskou dynastií.

²⁸¹ VLNAS 2020 In: JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 27

habsburská vítězství. Obraz v tomto prostředí byl zcela evidentně přístupný pouze určitému okruhu zasvěcených lidí, na rozdíl od Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, který byl určen pro všechny společenské vrstvy svou jednoduchou přístupností. Obraz nese jasné poselství, poukázat na ohnivou sílu a odvahu Pražanů proti švédské přesile. Agresivní kompozice vyzdvihuje obránce Prahy tak, aby jim divák věnoval více pozornosti než švédským dobyvatelům ve spodní části obrazu. Švédové se snaží dostat přes své padlé vojáky na vrchol obranného valu, kde však stojí trojice odhodlaných obránců. První z nich je vyzbrojen mušketou, kterou však drží tak, aby mu posloužila jako drtivá úderná zbraň. Druhý z nich drží řemdih, velmi neobvyklou zbraň pro tuto dobu, o to více podtrhující akutní situaci Pražanů, kteří trpěli nedostatkem zbraní. Třetí z nich je pak vyzbrojen halapartnou. Kompozici obrazu a odkaz na katolickou víru symbolizuje postava jezuitského kněze třímajícího kříž.²⁸²

²⁸² Téměř ve všech malířských dílech se objevuje velící postava dané skupiny obránců v podobě duchovního člověka. Prakticky ve všech případech se jedná o jezuitského kněze. Jde o jisté propojení víry s válečným poselstvím, symbolizující bojující katolickou víru proti nekatolickým směrům. Jde o barokní odkaz neochvějnosti katolické víry. Postava jezuity je taktéž všech ohledech odkazem na vůdčí osobnost Jiřího Plachého.

4.4 Jan Jass – „*Hájení Starého Města pražského proti Švédům v roce 1648*“

Dalším výtvarným dílem, které se snaží o zachycení pražského obléhání roku 1648, je ilustrace z časopisu Světozor z roku 1877 [4]. Jejím autorem je spíše neznámý výtvarník Jan Jass. Ilustrace nese tradiční název „*Hájení Starého Města pražského proti Švédům v roce 1648*“. Bitevní motiv je opět velmi identický s ostatním. Zobrazuje pražské obránce, kteří jsou svou obranou vyčerpaní. Někteří jsou dokonce i zranění, přesto nadále bojují. Jde o symbolický odkaz na ryzí odvahu tehdejších obránců. Dramatická scéna je opět velmi tradičně doplněna o postavy kněží a duchovních, kteří zde rozdávají zbraně, či dobrým slovem utišují zraněné obránce.²⁸³

²⁸³ HOJDA 1998, str. 17

4.5 Dílo neznámého umělce založené na romantické představě z poloviny 19. století

Toto dílo je veřejnosti spíše neznámé [5]. Ostatně není možnost zjistit o něm více detailních informací. Jedná se o mědiryt zhruba z poloviny 19. století od neznámého umělce. Velice pravděpodobně bylo součástí nějakého obecného většího bitevního cyklu. Díky době vzniku můžeme toto dílo označit za romantickou představu daného umělce o obléhání Prahy v roce 1648. Divák zde spatří tradiční vojenský motiv s množstvím detailů a propracovaných architektonických maličností. V popředí obrazu je znázorněné pražské vojsko s vedoucím generálem na koni – v tomto případě se může jednat o hraběte Rudolfa Colloreda, plukovníka Puchheima či Contiho. Za povšimnutí stojí zbroj obránců Prahy, která je, až na několik drobných detailů, velmi historicky nepřesná nejen době první poloviny 17. století, ale také nedostačujícího vojenského materiálu. Můžeme si být zcela jisti, že takto obránci Prahy rozhodně nevypadali.²⁸⁴

²⁸⁴ KILIÁN 2018, str. 62

4.6 Veduty podle dílny Karla Škréty

Následující díla v podobě dvou grafických listů jsou vymalovány dle předloh předního českého barokního malíře Karla Škréty. Přestože na obou listech vidíme převažující švédské útočné oddíly, kterým autor věnuje mnohem více prostoru v celkové kompozici díla, je zcela evidentní, že grafické listy nesou jasné poselství v podobě oslavy heroického odporu a obrany Pražanů. Nejedná se o oslavu pouze obránců města, ale také města jako takového, které jde zde vykresleno jako neochvějná pevnost českého katolicismu.²⁸⁵ Veškeré prvky, které jsou na obrazech přítomny, tomu jasně napovídají. Vše bude následně vysvětleno v podrobnějším rozboru obou děl.

Významná a pozoruhodná veduta podle malíře Karla Škréty je uložena v Archivu hlavního města Prahy [6]. Autorem této veduty je Matthäus Merian st.²⁸⁶ Dílo nese tradiční název „*Obležení Prahy Švédskými vojsky v říjnu 1648*“.²⁸⁷ Motiv samotné veduty je zcela evidentní, jedná se o obléhání Prahy švédskými vojsky z pozice dnešních Vinohrad.²⁸⁸ Ve vymalované draperii, po stranách ozdobené snad andělskými bytostmi či ženami se sličnou tváří, je umístěn německý nápis, který ve volném českém překladu zní zhruba takto: „*Pravdivý obraz obou královských hlavních měst, Starého a Nového Města Prahy, jak je král, švédský generalissimus kníže Karel Gustav a falckrabě rýnský, vévoda Bavorský 5. října obléhal, útočil minami a kánony, a potom 2. listopadu roku 1648 po vyplacení zase opustil.*“²⁸⁹ Na vedutě si můžeme povšimnout věrně vyobrazených objektů té doby, například tehdejší podobu Koňské brány, která

²⁸⁵ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 445

²⁸⁶ VLNAS 2020 In: JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 15

²⁸⁷ „*Obležení Prahy Švédskými vojsky v říjnu 1648*“. In: SCHLEDER 1663

²⁸⁸ KILIÁN 2018, str. 58

²⁸⁹ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 442

se nachází v levé části obrazu. Dále pak kostelu svatého Jindřicha a Kunhuty, dodnes stojícího v Praze v Jindřišské ulici, a společně s ním také Týnského chrámu. Za pozornost stojí také částečně pobořené pražské opevnění, před které byly v průběhu třicetileté války navrženy tzv. raveliny.²⁹⁰ Kompozice obrazu je velmi detailně vymalována. Její popis je však velmi jednoduchý. V přední části obrazu je vyobrazená malá skupinka švédských dělostřelců, sloužící u baterie čtyř děl, pálicí na město z východu. V dnešní době se domníváme, že jednou z postav je samotný korunní princ Karel Gustav. Tato domněnka je vyřčena na základě místa obléhání, kde se následník trůnu se svým vojskem skutečně nacházel.²⁹¹ Autor veduty se velice pravděpodobně vyskytoval na západní ostrožně vrcholku Vítkova. Divák si také může povšimnout znamenitě vykreslené krajiny a přírody. V obou horních rozích se nacházejí oválně vymalované portréty dvou významných mužů. V levém horním rohu spatřujeme tvář hraběte Rudolfa Coloreda z Wallsee, jeho hrud' zdobí tradiční brnění s maltézským křížem. V pravém rohu je vyobrazen generál Don Innocezo Conti²⁹², markýz z Quadagnoly a vévody z Puly, který byl v průběhu obléhání pověřen nejen částečným velením vojska, ale také vedením a řízením opevňovacích prací.²⁹³

²⁹⁰ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 110-111

²⁹¹ KVĚCHOVÁ 2009, str. 52

²⁹² Plukovník Conti do Prahy dorazil z Českých Budějovic, jeho posily však byly velmi chatrné. Společně s ním dorazila do Prahy vojenská kompanie se třemi děly a jediná jezdecká eskadrona.

²⁹³ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 443

Další z děl je taktéž grafický list tiskaře a rytce Matthäuse Meriana st., podle Karla Škréty [7]. Tato rytina vznikla zhruba v roce 1650 a byla vytvořena pro historický výklad evropských dějin - „*Theatrum Europaeum*“.²⁹⁴ Dílo nese název „*Útok Švédů na Nové Město pražské v roce 1648*“²⁹⁵. Nad ohnivou bitevní scénou se vznáší stuha s nápisem „*Bestürmung der Prager Stätte 1648*“, ve volném překladu znamenajícím „*Útok na Pražské město roku 1648*“, případně „*Dobývání Pražského města roku 1648*“.²⁹⁶ Velice realistický a živě podaný výjev obléhání mezi Koňskou a Horskou branou (nazývanou jako horská, kvůli obchodní silnici vedoucí na Kutnou Horu, avšak někdy zvanou také jako Šibeniční²⁹⁷). Samotné ohnisko boje je možno lokalizovat do dnešního prostoru Vrchlického sadů, východní strany Hlavního nádraží a částečně západního úseku Opletalovy ulice.²⁹⁸ Motiv bojů grafického listu můžeme pravděpodobně datovat na velké generální útoky, které probíhaly ve dnech 12. a 13. října 1648. Kanonáda z děl byla v těchto dnech větší než kdykoliv před tím. Každý ze švédských generálů měl za úkol útočit na určitý kousek města. Díky propojení palebné síly a pěšího útoku de facto na třech frontách můžeme tento útok označit za generální a jeden z největších, který byl na město ze švédské strany podniknut. Švédům se během těchto dní podařilo alespoň částečně prolomit na určitých místech Novoměstské hradby.²⁹⁹ Tyto hradby v podobě obranného valu jsou autorem zachyceny ze stanoviště, nacházejícím se v dnešní době v blízké oblasti Národního muzea. Sakrální

²⁹⁴ HOJDA 1998, str. 13

²⁹⁵ „*Obležení Prahy Švédskými vojsky v říjnu 1648*“. In: SCHLEDER 1663

²⁹⁶ Tamtéž, str. 444

²⁹⁷ KILIÁN 2018, str. 2-3 v obrazové příloze dané studie

²⁹⁸ KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012, str. 445

²⁹⁹ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 114-115

stavba zcela vlevo obrazu je kostel sv. Jindřicha a Kunhuty, který byl během dobývání v přímé blízkosti městských hradeb, a kvůli tomu byl těžce poškozen.³⁰⁰ Vyvýšené vrcholy v pozadí obrazu jsou Šibeniční Vrch³⁰¹ a Vinohrady.³⁰² Detailně propracované dílo věrně reflektuje švédské dobývání Prahy. Vidíme zde bombardovanou část Nového Města s dobovým fortifikačním zařízením v podobě hradeb, obranného valu a příkopů s palisádovým kůlovou podporou. V pravé části obrazu jsou švédští vojáci a dělostřelci, kteří táhnou velké dělo k proražení rozbité části opevnění. Švédové jsou opět velmi dobře vyzbrojeni, zatímco obránci Prahy jsou vybaveni ručními granáty. Vymalované jsou také jednoduché sečné a bodné zbraně, náramně připomínající husitské zbraně.

4.7 Antonín Stevens ze Steinfelsu – „*Sv. Václav jako obránce Prahy 1648*“

Další obrazovou připomínkou je obraz Antonína Stevense ze Steinfelsu s názvem „*Sv. Václav jako obránce Prahy v roce 1648*“ [8]. Jedná se o obraz, který je v současnosti umístěn v chrámu Matky Boží před Týnem.³⁰³ Autorem je dvorní malíř

³⁰⁰ KILIÁN 2018, str. 2 v obrazové příloze studie

³⁰¹ Jedná se o západní svahy kopce Vítkova, i zde byly rozloženy soustavy švédských dělostřeleckých baterií a provizorních polních opevnění.

³⁰² VLNAS 2017, str. 21

³⁰³ VLNAS 2020 IN: SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 22

císaře Ferdinanda III., Antonín Stevens. Jeho otcem byl údajně Nizozemec Petr Stevens, který byl podstatně méně známým rudolfinským krajinářem.³⁰⁴ Antonín Stevens během svého života namaloval mnoho obrazů s podobným námětem, hlásajících neochvějnost katolické víry a její vítězství nad bludaři a protestanty. Jeden z takových nejznámějších obrazů, bychom v dnešní době našli jako titulní scénu hlavního oltáře kostela Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Obraz byl darovaný císařem Ferdinandem II. jako symbolický dar bosým karmelitánům.³⁰⁵ Oltářní obraz zobrazuje klečícího císaře Ferdinanda II. a společně s ním bosého karmelitána Dominika à Jesu Maria, kteří se modlí a děkují Panně Marii za její pomoc při vítězství katolického vojska na Bílé hoře.³⁰⁶ Po této bitvě se stal obraz uctívanou symbolickou relikvií kultu Panny Marie Vítězné. Zcela původní originál byl přenesen do Říma a byl uložen v kostele Santa Maria della Vittoria.³⁰⁷

Tento konkrétní obraz Svatého Václava, nacházející se v Týnském chrámu, však nemá s třicetiletou válkou přímou vazbu. Je však spjat s pražskými událostmi roku 1648. Svatý Václav byl, podobně jako Panna Marie, uctíván jako patron pražských obránců, kterým dopomohl k vítězství.³⁰⁸ Zemský patron je zde vymalován jako světec, oděn do rytířské zbroje, nesoucí štít a korouhev. Hlavu mu zdobí knížecí koruna – čelenka. Je vymalován zcela typicky dle jeho tradičních atributů. V pravém dolním rohu si můžeme všimnout vymalovaného města Prahy, kde se vysoko v oblacích zjevuje Panna Marie a symbolicky svým světlem rozdmýchává stín, který padl mezi měštanské domy. Ostatně obecně vzato, Stevensovo znázornění kontrastů stínů a světla je zde znamenité. Divák to může pokládat za obvyklý námět duchovního boje.³⁰⁹ Obraz je dále vyzdoben dvojicí andělů, kteří nesou stuhu s latinským nápisem „*Memento regni tui*“. Pod obrazem je nápis, který přináší svědectví doby vzniku, tj. 1664³¹⁰ z nákladů soudců staroměstského pořádku.³¹¹ Téměř současně se Stevensovým dílem bylo zhotoveno také malířské dílo zcela totožného námětu od umělce Karla Škréty. Nakonec roku 1698, tedy padesát let od hrdinného ubránění Prahy, vymaloval malíř Jan Jiří Heinsch pro kostel svatého Jindřicha na Novém Městě obraz pro hlavní oltář, kde

³⁰⁴ VLNAS 2017, str. 312

³⁰⁵ Tamtéž, str. 171

³⁰⁶ VÁCHA, str. 166

³⁰⁷ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 78

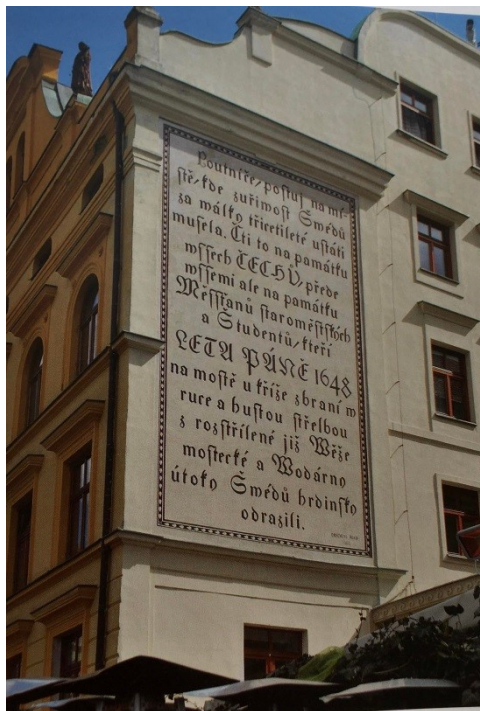
³⁰⁸ ŠRONĚK 2020 IN: SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 205

³⁰⁹ VLNAS 2020 IN: JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 22

³¹⁰ Datum vzniku obrazu není přesně jisté. Ostatní zdroje uvádí rok 1661.

³¹¹ Viz obraz v Týnském chrámu.

je jako hlavní obránce Prahy, vedle sv. Václava a Panny Marie, symbolicky představen také svatý Jindřich.³¹²

4.8 Latinský nápis na západním průčelí Staroměstské mostecké věže a nápis na Novotného lávce u Karlova mostu

Další památné místo, které se nachází v přesné poloze tehdejšího obléhání, je místo s nápisem nacházející se na dnešní Novotného Lávce u Karlova mostu, v přímé blízkosti Staroměstské mostecké věže, která byla přímým svědkem těch nejtěžších bojů mezi obránci Prahy a Švédy [9]. Proto na straně věže, která se nachází směrem k mostu, nenajdeme kvůli způsobené dělostřelecké škodě žádnou uměleckou či sochařskou výzdobu. Avšak do doby zničení byla vyzdobena sochami trůnící Madony a císaře Karla IV. a jeho manželky Elišky Pomořanské. Jediné, co v dnešní době může divák na této straně věže spatřit, je pražský erb.³¹³ Strana směrem ke Klementinu je naopak bohatě vyzdobena, jsou zde umístěny nejen heraldické motivy a figury, ale také sochy císaře Karla IV., Zikmunda Lucemburského a krále Václava IV. S nimi jsou zde také zemští patroni sv. Vojtěch a sv. Vít. Erb v podobě pozlacené nápisové desky na západním průčelí Staroměstské mostecké věže nese latinský nápis, který se svým symbolickým poselstvím hrdinné odvahy připomíná památník

³¹² ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 251

³¹³ KILIÁN 2018, str. 42

padlých v bitvě u Thermopyl, kde Persané porazili řecké válečníky. Nápis zní „*Postůj zde rád a nakrátko, poutníče, kde proti své vůli byl poražen Góthů a Vandalů běs. A čti vytesáno v mramoru, co na stálou paměť všech Čechů, a hlavně pak občanů staroměstských v roce 1648 švédská vojska na této věži ohněm a mečem zvěčnila. Tato věž byla poslední hrází gótské zběsilosti, nikoliv však české věrnosti. Staroměstští by se tu vlastní krví zapsali, než Ferdinanda III. zlatý mír s obnovou zbožnosti a míru zaměnil krev zlatem písma.*“³¹⁴

Nápis na Novotného lávce byl vytvořen z nákladu 5000 rýnských zlatých, za podpory magistrátu obou měst pražských.³¹⁵ Přesné datum vzniku není známo, ovšem přímý účastník bojů Norbert Zatočil o tomto nápisu píše ve svých pamětech z roku 1685. Je tedy jisté, že byl vytvořen v období mezi lety 1648-1685. Poselství nápisu je symbolickým odkazem, který má připomínat divákovi či návštěvníkovi heroické vítězství Pražanů nad švédskými dobyvateli. Nápis zní takto: „*Poutníče, postůj na místě, kde zuřivost Švédů za války ustáti musela. Čti to na památku wseech Čechů, přede wssemi ale na památku Měsstanů staroměstských a Študentů, kteří léta páně 1648na mostě u kříže se zbraní w ruce a hustou střelbou z rozstřílené již Wěže mostecké a Wodárny útoky Švédů hrdinsky odrazili.*“³¹⁶. Místo nápisu bylo vybráno záměrně, aby se nacházelo v přesné poloze tehdejší bitvy. Taktéž bych mohl zmínit, že otevírá návštěvníkovi symbolickou bránu do Starého i Nového města. Dodnes je tak širší veřejnosti tímto nápisem připomínána heroická odvaha obránců. Smutný je však fakt, že není nápis lépe vidět, a pro diváka je tedy lehce přehlédnutelný. Paradoxně mnohem více viditelný je novorenesanční staroměstská vodárna od architekta Antonína Wiehla, která se nachází v bezprostřední blízkosti Novotného lávky. Tento fotogenický dům je vyzdoben sgrafity s motivy třicetileté války, která navrhl vynikající český malíř Mikoláš Aleš. Na domu si však můžeme povšimnout také motivu bojů se Švédy v roce 1648, který navrhl František Ženíšek. Veškeré tyto návrhy vymaloval malíř Jonas Šubic. Když se divák podívá pozorněji, může si povšimnout skutečných historických postav, například hraběte Rudolfa

³¹⁴ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 112

³¹⁵ Z LEVENBURKU (ed.) 1914, str. 94

³¹⁶ KILIÁN 2018, str. 5 v obrazové příloze studie

Colloreda z Wallsee, jezuitského vůdce Jiřího Plachého a dále pak řady neidentifikovaných studentských a měšťanských postav.³¹⁷

4.9 Josef Calanza Max – socha studenta v pražském Klementinu

Jedna z kamenných připomínek, která upomíná na slavné vítězství roku 1648, je také socha studenta, dosahující výšky cca 4 metrů [10]. Tato skulptura se nachází na prvním nádvoří pražského Klementina, největšího a nejstaršího jezuitského řádového domu v Čechách,³¹⁸ avšak zcela původně byla instalována v přímé blízkosti Karlova mostu.³¹⁹ Litografii v podobě ilustrace této sochy vytvořil výtvarník Řeháček.³²⁰ Tato kamenná socha není svou kompozicí nikterak složitá. Divák zde spatřuje postavu studenta v dobovém šatu, který je doplněn kloboukem s chocholem a mečem/šavlí na šerpě. Student v levé ruce drží mušketu a v pravé ruce třímá praporec, dozajista jeden z pražských obranných praporců. Tato socha byla zhotovena roku 1847 známým sochařem Josefem Calanzou Maxem, který je také autorem sochařské výzdoby v podobě několika figur na nedaleké Krannerově kašně či Pomníku

³¹⁷ MÍČKO, SVOBODA 1955, str. 64

³¹⁸ VLNAS 2017, str. 215

³¹⁹ KILIÁN 2018, str. 6 v obrazové příloze studie.

³²⁰ HOJDA 1998, str. 15

císaře Františka I.³²¹ Socha studenta byla zhotovena s jasným posláním, aby široké veřejnosti připomínala hrdinné vítězství Pražanů nad Švédy. Zejména se jedná o válečnou a bitevní pomoc studentské legie při obléhání. Zcela původně měla být vystavena v roce 1848, ale díky bouřlivým událostem, které v té době v Praze probíhaly, se tomu tak nestalo.³²² K oficiální instalaci sochy došlo tedy až v roce 1864.³²³ Nutno ovšem

podotknout, že samotná instalace roku 1848 by soše studenta slušela mnohem více. Jednalo by se o dvousté výročí obléhání Prahy z roku 1648. Symbolicky pak můžeme hledat jisté podobnosti obou letopočtů, které vytváří historickou paralelu. Byli to právě studenti, kteří se opevnili v Klementinu i Karolinu (na totožných místech roku 1648) během revolučních bouří, přesněji během svatodušního povstání v roce 1848 proti Windischgrätzovým ozbrojeným jednotkám.³²⁴ V tomto ohledu tedy musím zmínit, že socha studenta na nádvoří v Klementinu nepřipomíná pouze obléhání Prahy z roku 1648 a statečnost studentů z té doby, ale symbolicky v sobě nese také vzpomínku na studenty z roku 1848.³²⁵ Všeobecně vzato nabývá tento studentský pomník díky událostem 19. a 20. století silně patriotické poselství.³²⁶

4.10 Mariánský sloup na Staroměstském náměstí

Mezi nejznámější kamennou připomínku tohoto období, která v sobě nenese pouze odkaz na obléhání Prahy roku 1648, ale také třicetileté války obecně, je bezesporu Mariánský sloup, dnes již opět stojící na Staroměstském náměstí v Praze. Sloup připomíná a zároveň oslavuje konec třicetileté války. Byl vztyčen roku 1650 za podpory magistrátu obou pražských měst³²⁷, na příkaz císaře Ferdinanda III., vládnoucího v letech 1608-1657.³²⁸ Jde tedy o monumentální objekt oslavující konec třicetileté pohromy v celé Evropě, ale taktéž se jedná o symbolické díkůvzdání Panně Marii, která byla považována za patronku obránců Prahy.³²⁹ K pravému symbolickému dokončení, však došlo až dva roky po jeho vztyčení při návštěvě císaře Ferdinanda III. v Praze, tj. roku 1652. Jeho vysvěcení měl na starosti

³²¹ KILIÁN 2018, str. 6 v obrazové příloze studie.

³²² *Klementinum* IN: *Památkový katalog* <https://www.pamatkovykatalog.cz/klementinum-12999601>, vyhledáno dne 13. 11. 2021.

³²³ PARKAN 2008, str. 23

³²⁴ TYL 2007, str. 85

³²⁵ ČAPEK 1948, str. 149

³²⁶ ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 253

³²⁷ Z LEVENBURKU (ed.) 1914, str. 95

³²⁸ KILIÁN 2018, str. 19

³²⁹ Tamtéž, str. 72

pražský arcibiskup kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu. Podobně jako v případě mariánského vídeňského sloupu, který tomu pražskému posloužil jako sochařský prototyp, byl i ten staroměstský opatřen nápisem „*VirgInI genItrICI sIne orIgInIs Labe ConCeptae propVgnatae et LIberatae VrbIs ergo Caesar pIVs et IVstVs hanC statVaM ponIt.*“ v českém překladu znamenajícím „*Panne, Rodičce bez poskvrny prvotní počaté, za obhájení a osvobození města zbožný a spravedlivý císař tuto sochu postavil.*“³³⁰ Obsáhlost tohoto tématu a problémy s ním spojené, v podobě jeho ztržení či znovu instalace, by vydaly na samostatnou diplomovou práci. Proto prosím odpusťte, že bude tento příspěvek spíše obecný a popisný než rozebírající problematiku spojenou s tímto sloupem.

Tento sochařský monument je především symbolickou a náboženskou památkou. Ani z uměleckého hlediska není však radno opomenout fakt, že Mariánský sloup je právoplatně třetí památkou tohoto typu, po italském prototypu S. Maria Maggiore z roku 1614, Mnichovském sloupu z roku 1638³³¹ a Vídeňském z roku 1647.³³² Mariánský sloup dosahuje výšky zhruba 14 metrů a byl vytvořen věhlasným barokním sochařem Janem Jiřím Bendlem, který mistrně propojil architektonickou složku s uměleckou sochařskou výzdobou. Sloup se tak stal dominantou náměstí a propagoval katolickou víru, která, až na drobné výjimky, do roku 1914 vzkvétala. Stále více však zůstával trnem v oku pro pražské angažované vlastence, kteří v něm spatřovali dominanci a připomínku habsburské vlády a snažili se o jeho odstranění. Patrně prvním, který tuto myšlenku vyřkl, byl pražský radní Josef František Frič, který navrhoval, aby byl sloup odstraněn a nahrazen pomníkem popravených obětí stavovského povstání v roce 1621.³³³ Už na konci 19. století se proti sobě začaly formovat dvě zcela nespokojené strany, které sloup odlišně interpretovaly. Pro kritiky to byla zcela nepodstatná památka připomínající bělohorské vítězství a společně s tím vítězství císařské armády nad stavovským vojskem. Pro obhájece tento památník symbolizoval heroické vítězství Pražanů nad Švédským vojskem.³³⁴ Dalším impulsem k odstranění sloupu roku 1895 bylo jeho přenesení a nahrazení sochou Jiřího z Poděbrad – bezesporu další vlastenecký motiv opírající se o husitskou tematiku. Tuto myšlenku

³³⁰ ŠRONĚK 2020 IN: JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 215

³³¹ Tento sloup nechal zřídít Maxmilián I. Witelsbašský, který jej nechal zbudovat po zachránění města v podobě odevzdání 300 000 tolarů jakožto výpalné švédskému vojsku, které tak město ušetřilo.

³³² JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020, str. 8

³³³ Tamtéž, str. 9

³³⁴ HOJDA, POKORNÝ 1996, str. 17-18

měl na paměti pražský radní a starosta Sokolské obce Jan Podlipný. Jeho návrh však nebyl přijat a nebylo možno jej uskutečnit.³³⁵

Osudným datem pro Mariánský sloup se stal 3. listopad roku 1918. Tohoto dne rozhořčený dav žižkovských obyvatel, vracejících se ze vzpomínkové manifestace k výročí Bitvy na Bílé hoře, sloup zbořil a následně zcela poničil. Vůdčí osobností byl František, zvaný „Franta“, Sauer, který celou akci vedl. Vzpomínkovou manifestaci na Bílé hoře zprostředkovaly dvě politické strany, Česká strana národně sociální a Československá strana národně demokratická, které Sauerův čin zaštitovaly.³³⁶ Sloup byl zničen jako symbol habsburské moci, což silně symbolizovalo útlak českého národa.³³⁷ Jeho stržení zcela samozřejmě vyvolávalo v katolickém obyvatelstvu, které v tomto činu spatřovalo ryzí urážku svého náboženství, pohoršení.

Z hlediska architektonického a uměleckého je tento sloup velmi podobný dvěma dřívějším, které jsem zmiňoval výše, avšak přeci jen zde můžeme spatřit jisté odlišnosti. Všechny tři sloupy mají spoustu podobných rysů, které může divák spatřit, v podobě téměř totožného architektonického řešení, mariánské tematiky a bojujících andělů, kteří symbolicky připomínají boj dobra se zlem. V průběhu staletí se však jejich boj interpretoval jakožto vítězství katolické víry nad protestanstvím.³³⁸ Bendlův sloup s sebou přeci jen přináší několik inovativních prvků. Například zde zhotovil zamřížovaný výklenek s obrazem Panny Marie Rynecké, ale především přibyly na krajové podstavce monumentální sochy andělských bojovníků, kteří bojují s ďábly a draky.³³⁹ Tito andělští bojovníci mají pramálo společného s vídeňskými či mnichovskými tzv. *Heldenputti*, kteří svou podobou připomínají spíše obtlouštělé rozhněvané děti, než celkem realisticky vytesané anděly-bojovníky. Hlavní sochu Panny Marie vytesal Bendl podobně, jako autor vídeňského sloupu Johan Jacob Pock. Socha je umístěna na drakovi, jakožto symbolické vítězství dobra nad zlem. V tomto ohledu je samotné provedení velmi originální, protože v mnoha případech křesťanské tematiky je v podobenství s ďáblem přítomna spíše mužská postava archanděla Michaela či Gabriela. Panna Marie je lukovitě prohnuta a její vertikální pohyb je mnohem více

³³⁵ SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 9

³³⁶ SAUER 1923, str. 23

³³⁷ SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 7

³³⁸ ŠRONĚK 2020 IN: SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 207

³³⁹ V aktuální době není těmito sochami sloup vyzdoben.

zdůrazněn sepnutím rukou směřujících k nebi. Její vlídná a krásná tvář je ozdobena zlatou svatozáří skládající se z dvanácti hvězd.³⁴⁰

Z hlediska ikonografie se tomuto Mariánskému sloupu nejvíce věnoval profesor Jan Royt, který jeho zhotovení charakterizoval jako symbolické složení tří sfér. Ta první, člověkem ještě nepochopena, je nebeská. K této sféře odkazuje samotná *Immaculata*. Druhou sférou je pozemská sféra bytí, symbolicky vyjádřená anděly bojujícími proti hříchu a zlu. Poslední je sféra historická a popřípadě národnostní. To symbolizuje obraz Panny Marie Rynecké.³⁴¹

4.11 Kinematografická historická paměť třicetileté války

Rád bych se věnoval také kinematografické připomínce obléhání z roku 1648, avšak nic takového filmová plátna nezachytila. Nutno podotknout, že se obecně tématu třicetileté války filmové snímky moc nevěnují, a její příspěvek je v tomto žánru velmi skromný. Rozhodně se zde filmové snímky nemohou měřit například s historickou kapitolou husitské epochy, kterou filmově zaznamenal známý režisér Otakar Vávra.³⁴² U nás bychom mezi nejznámější snímky s tematikou třicetileté války mohli jmenovat například film „*Čest a sláva*“³⁴³ z roku 1968 s vynikajícím Rudolfem Hrušínským, který ztvárnil hlavní postavu rytíře Ryndy z Loučky. Vedle Hrušínského zde divák spatří Karla Högera, Blanku Bohdanovou, Ivu Janžurovou, ale také mladého Jaromíra Hanzlíka. O velmi kvalitním hereckém zastoupení tedy není pochyb. Kinematografický snímek byl natočen dle stejnojmenné novely „*Čest a sláva*“ od autora Karla Michala z roku 1966.³⁴⁴ Film velmi realisticky reflektuje hrůzy a následky, které třicetiletá válka v Českém království zanechala. Odehrává se v roce 1647 a symbolicky končí rokem 1648, kdy byl podepsán vestfálský mír. Režisér Hynek Bočan v tomto filmu velmi kvalitně zaznamenal beznadějnost, chudobu a také životní a morální hodnoty prostých lidí, kteří to během třicetileté války měli nesmírně náročné. Velmi dobře také znázornil rozdíl, mezi lidmi, kteří se snažili válku hlavně přežít, v rozporu s lidem, který se rozhodl bojovat, případně obětovat život za myšlenku v podobě morální cti

³⁴⁰ ŠRONĚK 2020 IN: SUCHÁNEK, JAKUBEC 2020, str. 209-210

³⁴¹ Tamtéž, str. 215

³⁴² Tzv. Husitská trilogie se skládá ze tří filmů. „*Jan Hus*“ z roku 1954, „*Jan Žižka*“ z roku 1955 a „*Proti všem*“ z roku 1956.

³⁴³ *Čest a sláva* [film], Režie: Hynek Bočan. ČSR: Filmové studio Barrandov 1968.

³⁴⁴ MICHAL 1994

a oddanosti.³⁴⁵ Film však vyzařuje také svým absolutním cynismem a pragmatismem. Jde o solidní dávku morální filozofie, kdy vítězí čest a možná sláva nad dosavadní historickou situací.

4.11.1 *Lékar umierajúceho času*

Jednou z filmových připomínek je také pětidílný seriál, který byl později promítán i jako samostatný film – „*Lékar umierajúceho času*“³⁴⁶ od režiséra Miloslava Luthera z roku 1983, na motivy románu Vladimíra Körnera.³⁴⁷ Film je kvalitní sondou do života snad nejvýznamnějšího lékaře a anatoma 17. století Jana Jesenia, kterého zde zcela bravurně ztvárnil Petr Čepek. Vedle Čepka je zde však také velké množství dalších kvalitních herců, kteří doplňují hlavní, ale i vedlejší role. Film zaznamenává stavovské povstání společně s defenestrací v roce 1618 a symbolicky končí popravou dvaceti sedmi českých pánů 21. června 1621. Symbolický konec filmu je pak zachycen příjezdem tajemného jezdce, oděného do černého brnění s červeným pláštěm, do Českého království. Jedná se o symbolický příjezd jednoho ze čtyř jezdců apokalypsy, který zvěstuje budoucnost v podobě války.

Filmů, které jsou zasazeny do kulis třicetileté války, je zcela pochopitelně mnohem více, mohu zde zmínit například snímky „*Černá Fortuna*“³⁴⁸ z roku 1991 či „*Psí kůže*“³⁴⁹ z roku 1983. Tyto filmy však nejsou svou kvalitou nikterak dobré a širší veřejnosti jsou spíše neznámé. Téměř ve všech filmech je symbolická zmínka o Švédech interpretována v podobě strachu a hrozby pro Čechy i jejich obyvatelstvo. Švédové jsou zde vykresleni jako vrahové a násilníci. Pouze v seriálu „*Lékar umierajúceho času*“³⁵⁰ je o Švédech řeč jako o možných spojencích v boji proti habsburské nadvládě. Je to zcela logické, protože film je natočen z pohledu stavovských šlechticů.

³⁴⁵ Podobný případ bychom mohli náležitě přirovnat k husitství, kde takový princip boje za náboženskou myšlenku však platil jen v původním počátku, dále pak už nikoliv.

³⁴⁶ *Lékar umierajúceho času* [film], Režie: Miroslav Luther. ČSR: Československá televízia Bratislava. 1983

³⁴⁷ KÖRNER 2020

³⁴⁸ *Černá Fortuna* [film], Režie: Jiří Vanýsek. ČSR: Československá televize Brno. 1991

³⁴⁹ *Psí kůže* [film], Režie: Antonín Moskalyk. ČSR: Filmové studio Barrandov 1983.

³⁵⁰ *Lékar umierajúceho času* [film], Režie: Miroslav Luther. ČSR: Československá televízia Bratislava. 1983

4.11.2 *Bůh s námi – od defenestrace k Bílé hoře*

V roce 2018 byl, ve spolupráci s rakouskou a německou televizí, natočen očekávaný český film nesoucí název „*Bůh s námi – od defenestrace k Bílé hoře*“³⁵¹. Tento film se opět tematicky opírá o třicetiletou válku. Přesněji spíše o její počátek, kde nechybí krátký úvod do politické situace v Českém království na počátku 17. století. Film zachycuje pražskou defenestraci a pokusil se také zaznamenat bitvu na Bílé hoře. Filmový snímek se snaží držet náležitých historických přesností, avšak v mnoha místech silně pokulhává. Množství úspěchů z hlediska celkové produkce filmu nebylo nikterak velké. Velmi kvalitní práci však odvedl štáb, který se postaral o kostýmy a masky, které zcela přesně odpovídaly dobové realitě. Nicméně provedení samotných scén, například u pražské defenestrace, působí velmi křečovitě a divák si de facto neuvědomuje, proč takto stavovští šlechtici jednají. Nutno podotknout, že diváci, kteří nemají alespoň částečný orientační přehled o dané době, se mohou ve filmovém ději velmi snadno ztratit a zároveň nemohou pochopit dobovou politickou či náboženskou situaci. Celý film je spíše sledem různých scén, které na sebe však nenavazují a častokrát svým složením postrádají smysl. Netaktickým řešením je také zvolení hlavní vyprávěčky filmu v podobě Thurnovy manželky, která jedovatými, až lehce ironickými, otázkami adresovanými svému muži Jindřichu Matyáši Thurnovi, kterého ztvárnil herec Karel Dobrý, dokazuje naivitu a počínání stavovských šlechticů. Tento film nebyl přijat mezi kvalitní české historické snímky.³⁵²

4.12 Literární příspěvek k historické paměti obléhání roku 1648

Literárních památek o třicetileté válce je mnohem více než těch filmových. K samotnému obléhání roku 1648 se však mnoho literatury neobjevuje. V tomto ohledu je tzv. „*druhý život*“ této události zastoupen nejvíce v podobě malířských děl. Až na pár výjimek jde vlastně o velmi skromný příspěvek, který tuto věhlasnou pražskou epizodu obléhání zaznamenává. Vysvětlení, proč se tomuto tématu autoři nevěnovali, je velmi prosté a opakující se. Obléhání Prahy probíhalo na samém konci třicetileté války, jakožto jeden z posledních bojů vůbec. Rok 1648 vešel do dějin jako hlavní

³⁵¹ *Bůh s námi – od defenestrace k Bílé Hoře* [film], Režie: Zdeněk Jiráský. Česká televize, ARTE, ORF. 2018

³⁵² Tento fakt podtrhuje hodnocení diváků, nacházející se na webové stránce Česko-Slovenské filmové databáze. Většina diváku tento film hodnotila pouze jednou či dvěma hvězdami z pěti. Ve velmi ojedinělém případě se objevují hvězdy tři, ale to je naprosté maximum, které diváci udali. V konečném důsledku tento film získal ohodnocení 35 %.

rok, ve kterém byl podepsán vestfálský mír. Proto je tato lokální epizoda v podobě obléhání Prahy spíše neznámá a naprosto skrytá pod euforickým a všeobecným mírem v Evropě. Proto se autoři povětšinou věnují spíše popisu a oslavě vestfálského míru, než přímému vítězství v Praze nad Švédy roku 1648. Výjimkou je však svědectví domácích autorů, jakožto přímých účastníků bojů.³⁵³

4.12.1 Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen – „*Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*“

Je zcela na místě, abych zde uvedl alespoň nejznámější literární díla, která se tématem třicetileté války zabývají. Prvním významným dílem je „*Dobrodružný Simplicus Simplicissimus*“³⁵⁴ od německého autora Hanse Jacoba Christoffela Von Grimmelshausena z roku 1669. Toto dílo vytváří kvalitní sondu do prostředí třicetileté války. Tento proslulý dobrodružný román je označován jako pikareskní, jelikož hlavním hrdinou knihy je tzv. *pikaro* – šibal, který je charakteristický svým vychytralým a mazaným chováním. I když je román obohacen humornými prvky, čtenář se zde setkává s pravou temnou a drsnou tváří třicetileté války. Nadmíru detailně je zde popisováno vypalování měst, velmi drsné chování žoldnéřských vojsk a rabování ve vesnicích. Velice pozoruhodné je profilování hlavního hrdiny, který se v průběhu knihy proměňuje v závislosti na dané potřebě. Místy se čtenáři jeví jako velmi starostlivý a vyspělý muž, jinde jako chorobný cynik. Místy jako sečtělý moralista, jinde jako nezávislý taškář. Taktéž ve vztahu k ženám je znatelná jeho proměna z prostého záletníka k téměř přesnému ideálu křesťanského poustevníka. Ostatně veškeré tyto proměny jsou přesným příkladem pikareskní psychické proměny hlavního hrdiny. V tomto případě veškeré proměny hlavního hrdiny probíhají na pozadí třicetileté války. Pro hlavního hrdinu je charakteristické, že v počátku knihy vysoce hřeší, později si však své činy uvědomuje v podobě vnitřní katarze a následuje duševní pokání. Dílo tedy vytváří lidskou proměnu, přesněji vývoj lidské osobnosti, od samotného dětství, kdy je hlavní hrdina nazýván jako „*simplicius simplicissimus* – prostáček nejprostší“, k jistému sebeuvědomnění a úniku do samoty v podobě poustevnického života, jakožto

³⁵³ Viz kapitola 3.

³⁵⁴ VON GRIMMELSHAUSEN 1976 (z německého originálu přeložil Jaroslav Zaorálek). Celkový název tohoto díla zní „*Dobrodružný Simplicius Simplicissimus, to jest Podrobný život podivného vaganta jménem Melchior Sternfels von Fuchsheim, totiž jak, kde, kdy a jakým způsobem přišel na svět, co v něm pozoruhodného a pamětihodného viděl, poznal, zkusil a zažil, jakož i to, proč jej zase dobrovolně opustil.*“

symbolického úniku před krutým světem. Německý barokní román můžeme tedy pokládat za velmi kvalitní a pravdivé svědectví o krvavé a neklidné době třicetileté války.³⁵⁵

4.12.2 Bertold Brecht – „*Matka Kuráž a její děti*“

Velmi známé dílo mapující etapu třicetileté války je literární drama od taktéž německého autora Bertolta Brechta napsané v první polovině 20. století nesoucí název „*Matka Kuráž a její děti*“.³⁵⁶ Brechtovo drama se v průběhu času stalo velmi oblíbeným a známým dílem z epochy třicetileté války. Autor zde vykresluje příběh odvážné hlavní hrdinky – Anny Fierlingové. De facto celá kniha je soustředěna na zážitky, které Anna během svého putování s žoldněřskými vojsky zažívá. Ona sama se žíví jako obchodnice či markytánka. Zlou vůlí osudu je však semleta a postupem času přichází o veškeré lidské zábrany a ideály. Čtenář pak může postupně zaznamenávat, jak jí život s vojskem důkladně mění v osobnost, která se v konečném důsledku zlu sama přizpůsobí. Za osobním ziskem kráčí i přes ztrátu svých dětí, které jí během putování s vojskem doprovází. Je zajímavé, že zde autor literárně zachytil, že každé z jejích dětí představuje a zároveň interpretuje možné pohledy na válku jako takovou, v podobě obdivu hrdinských činů či naprosto zdrcujícího příspěvku války samotné. Dílo taktéž reflektuje hrůzy války, nikterak však jako u Grimmelshausenova díla. Do jisté míry je zde také poukázáno na závislost některých lidí na válce samotné. Zejména pak obchodníků, markytánek a v neposlední řadě žoldněřů, kteří válce dokonale přizpůsobili svoje živobytí a životní poslání.

4.12.3 Obležení Prahy švédskými vojsky roku 1648 v obrozenecké dramatice

Epocha Národního obrození v sobě přinesla mnoho literárních děl, jejichž téma bylo s jistou sympatií vybíráno s ohledem na formování nacionální tendence českého národa. Zcela samozřejmě bylo oblíbeným tématem husitství, ze kterého byla ovšem zcela vymazána náboženská linie a soustředěnost padla spíše na národnostní patriotický motiv, protože náboženství nebylo hlavním oblíbeným motivem obrozeneckých autorů. Literární díla a dramata byla pečlivě vybírána tak, aby se v nich v plném rozsahu projevovala samostatnost a velikost českého národa. Díla, která byla zasazena do kulis

³⁵⁵ FUKALA I. díl 2018, str. 17

³⁵⁶ BRECHT 2009 (z německého originálu přeložil Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník)

některých historických událostí, však nedosahovala svým obsahem historické akurátnosti a častokrát do nich autor promítal své politické a nacionální ideje.

Do té doby způsobila politická i náboženská propaganda pro český národ jasně vytyčené hranice, které měly zaručit a vštípit národu ono přesvědčení, že exulantská politika byla špatná, a naopak oslavovat rok 1648 jako hrdinné vítězství Pražanů a konec třicetileté války. Národní obrození v sobě přineslo nový pohled na tyto události, v podobě oplakávání Bílé hory jako nešťastné události a nejhorší porážky českého národa (*vedle bitvy u Lipan z roku 1434*), která Čechy navždy zbavila jejich samostatnosti.

4.12.4 Jan Nepomuk Štěpánek - „*Obležení Prahy od Švejdů aneb Věrnost a udatnost česká*“³⁵⁷

Dramatik, spisovatel a svého času spoluředitel Stavovského divadla Jan Nepomuk Štěpánek (1783-1844) o tomto období napsal v roce 1812 divadelní hru o pěti jednáních s názvem „*Obležení Prahy od Švejdů aneb Věrnost a udatnost česká*“. Nutno podotknout, že zcela původním vzorem byla starší Tháмова verze³⁵⁸, proto je Štěpánkovo přepracování pouhou adaptací.³⁵⁹ Jedná se o vlasteneckou činohru, která je patřičně doplněna o řadu patriotických a sociálních motivů, kde jsou, velmi obdobně jako u pramenů, heroicky vykresleny císařské osobnosti jako hrabě Colloredo z Walsee či Mikuláš Turek z Rožmitálu – hlavní starosta. Naopak velmi hanebně je zde zobrazena osoba Arnošta z Ottowaldu, který je vykreslen jako lstivý zrádce.³⁶⁰ Štěpánek zde vymazal rovinu náboženského boje v podobě obrany katolické víry. V tomto ohledu se obyvatelé Prahy bijí za „za vlast a krále-císaře“.³⁶¹ Tato hra s sebou ovšem přináší velké množství ironických narážek a satiry. Obrozenečtí autoři jako by záměrně projevovali naprosté nepochopení dané události. Nepomuk zde zmiňuje pošetilé scény, ve kterých je na hrobech pražských otců pořádána pivní beseda, společně s žertovným rozhovorem. Autor také do hry částečně profiloval řady soudobých měšťanských i sociálních typů, které danému dílu přinášely žertovný a vtipný podtext. Stejně je tomu i zde, kde je nespočet smýšlených postav, zejména žen, které přináší dílu humornou nadsázku. Celá hra je dokonce opatřena milostnou linií

³⁵⁷ Ke své diplomové práci jsem využíval vydání z roku ŠTĚPÁNEK 1812.

³⁵⁸ THÁM 1792

³⁵⁹ TYL 2007, str. 84

³⁶⁰ ŠTĚPÁNEK 1812, str. 4 – obsazení divadelní hry

³⁶¹ ČAPEK 1948, str. 147

mezi pražskou dívkou Boženou a švédským vojákem Gustavem. Nepatrně nepřesných historických linií bychom v této divadelní hře našli pochopitelně mnohem více. Mohu zde zmínit například i její samotný závěr, kdy dochází mezi hrabětem Colloredem a Königsmarckem (Štěpánek jej nazývá „*Khynixmark*“) k závěrečnému přípitku na vítězství Pražanů a také k částečnému usmíření obou generálů.³⁶² Zcela neúctyhodně, avšak v době, kdy dílo vzniklo, velice potřebné smyšlené motivy, jsou zařazeny i do této vlastenecké hry, která však i přes humorné narážky nese poselství, kterým se vyrovnává ostatním dramatům této historické epizody. Jedná se o tradiční ukázkou hrdinství a odvahy pražských měšťanů, duchovních a studentů, kteří se postavili proti mnohonásobné švédské přesile, a dokázali ubránit své město.

4.12.5 Josek Kajetán Tyl – „*Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švédů*“

Ze Štěpánkovy hry vycházel také autor Josef Kajetán Tyl (1808-1856) se svou hrou „*Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švédů*“³⁶³, která vznikla dva roky po vydání jeho veledíla „*Jan Hus*“³⁶⁴ napřímo namířeného proti církvi, odkazující na svobodu a pravdu. Hra z roku 1850 „*Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švédů*“ je velmi totožná jako ta Štěpánkova, není však obohacena o takové množství žertů a humorných situací. Celkově Tylova verze působí mnohem věrněji a dramatické lépe. I zde si však divák může povšimnout velkého množství zidealizovaných motivů, které jsou však pro Tylovu tvorbu naprosto běžné. Jedná se o hru, ve které je hlavním motivem symbolický obraz vlastenecky probuzené Prahy, nesoucí v sobě odkaz hrdinného odporu, odvahy a statečnosti jejich obránců. Nutno podotknout, že Tyl v této hře odstranil jistou nevraživost proti pobělohorské reformaci, jelikož ve svém díle chválí jak prosté měšťany, tak i jezuitské studenty.³⁶⁵ Tyl také velmi dobře vystihl scény, kde se děj hry odehrává. Opírá se o skutečná místa, jako je Klementinum či prostředí před Staroměstskou mosteckou věží. Nutno podotknout, že vcelku akurátně dramaticky popisuje a zobrazuje neshody mezi pražským obyvatelstvem, protože je zde kladen důraz na směs všech společenských vrstev, které se bránění Prahy zúčastnily – od chudiny až po významné císařské šlechtice. Pozoruhodný je také fakt, že Tyl do své hry zakomponoval postavu Jana Norberta Zatočila

³⁶² ŠTĚPÁNEK 1812, str. 107

³⁶³ TYL 1870

³⁶⁴ Ke své diplomové práci jsem použil vydání z roku TYL 1965. Premiéra původní Tylovy hry „*Jan Hus*“ byla uvedena velice symbolicky v revolučním roce 1848, později byla však díky svému poselství o politickém zřízení Bachova absolutismu zakázána hrát.

³⁶⁵ ČAPEK 1948, str. 147-148

z Levenbruku – skutečného a přímého účastníka obléhání. Zobrazení oné historické idealizace, o které jsem psal výše, je znázorněno v morálním dilematu zrádce Arnošta z Ottowaldu, kterému je v dramatu věnována spousta prostoru. Jeho dilema v podobě setrvání s protestanstvím a tajné smlouvy se Švédy jej přesvědčí ke zradě Pražanů. Zároveň ho však tento čin dovede až na popraviště. Ve skutečnosti však Arnošt z Ottowaldu velmi pravděpodobně žádné dilema neprožíval a po svých nezdarech a neúspěšných pokusech o finanční pomoc hraběte Colloreda z Wallsee či o získání si jisté náklonnosti císaře ke Švédům přestoupil zcela bez výčitek. Stejně tak jeho život neskončil na popravišti na Staroměstském náměstí. Po obležení Prahy dostal od Švédů velmi vysoké finanční ohodnocení a údajně odešel se svou rodinou do Švédska, kde také zemřel.³⁶⁶

4.12.6 František Turinský – „*Pražané v roku 1648*“³⁶⁷

Další historické drama umístěné na pozadí obléhání Švédy roku 1648 pochází z pera autora Františka Turinského (1797-1852). Turinský se po dlouhou dobu svého života přátelil s předními osobnostmi, které propagovaly slávu a nezávislost českého jazyka. Jeho přátelství s Václavem Hankou, Václavem Klimentem Klicperou či Václavem Krolmusem jej dozajista vysoce inspirovalo v jeho literární tvorbě.³⁶⁸ Společenství s předními českými vlastenci Turinského de facto vychovalo ke společnému politickému smýšlení, které tak naplno mohl uplatňovat a promítat do svých her. Ačkoliv Turinský napsal spoustu divadelních her, v onom dramatu o dobývání Prahy roku 1648 se vlastenecká tendence a sebeuvědomění lásky ke svému národu a historii projevuje v mnohem větší míře. Nutno podotknout, že na vlasteneckých motivech je založeno téměř celé poselství hry.

S přesným vydáním této hry je spjato mnoho otazníků. Můžeme se setkat s názorem, že byla hra dokončena v rukopisné podobě již v roce 1824, avšak kvůli nepřízni úřadů nemohla být uvedena. V této rukopisné podobě putovala mezi čtenáři téměř čtvrt století, teprve roku 1848 byla z nákladu samotného Turinského vydána tiskem. Je tedy možné, že takto učinil záměrně kvůli připomenutí dvoustého výročí

³⁶⁶ *Josef Kajetán Tyl: Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů* In: Český rozhlas – Vltava. <https://vltava.rozhlas.cz/josef-kajetan-tyl-mestane-a-studenti-cili-dobyvani-prahy-od-svedu-8348993>, vyhledáno dne 15. 2. 2022

³⁶⁷ TURINSKÝ 1848

³⁶⁸ TURINSKÝ In: TURINSKÝ 1880, str. 702

obléhání Prahy. Můžeme zde spekulovat také o jisté paralele k roku 1848, kde se studenti též bránili na stejných místech jako Pražané roku 1648. Ostatně i motiv revoluce jako takové, v podobě bojů za svobodu, je velmi adekvátní k předešlému obléhání roku 1648. Hra o pěti dějstvích se mezi čtenáři díky svému vlasteneckému poselství těšila velké oblibě, a dokonce byla záhy uvedena do hlavního programu Stavovského divadla, především díky iniciativě Akademického čtenářského spolku.³⁶⁹

Turinský se po vzoru ostatních autorů snažil do díla zasadit skutečné historické osobnosti, které se přímých bojů zúčastnily. Díky své literární potřebě však mnoho osobností vynechal a nahradil je řadou postav, které jsou však zcela fiktivní. Za povšimnutí stojí například fakt, že Turinský zcela vynechal klíčovou postavu švédského generála Königsmarcka a taktéž generála Wittenberga. Vůdčí osobností ze švédských řad je korunní princ Karel Gustav. Na opačné straně došlo k vynechání císařského velitele hraběte Rudolfa Colloreda z Wallsee či hraběte Götze. Naproti tomu je ve hře hojně zastoupeno množství fiktivních postav měšťanského stavu a taktéž studentů. Turinský se v tomto ohledu však dopustil historické chyby, kdy velitele studenstva „Jana Kauffera“ přejmenoval na „Jaromíra Kauffera“. Nikterak hojně zastoupení jsou zde i jezuité, ačkoliv zde vystupuje postava jezuity Plachého, který však plní jen vedlejší divadelní postavu. Díky tomu, že autor velice pravděpodobně úmyslně vynechal velké množství šlechtických postav, dostalo se vítězství a osvobození Prahy od Švédů zejména do rukou měšťanstva a prostého lidu. Právě oni byli v tomto ohledu heroizováni jako hlavní hrdinové. Zcela jistě Turinský nevynechal postavu Arnošta Ottowaldského, který je znázorněn bez levé paže dle historické pravdy. Interpretace jeho osobnosti je však spjata s romantickým míněním, je vykreslen jako nejhorší zrádce českého národu ošklivého zjevu, tematicky zabarveného do černé barvy. Rozdílnost Turinského literárního odkazu tohoto díla od ostatních autorů tkví v tom, že dokázal mnohem větší propracovanost postav z hlediska jejich psychologického vývoje. Společně s tím mohou zmínit Turinského vznešený literární jazyk, který je doplněn řadou básnických obrátů. Ostatně i v celé hře je velké množství proslovů, které jsou sepsány tak, aby patrioticky zapůsobily na čtenáře a apelovaly na jeho vztah k národu a rodné zemi. V neposlední řadě je vítězství Pražanů dle Turinského interpretováno nejen jako osvobození Prahy, ale osvobození celého národu a země proti dobyvateli. Do této zmíněné role dobyvatele byli zcela pochopitelně obsazeni Švédové, avšak čtenář může

³⁶⁹ Tamtéž, str. 709

poznat, jak velice nadčasové literární dílo Turinský zhotovil. Jde totiž o literární motiv, do kterého autor včlenil de facto podobenství „*David a Goliáš*“, které bylo možné aplikovat i o několik desítek či stovek let poté, do rozdílných historických situací.

4.12.7 Josef Svátek – „*Švédové v Praze – román z XVII. století*“

Téma obléhání Prahy švédským vojskem roku 1648 se objevilo v historickém románu z roku 1874, jehož autorem je Josef Svátek. Narodil se roku 1835 v Praze a zemřel roku 1897. Byl nejen spisovatelem historických románů, ale také novinářem. Literární díla Josefa Svátka však vždy stála v druhořadém pozadí za díly věhlasnějších autorů, jako byl Alois Jirásek či Beneš Třebízský. Svátek však ve své době vydával mimořádně kvalitní díla, která však byla postupem času označena jako braková literatura a společně s tím se vytratil přímý zájem o jeho knihy. Kromě historických románů, ve kterých se věnuje převážně tématům z historie 17. století a rekatolizace, se taktéž zajímal o pražské legendy, pověsti, českou mytologii a také mystickou magii spojenou s městem Prahou. Proto je jeho nejznámějším dílem kniha „*Pražské pověsti a legendy*“³⁷⁰ z roku 1883. Jedná se o vůbec první česky psaný sborník českých pověstí, kterými systematicky mapuje mýty o národní historii.³⁷¹

Svátkův román z třicetileté války nese název „*Švédové v Praze – román z XVII. století*“³⁷² a vyšel v několika vydáních. Vytváří jistou sondu do prostředí třicetileté války a v celku věrně reflektuje a popisuje švédské obléhání Prahy, avšak s drobnými historickými nepřesnostmi. Přestože se jedná o beletristicky historický román, obohacený o jisté literární přídatky v podobě milostné linky, zrady vymyšlených postav a jisté historické neakurátnosti, je tento román nejen velmi zajímavým literárním příspěvkem, ale primárně jediným románem zasazeným přímo do kulís této historické události. Pravověrnost románu je také vykreslena pomocí skutečných historických postav. Obzvláště pozoruhodné vydání je od nakladatele a knihkupce F. Topiče z roku 1926³⁷³. Vzácná a pozoruhodná je spíše obálka knihy, kterou zdobí bojový motiv, podobající se „dobovému“ propagandistickému plakátu, vybízející k obraně Prahy. Bojový motiv je na obalu knihy zahalen do hustého

³⁷⁰ SVÁTEK 1883 (reprint)

³⁷¹ RŮT In: SVÁTEK 1883, str. 187-193

³⁷² SVÁTEK 2008

³⁷³ SVÁTEK 1926

oblaku dýmu či ohně. Válečné pozadí je doplněno množstvím nastavených bodných zbraní v podobě halaparten a mušket. Celkovou kompozici vykresluje téměř démonická postava jezuitského kněze (velice pravděpodobně se opět jedná o vůdčí osobnost, jezuitu Plachého), který s mečem a křížem v ruce odhodlaně velí dané skupince obránců.

4.12.8 Josef Svatopluk Machar – „Vidění z roku 1648“

Mnohem skromnějším literárním příspěvkem je báseň J. S. Machara, klíčového představitele kritického realismu a zároveň jednoho ze spoluautorů Manifestu české moderny z roku 1895. Báseň se nachází ve sbírce „*Golgatha*“.³⁷⁴ Nutno podotknout, že autor se během svého života tématice třicetileté války vyhýbal a ve svých dílech ji neprofiloval, proto je tato báseň do jisté míry vzácným dílem. Ke složení této básně jej pravděpodobně přesvědčila té doby aktuální Masarykova filozofie pojetí českých dějin.³⁷⁵ Avšak celkové vyznění či pojetí básně je charakterem spíše z období romantismu. Autor – lyrický subjekt spatřuje ztělesněný Osud v podobě třicetileté války, která zanechává v Evropě drtivou a ničivou stopu. Autor se války ptá na otázky vztahující se k lidskému osudu, životu a budoucímu počínání. Každým dalším dotazem se stupňuje napětí v jejich rozhovoru. Znenadání je rozhovor i představa zdevastované Evropy nahrazena pohledem, který připomíná retrospektivní historickou iluzi. Osud i autor vidí ohnivou bojovou scénou na Karlově mostě u Staroměstské mostecké věže. Je zde poetický odkaz nejen na studenty, kteří jsou zde pojmenováni jako „zlatá či jarobujná mládež“³⁷⁶, ale také na švédské dobyvatele, na které je poukázáno s metaforickým zněním „vlci švédští“³⁷⁷. Symbolické poselství básně je totožné s ostatními uměleckými díly, totiž poukázat na hrdinství a odvahu pražských obránců během švédského obléhání. Vedle nacionální roviny ve formě bránění své rodné země je zde také linie náboženská. Tou se rozumí, že se studenti a měšťané bijí také za katolickou víru, potažmo za císaře.³⁷⁸ Báseň je ukončena rázným gestem Osudu, že žádných bojů více není třeba, a ukončí děsivou epochu třicetileté války v evropských zemích.

³⁷⁴ MACHAR 1901, str. 141-146

³⁷⁵ ČAPEK 1948, str. 148

³⁷⁶ MACHAR 1904, str. 144

³⁷⁷ Tamtéž

³⁷⁸ Tamtéž, str. 145

4.13 Hudební příspěvek do historické paměti

Vedle věhlasných historických událostí, mýtických bájí a pověstí, si tato drobnější lokální pražská epizoda našla své místo i ve světě hudby. Na motiv obléhání Prahy švédskými vojsky byla složena však jen jediná opera, která je všeobecné veřejnosti spíše neznámá. Jednalo se o vůbec první pokus zhotovit historickou operu. Jan Nepomuk Škroup na toto téma složil roku 1845 hudební dílo nesoucí název „*Švédové v Praze*“. Hlavní premiéra byla však uskutečněna až roku 1867 v pražském Prozatímním divadle. Historická zpěvohra o třech jednáních je vyplněna množstvím skutečných historických postav – jezuitou Plachým, Arnoštem Ottowaldským, švédským generálem Königsmarckem, ale také vedlejšími fiktivními figurami. Je vystavěna dle tradiční kompozice, kdy je zobrazeno napadení města, ale taktéž jeho chrabré ubránění. Hlavní soustředěnost je zde opět orientována zejména na studentskou legii. Ústředním motivem je nejen vymyšlená milenecká linie, v níž hlavní hrdinka Lidmila prožívá rozpor mezi láskou k zrádci Ottowaldskému a ke své rodné vlasti. Hlavní zápletkou je především všeobecná zrada Arnošta Ottowaldského, který je však na konci opery dopaden a odsouzen ke spravedlivému trestu. Libreto k této historické opeře složil Jan Pečírka.³⁷⁹

³⁷⁹ JANOTA, KUČERA 1999, str. 257

5. Moderní společnost a proměny interpretace historických událostí

5.1 Neměnnost historické interpretace v podobě věhlasné odvahy a statečnosti pražských obránců

Sledovat přímou změnu historické interpretace k obléhání Prahy švédskými vojsky roku 1648 je v tomto ohledu velmi obtížné. Bohužel neexistuje větší množství uměleckých děl, která by se touto epizodou zabývala a která by také mohla odrážet společenské a politické postoje autora. Literární díla z per obrozeneckých autorů jsou svou kvalitou velmi zajímavá, avšak do jisté míry nesoucí stále opakující se poselství v podobě honosné oslavy statečnosti Pražanů, kteří se dokázali postavit přesile švédských dobyvatelů. Díky době, kdy tato díla vznikala, jsou zcela pochopitelně interpretována a opatřena množstvím patriotických motivů, které byly v té době zcela aktuální. Přeci jen si může čtenář povšimnout jistého zadostiučinění, které se projevilo u dramatu Josefa Kajetána Tyla – *„Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švédů“*.³⁸⁰ Tyl zde projevil jistou názorovou kolísavost mezi českými exulanty a jezuitskými studenty. I přesto, že obrozenecký odpor autorů proti katolické víře byl v literárním ohledu stále více sílící, Tyl ve svém díle dokázal chválit a velebit obránce jako měšťany, ale taktéž i katolické jezuitské studenty.³⁸¹

Nevýhodou lokální epizody dobývání Prahy Švédy je v první řadě historický fakt, že šlo o jeden z posledních soubojů třicetileté války, která už všechny země tehdejší Evropy zcela vyčerpala. Za druhé je zde klíčový fakt, že byl v té době podepsán už tak dlouho očekávaný vestfálský mír, přinášející mír a pokoj pro celou Evropu. V tomto ohledu je vítězství Pražanů nad Švédy zastíněno všeobecným mírem v celé Evropě, který dokázal toto „drobné“ lokální vítězství zcela upozadit. Avšak pro České země to mohlo znamenat dvě přímá důležitá vítězství. Pražané tedy mohli slavit nejen ubránění svého hlavního města, ale také oslavení konce třicetileté pohromy pro celou Evropu. České země tuto statečnost odměnily několika uměleckými díly, která se po čas svého vzniku z hlediska interpretace však vůbec neměnila. Stejně tak tomu je u literárních děl, kterých je však velmi málo. Jde o jasný motiv zápasu slabšího se silnějším, kdy málo početní měšťané, de facto bez profesionálního vojska, dokázali

³⁸⁰ TYL 1870

³⁸¹ ČAPEK 1948, str. 147-148

čelit švédským armádám tří velkých generálů. Vzhledem ke konečné části třicetileté války se po čas interpretace částečně vytratil náboženský akcent historické situace a šlo o „prostý“ souboj dvou národu a dvou vojsk. Motiv obrany svojí vlasti a uhájení hlavního města je tedy neměnný a ve všech sférách heroizovaný a symbolicky ztotožněný jako vítězství Pražanů na konci třicetileté války.

5.2 Proměna druhého života vestfálského míru

Jistá problematičnost, která však nepřímo souvisí s ústředním tématem diplomové práce, je podepsání vestfálského míru a následující náboženské, společenské a politické důsledky pro České země. Historická tradice zapříčinila, že i k tomuto tématu se dochovalo množství mýtů, ale taktéž historických klišé. Rok 1648 fakticky ukončil boje třicetileté války, avšak pro České země mohl náramně připomínat svými důsledky rok 1620 – silnou rekatolizaci, která trvala zhruba do roku 1740, do nástupu Marie Terezie na trůn. Počátkem 18. století však dosáhla své vůbec největší síly.³⁸² Došlo k omezení náboženské svobody (s malou výjimkou pro část Slezska) a vyškrtnutí stavů z otázek domácí politiky.³⁸³ Dějepisectví první poloviny 20. století nahlíželo na vestfálský mír už z jiného zorného úhlu. V jednom z odborných článků – „*Obrana Prahy a vestfálský mír (k výročí 24. října 1948)*“³⁸⁴ levicově smýšlející autor J. B. Čapek vyslovuje velmi troufalé tvrzení, zdali stálo celkové vítězství vůbec za to, protože vítězství Pražanů nad Švédy, a k tomu podepsáním vestfálského míru, znamenalo v mylné interpretaci konečnou porážku národa a dlouholeté zotročení Českých zemí. Naopak drtivé vítězství švédských vojsk a krále Karla Gustava by znamenalo zadostiučinění žádosti českých exulantů, na které se tak dlouhou dobu odvolávali ve svých politických žádostech. Vítězství české exulantské politické věci by mohlo znamenat také jisté obnovení svobodného českého státu. Ostatně jde primárně o věci, o které usilovali již stavové po svém povstání v roce 1618. Navracím se tedy k názoru, že roky 1620 a 1648 od sebe nelze oddělovat. Autor J. B. Čapek zmiňuje vyjádření historika Josefa Pekaře v dopise profesoru Kamilu Kroftovi, jenž byl jedním z předních historiků tzv. Gollovy školy, že lze Bílou horu popsat jako „neštěstí bez míry hranic“. Stejně tak můžeme interpretovat v tomto ohledu rok 1648, který tak

³⁸² Kacířství (příslušnost k jiné církvi než povolené katolické) bylo dokonce počátkem 18. století trestáno smrtí. Dalším bodem násilné rekatolizace byla také věc kacířské literatury. Tresty hrozily nejen lidem, kteří ji převáželi ze zahraničí, ale také samotně distribuovali. Jezuitský řád uveřejnil téměř třetinu českých knih na index zakázané literatury.

³⁸³ POJAR 1998, str. 149-150

³⁸⁴ ČAPEK 1948

definitivně potvrdil konec české svobody a znamenal dlouholetý útlak českého národa.³⁸⁵ Vítězství Pražanů však nijak neovlivnilo podepsání vestfálského míru, které se navíc zdoluhavě táhlo již od roku 1645. Ono vítězství bylo znamenitě prokazatelným důkazem, že byli obyvatelé věrní katolické církvi, ale také císaři. Ostatně také Gollův generační kolega Antonín Rezek ve svém historickém díle, kde s jistotou mírou historického kliše líčí dějiny Českých zemí po roce 1648, zdůrazňuje, že veliké akce světové politiky, podpis vestfálského míru, vrhaly prudký stín na naši zemi.³⁸⁶ Podpis vestfálského míru zapříčinil, že se z české země a jejího národa, který byl po generaci svázán s husitstvím³⁸⁷ a evangelickým vyznáním, stala ryze katolická země.³⁸⁸

5.3 Nejednalo se o historický omyl a Jiráskova literární „vina“

Historické období částečně vztahující se ke Stavovskému povstání, následující bitvě na Bílé hoře, ale především nastávající historická epocha, která později získala název „pobělohorská“, v průběhu staletí dostala mýtický akcent, který bychom dokázali porovnat s obdobím husitské revoluce a válek s ní spojených. Nesmíme však opomenout fakt, že právě díky literárnímu příspěvku Aloise Jiráska, interpretaci historie dle Františka Palackého a dalších tehdejších předních historiků a v neposlední řadě „pedagogickému“ příspěvku bývalého komunistického ministra školství Zdeňka Nejedlého, byla řada kapitol z dějin české historie deformována politickou i nacionální agitací. Rozdílnost takových interpretací můžeme neprávem uvalit na českého literáta, který se během svého života vyznamenal jako přední spisovatel historických románů. Alois Jirásek se během své tvorby věnoval především třem hlavním historickým etapám. V první řadě šlo o dobu husitskou, kterou popsal ve svých dílech. Zmíním zde jen ty nejnámější – *Jan Hus*³⁸⁹, *Jan Žižka*³⁹⁰ a *Proti všem*³⁹¹. Zmíněné Jiráskovy knihy však vešly do veřejného podvědomí především díky režiséru Otakaru Vávrovi, který na motivy knih natočil stejnojmenné historické velkofilmy. Tyto filmy v sobě nesou poselství velké komunistické politické agitace, avšak o jejich kvalitě není pochyb. Dále si pak Jiráskův literární zájem získala doba „pobělohorská“, kterou

³⁸⁵ ČAPEK 1948, str. 149

³⁸⁶ REZEK, SVÁTEK 1895, str. 30

³⁸⁷ V první polovině 18. století si jezuité velmi zakládali na nově vzniklém zavedeném kultu sv. Jana Nepomuckého. Tento nový katolický kult měl nahradit dosavadní rekatolizační úsilí, které mělo za úkol vymazat odkaz a památku na mistra Jana Husa.

³⁸⁸ POJAR 1998, str. 151

³⁸⁹ JIRÁSEK 1951

³⁹⁰ JIRÁSEK 1955

³⁹¹ JIRÁSEK 1947

souhrnně popsal jako „*dobu temna*“. Stejnomeným názvem pojmenoval také svůj slavný historický román vztahující se k tomuto období – „*Temno*“³⁹². Poslední historickou dobou, kterou se Jirásek zabýval, byla doba obrozenecká, která je velmi kvalitně podána například v pětisvazkovém knižním díle „*F. L. Věk*“.³⁹³ Stejnomený román vytváří věrnou sondu do této fáze obrozenecké epochy v Českých zemích. Román si detailně všímá obrozeneckých aktivit a snahy o zachování či vzkříšení českého jazyka jako nástroje písemné kultury a umění. Jiráskův román byl také uveden na filmové obrazovky v podobě seriálu z roku 1970, v němž ústřední roli ztvárnil herec Radoslav Brzobohatý.³⁹⁴

Bývalý komunistický ministr školství Zdeněk Nejedlý z Jiráska udělal hlavního, a do jisté míry jediného, interpreta českých dějin. Ačkoliv stál Jirásek na řadě historických autorit, jeho dílo nebylo základem pro výuku dějepisu, ale bylo povinnou literární četbou. Proto se do dnešních dob těší Jiráskovo dílo ve všeobecné starší společnosti spíše negativního odezvy. Nejedlý Jiráska podával zcela jistě tak, aby to sedělo do předem určených marxistických předloh. Většinová společnost kvůli Zdeňkovi Nejedlému získala k literárním dílům Aloise Jiráska velmi negativní postoj.³⁹⁵ Nutno však podotknout, že ani sám Jirásek by nemohl s většinou tvrzení, které Nejedlý podával, souhlasit. V jeho dílech sice najdeme množství sociálních prvků, avšak za žádnou cenu se nejedná o politické prvky, které mají propagovat komunismus. Nesmíme opomenout fakt, že Jirásek byl v první řadě literát, a ačkoliv v jeho literárním díle převládaly historické romány, nikdy se nestal oficiálním historikem. V druhém bodě jeho obhajoby mohu zmínit, že nikdy nebyl komunistou, naopak byl členem Československé národní demokratické strany, která byla svým posláním výrazně pravicová.³⁹⁶

5.4 Doba pobělohorská = doba temna?

Klíčovou historickou epizodou byla husitská revoluce, která vešla do dějin jako hlavní epocha, v níž se začala formovat národní idea. I z hlediska vojenského byly České země na vrcholu, protože dokázaly porazit nejen papežská vojska v podobě

³⁹² JIRÁSEK 1950

³⁹³ JIRÁSEK 2011

³⁹⁴ *F. L. Věk* [seriál], Režie: František Filip. ČSSR. 1970

³⁹⁵ HLAVÁČKOVÁ 2015, str. 15

³⁹⁶ Vít Vlnas: *Obrana Jiráskova* In: *Parlamentní listy*. <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vit-Vlnas-Obrana-Jiraskova-243243/>, vyhledáno dne 8. 3. 2022

křížových výprav, mj. vedených dědicem české koruny a tehdy už římským a uherským králem, Zikmundem Lucemburským. Druhým bodem historické osy je pak nástup Habsburků na český trůn roku 1526 a poté porážka stavovského povstání na Bílé hoře. Stejně jako porážka posledního zbytku husitských radikálních vojsk u Lipan (1434) byla bělohorská bitva pokládána za národní tragédii. Porážka na Bílé hoře předznamenala nastávající epochu, která byla díky literátu Aloisi Jiráskovi nazývána jako „doba temna“. Doba útisku českého jazyka a útlaku náboženské svobody v podobě „kralování“ jezuitů na náboženském poli a věhlasného umění, které připomínalo dominanci katolické víry.³⁹⁷ Jirásek vydal román „*Temno*“ roku 1915. Zcela úmyslně byl rok vydání naplánován na pětisté výročí upálení mistra Jana Husa. Román v sobě nesl poselství odporu k habsburské monarchii. Přestože Jirásek nazval toto období dobou temna, jeho vztah k této epoše nebyl jen negativní. Velmi kladně hodnotil například kulturní přínos v podobě barokního architektonického slohu, hudby a malířského či sochařského umění.³⁹⁸ Z hlediska politického však Jirásek přímo navazuje na tradici Palackého, který interpretoval porážku na Bílé hoře jako jednu z nejhorších v celé historii. Husitskou epochu společně s obdobím národního obrození interpretuje jako dobu rozkvětu a samostatnosti českého národa, kde se naplno projevují národnostní tendence. Proti tomu staví do přímé kontrapozice dobu pobělohorskou, ale také dobu bezprostředně po vestfálském míru roku 1648. Komunisté se chopili této interpretace a předělali si ji do svých rámcových marxistických předloh. Jezuité jsou vykreslení jako krutí fanatici, kteří po sedláckých obydlích hledají zakázané knihy a omezují svobodu obyčejných pracujících lidí – proletariátu.³⁹⁹ Ostatně celá knižní husitská trilogie, taktéž „*Temno*“⁴⁰⁰, ať už z hlediska filmového či knižního, pracuje se zažitým všude přítomným klišé – hodný a poslušný poddanský lid proti zlé, bohaté a morálně proradné šlechtě a církvi.⁴⁰¹

5.5 Oblíbenost studentské legie u historiků 19. a 20. století

Někteří historikové 19. a 20. století nabyli velkého obdivu pro studentskou legii, která roku 1648 bránila část vltavského pobřeží s ústředním centrem Na Rejdišti. Dnes

³⁹⁷ Staré časy Jana Štětky: *Pobělohorská normalizace a švédský paradox* In: *Archiv hospodářských novin*. <https://archiv.hn.cz/c1-66211170-stare-casy-jana-stetky-pobelohorska-normalizace-a-svedsky-paradox>, vyhledáno dne 6. 3. 2022

³⁹⁸ RAK 1994, str. 132

³⁹⁹ HLAVÁČKOVÁ 2015, str. 25

⁴⁰⁰ JIRÁSEK 1950

⁴⁰¹ HLAVÁČKOVÁ 2015, str. 29

se v mnohé literatuře setkáváme s názorem, že byla tato studentská legie nově vytvořena k obraně Prahy až v roce 1648. Není to však pravda, tato legie byla pouze obnovena, protože její oficiální vznik lze datovat do letních měsíců roku 1639, kdy měla být Praha vojenským cílem švédského generála Johana Banera.⁴⁰² Té doby však studentská legie nedisponovala tolika členy, proto nabyla roku 1648 mnohem většího počtu. Historický zájem vzbuzovala nejen věhlasná odvaha pražského studentstva, ale taktéž možnost zachytit nobilizované osoby, které byly do té doby sepsány velmi nepřesně a neúplně. I Norbert Zatočil ve svých pamětech zmiňuje spíše osoby měšťanské než osoby studentské, potažmo duchovní. Velmi důležitou prací z roku 1870 je studie významného českého historika a předního archivního znalce Antonína Rybičky – „*Měšťané a studující pražští roku 1648*“.⁴⁰³ Rybička zde velmi znamenitě využil opisů erbovních privilegií, které jsou nadále uloženy v Národním archivu v Praze. Rybička se však při svém zpracování studie dopustil několika detailních omylů. Uvádí nepřesné znění privilegovaných osob – omylná je podoba originálních jmen, ale také později věnovaných predikátů. Celkový soubor privilegovaných osob navíc není úplný a některé osoby z řad studentů jsou zcela vynechány. Z Rybičkovy práce vycházel také historik Arthur Werner, který zhotovil historickou práci s názvem „*Die Studenten-Legionen der Prager Universität von Dreissgijährigen Krieg bis 1848*“.⁴⁰⁴ Tato práce nicméně nepřinesla žádná převratná či doplňující zjištění, protože seznam studentů, kteří byli císařem Ferdinandem III. povýšeni do šlechtického stavu, byl zcela totožný jako u Rybičkovy práce. Další historik, který se tomuto tématu věnoval, byl František Roubík, který sestavil jmenný seznam studentů, který je součástí inventáře tzv. *salbuchů* Národního archivu v Praze.⁴⁰⁵ Roubík Rybičkův původní seznam vylepšil a následně doplnil. Zcela omylem však zařadil mezi studenty taktéž důstojníky měšťanských setnin, kteří do legie nepatřili. Konečnou prací, která veškerá dosavadní pokusy sjednotila, je vědecká práce Ladislava Županiče „*Praha 1648 – nobilitační listiny pro obránce pražských měst*“⁴⁰⁶ z roku 2001. V této práci najdeme veškeré osoby povýšené do šlechtického stavu, ale taktéž jejich krátké životní medailonky včetně ilustrací proměny jejich heraldických motivů v rámci erbů, o které se postaral spoluautor Michal Fiala. Županičova edice tedy přináší celkem 145 osobních privilegií

⁴⁰² ŽUPANIČ, FIALA 2001, str. 7

⁴⁰³ RYBIČKA 1870

⁴⁰⁴ WERNER 1934

⁴⁰⁵ ROUBÍK

⁴⁰⁶ ŽUPANIČ, FIALA 2001

z období let 1648-1861. Tento časový údaj můžeme rozdělit do období 1648-1682, kdy jsou privilegia vydána přímým účastníkům bojů, zatímco doba od roku 1682 do roku 1861 náleží přímým následníkům a potomkům. V tomto ohledu je nutno zmínit fakt, že česky psaná privilegia zahrnují pouze listiny, kdy byly osoby povýšeny do některého stupně českého šlechtického stavu. U naprosté většiny jsou listiny psané německým jazykem. Zahrnují majestáty týkající se dědičných rakouských zemí a Svaté říše římské, ale také pro České království.⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ Tamtéž, str. 11

Závěr

Obléhání Prahy švédskými vojsky na samém sklonku třicetileté války roku 1648 bylo bezesporu významnou, byť lokální pražskou epizodou, která však vešla do českých dějin zejména díky časovému období, kdy obléhání švédskými vojsky probíhalo. Mírová jednání, která se diplomaticky projednávala již od roku 1645, vedoucí k nastolení míru v Evropě znamenala, že byla tato hrdinná epizoda Prahy upozaděna. Hlavní událostí roku 1648 se zcela pochopitelně stal vestfálský mír, který zastínil veškeré drobnější vojenské šarvátky. V tomto ohledu je nutno podotknout a zamyslet se nad tím, že kdyby takové obléhání Prahy probíhalo kdykoliv jindy během třicetileté války, jako například v roce 1639, kdy hlavní město obléhal švédský generál Johan Banér, mluvilo by se o něm jistě jako o důležitém útoku na hlavní město. Praha v té době ale už nebyla rezidenčním sídlem císaře a její význam nebyl tak velký, dominantní postavení tehdy v monarchii převzala už trvale Vídeň. Vzhledem k množství svedených bitev za třicetileté války i dalších ozbrojených útoků vůči městům, častokrát i významnějším, by se však pravděpodobně i za situace, jako např. té z r. 1639, jednalo pouze o další vojenskou kapitolu v seznamu bitev války.

Zároveň můžeme neúspěšné švédské obléhání roku 1648 interpretovat jako definitivní porážku české nekatolické šlechty, která vkládala do Švédů své politické naděje. Je však zřejmé, že původní představy českých exulantů znamenaly především možná až naivní důvěru ve druhé (tj. švédské spojence) s velmi nejistou vyhlídkou na úspěch. Spojenci českých exulantů však věnovali české politické otázce jen pramalou pozornost. Švédům bylo z řad českých emigrantů našeptáváno, že na ně obyvatelé Českých zemí čekají jako na čestné osvoboditele od habsburské nadvlády. Jednalo se však jen o iluzi a agitaci. Chování švédských vojsk na českém území budilo v domácím obyvatelstvu zcela opačné pocity, strach z kořistnické armády. Švédové rozhodně nebyli v Praze ani kdekoliv jinde vítáni jako osvoboditelé přinášející mír, analogicky tomu bylo v Brně a Olomouci.

Porážka stavů na Bílé hoře roku 1620 zcela potvrdila definitivní proměnu českého obyvatelstva v ryze katolicky smýšlející a oddanou císaři. Dozajista zde zafungovala cílená jezuitská propaganda a náboženská kampaň potírající jakékoliv jiné náboženství než katolicismus. Až lehce naivní politické zájmy českých exulantů měly v konečném ohledu pramalou šanci na úspěch. Podpis vestfálského míru předznamenal

a upevnil jasnou dominanci habsburské dynastie a katolické víry na další staletí. Samostatný podpis vestfálského míru předznamenal, že podobně jako v roce 1620 ztratily České země svou státní suverenitu. Vedle ostatních zemí, které bychom v třicetileté válce mohli označit jako ty „vítězné“, nepřinesl podpis vestfálského míru pro české země žádnou významnou změnu.

Obléhání Prahy bylo v konečném důsledku jen lokální epizodou, avšak v české historii či v dějinách Prahy se jednalo o mimořádnou událost, která měla své hrdiny. Měšťané, duchovní, studenti a velmi malý počet profesionálních vojáků se postarali o to, že svou odvážnou a pevnou defenzívou dokázali hlavní město ubránit před útoky tří významných švédských generálů po dobu tří měsíců. Vedle válečných hrdinů, kteří se vyznamenali v přímých soubojích, mělo toto obléhání i své zrádce, kterým byl podle literární tradice Arnošt Ottowaldský. Právě jeho zrada se stala mj. předmětem mého výzkumu. Díky analýze historicko-vojenské literatury je možno usoudit, že takové té „přestupy“ nebyly nikterak výjimečným jevem, a to zvláště v závěrečné fázi třicetileté války. Armády byly v této době už formovány z námezdních profesionálních vojáků, žoldnérů. Velmi silně se to projevilo i ve švédském vojsku, kde v tomto období bylo v původním základu mnohem méně rodilých Švédů než najatých žoldnérů, například ze Skotska a Finska. Když v bitvě u Lützen padl švédský král Gustav Adolf, Švédové přišli o svého vojenského, ale také ideového vůdce. Jeho smrt působila na vojsko demoralizujícím způsobem a právě tehdy do vojska nejvíce vstupovali cizí žoldnéři. Zrada Arnošta Ottowaldského však není primárním faktorem, proč byla Malá Strana a Hradčany tak rychle obsazeny. Zkušený generál Königsmarck by se obsazených částí Prahy zmocnil tak či tak, ovšem za cenu mnohonásobně vyšších ztrát. Zradu Arnošta Ottowaldského popisovanou mnoha narativními texty tak můžeme přisoudit nejvíce patriotickému akcentu, který po čas staletí celé obléhání roku 1648 v historické tradici získalo. Zrada jako taková totiž celému příběhu dodává větší dramatičnosti a napětí.

Z hlediska dochovaných pramenů jsou také citlivým bodem, který však úzce souvisí s všeobecnou problematikou dochovaných vojenských pramenů z třicetileté války, nepřesné počty padlých vojáků v jednotlivých pramenech. Je zřejmé, že Zatočil či potencionální autor jezuitského diária Šimon Schürer vysoce nadhodnotili počet padlých švédských vojáků, zatímco pražské ztráty byly záměrně mnohem menší. V tomto ohledu však můžeme jasně usoudit, že šlo literární topos, tedy záměr autorů

ještě více demonstrovat a do jisté míry zheroizovat pražské vítězství. Například dle Norberta Zatočila padlo cca 220 pražských obránců, zatímco švédské ztráty jsou například u Schürera či v dalších pramenech zdvojnásobeny či dokonce ztrojnásobeny.⁴⁰⁸ Ačkoliv jsou prameny do jisté míry napsány velmi důvěryhodně a realisticky, nemůžeme zde přehlédnout symbolické literární obrazy, které však v některých dobách byly považovány za primární a pravé důvody pražského vítězství. Všichni autoři zmiňují symbolickou náklonnost Panny Marie, sv. Václava či sv. Jindřicha. „Boží zásah“ bychom mohli najít také u Zatočila, který se zmiňuje, že se v měsíci listopadu nad Prahou objevila duha, která přinesla dlouho očekávaný podpis vestfálského míru a ukončila mj. i švédské obléhání.⁴⁰⁹ Zejména u Zatočila a u Schürera se však můžeme setkat z řadou satirických až kuriózních příhod, které mají častokrát žertovný podtext, zesměšňující švédské vojáky i obléhání obecně. Jedním z příkladů je epizoda zajatého švédského špeha na Novém Městě přestrojeného do ženského šatu.⁴¹⁰ Ačkoliv jde o zprávy s cíleným humorným podtextem, nelze vyloučit, že některé z nich odpovídaly dobové realitě.

Z hlediska historické paměti, vztažené především k památným místům a uměleckým dílům, je důležité zmínit, že drtivá většina z nich byla symbolicky umístěna v přímé blízkosti tehdejších bojů, tj. v oblasti Klementina a zejména Staroměstské mostecké věže, kde probíhaly nejtěžší boje. Po čas věků nabyla umělecká díla díky politickým či vojenským událostem také silně patriotický motiv. Oslavné básně, romány a také divadelní dramata pocházející zejména z per obrozeneckých autorů se sice opírají o skutečnost historické události, ale jejich historická přesnost není zcela zachována. Ohledně divadelních dramát je však zajímavé sledovat symbolickou proměnu, že autoři překonali svou zášť vůči katolické dominanci a jezuitské propagandě a ve všech dílech je vojenský podíl duchovních a studentů velmi pozitivně hodnocena. V celkovém shrnutí je interpretace uměleckých děl zřejmá a konstantní, stejně jako u přímých svědectví autorů obléhání v dobových pramenech. Historická tradice připomíná hrdinný odpor a odvalu Pražanů proti Švédům. Jejich chrabrost, bojovnost a odhodlání se pokusili autoři znázornit ve svých sochařských či malířských dílech, a ačkoliv jich svým počtem není mnoho, jejich symbolický odkaz je pro hlavní

⁴⁰⁸ Z LEVENBRUKU (ed.) 1914, str. 81

⁴⁰⁹ Tamtéž, str. 78-83

⁴¹⁰ SCHÜRER 2002, str. 13

město Prahu stále aktuální, například v podobě erbu Starého a Nového Města, který od doby svého vylepšení zůstal nezměněný.

Obléhání Prahy švédskými vojsky se stalo jednou z významných a zároveň posledních vojenských událostí třicetileté války. V průběhu staletí tato lokální pražská epizoda nabyla všeobecné známosti především díky velké švédské vojenské kořisti uměleckých děl. Následné obléhání a ostřelování Prahy třemi předními švédskými generály znamenalo pro Prahu všeobecnou mobilizaci pražského obyvatelstva, zejména měšťanstva a duchovenstva. Obyvatelé, v podobenství Davida a Goliáše, dokázali své hlavní město po dobu dlouhých tří měsíců bránit. Umělecká díla, majetek i peníze nám byly ukradeny, národní hrdost a čest však nikoliv...

Seznam obrazových příloh

Obr. 1 Nově vylepšený, privilegovaný a zdokonalený erb Starého Města pražského. Privilegium vydané císařem Ferdinandem III. 20. dubna 1649. Dostupné v HOJDA 1998, str. 16

Obr. 2 Adolf Liebscher a Karel Liebscher: Boj se Švédy na Karlově mostě v roce 1648 – Petřínské dioráma. Dostupné v ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 255

Obr. 3 Christian Ruben a Emil Jan Lauffer: Obrana Prahy proti Švédům roku 1648. Dostupné v ŠRONĚK, JAKUBEC 2020, str. 27

Obr. 4 Jan Jass podle Karla Svobody: Hájení Starého Města pražského proti Švédům roku 1648. Dostupné v HOJDA 1998, str. 17

Obr. 5 Dílo neznámého umělce založené na romantické představě z poloviny 19. století. Dostupné v KILIÁN 2018, str. 62

Obr. 6 Matthäus Merian st. (malířská dílna) podle Karla Škréty: Obléhání Prahy Švédy v listopadu roku 1648 – Ukončení bojů. Dostupné v ŠRONĚK JAKUBEC 2020, str. 15

Obr. 7 Matthäus Merian str. (malířská dílna) podle Karla Škréty: Útok Švédů na Nové Město pražské v říjnu 1648, mědiryt. Dostupné v ŠRONĚK, JAKUBEC 2020, str. 18

Obr. 8 Antonín Stevens ze Steinfelsu: Sv. Václav jako obránce Prahy v roce 1648. Dostupné v ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998, str. 251

Obr. 9 Nápis na Novotného lávce u Karlova mostu. Dostupné v KILIÁN 2018, str. 5 v obrazové příloze historické studie

Obr. 10 Josef Calanza Max: socha studenta v pražském Klementinu. Dostupné v KILIÁN 2018, str. 6 v obrazové příloze historické studie

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny a pramenné edice

CREMONA 2002 – Florio CREMONA: *Obléhání Prahy roku 1648* (přeložila Helena Mahlerová) In: *Souvislosti: revue pro křesťanství a kulturu*, č. 3-4, 2002

PODLAHA 1898 – Antonín PODLAHA (ed.): *Václava Františka Kozmanecia spisování historická. Krátké vypsání války třicetileté* In: *Sborník historického kroužku. Sešit 7. Praha 1898.*

SCHÜRER 2002 - Šimon SCHÜRER: *Notata de proeliis cum Suecis post Parvae Partis et Arcis Pragensis expugnationem in diario collegii Clementini anno 1648. contenta*”, ve volném překladu do českého jazyka - “*Zprávy o bojích se Švédy po dobytí Malé Strany a Pražského hradu roku 1648 v diáři sv. Klimenta*. K vydání připravil a z latinského překladu přeložil Karel Beránek. Praha 2002

Z LEVENBRUKU 1914 – Norbert Zatočil Z LEVENBRUKU, Jan NORBERT (ed.): *Kronika obléhání Prahy od Švédů. Leto-a denopis celého královského Starého i Nového měst Pražských léta Páně 1648 patnácte neděl, dnem i nocí trvajícího obležení Švédského*. Praha 1914

Literatura

BALŠÁNEK 1897 – Antonín BALŠÁNEK: *Belvedere – Letohrádek královny Anny na Hradčanech*. Praha 1897

BAŽANT 2006 – Jan BAŽANT: *Pražský Belvédér a severská renesance*. Praha 2006

BAŽANT, BAŽANTOVÁ 2014 – Jan BAŽANT, Nina BAŽANTOVÁ: *Pražský belvédér – první renesanční vila ve střední Evropě*. Praha 2014

BĚLOVA 2016 – Jana BĚLOVÁ: *Role karmelitána Dominika à Jesu Maria v bitvě na Bílé hoře* In: *Břevnovan roč. 27, č. 9/10*. Praha 2016

BIBLE (Překlad 21. Století). Praha 2009

BLAŽEK, POKORNÝ 2020 – Petr BLAŽEK, Vojtěch POKORNÝ: *Duchovní střed Evropy – dějiny Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí*. Praha 2020

BRABCOVÁ 1988 – Jana BRABCOVÁ: *Luděk Marold*. Praha 1988

BRECHT 2009 – Bertolt BRECHT: *Matka Kuráž a její děti*. Z německého originálu přeložili Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha 2009

ČAPEK 1948 – Jan Blahoslav ČAPEK: *Obrana Prahy a vestfálský mír* In: *Český lid 35., číslo 7/8 (červenec srpen 1948)*. Praha 1948

ČAREK 1972 – Jiří ČAREK: *K vývoji cen staroměstských domů v letech 1400-1850*, str. 39-49. In: *Pražský sborník historický VII*. Praha 1972

- ČECHURA 2005 – Jaroslav ČECHURA: *České země v letech 1548-1620. První Habsburkové na českém trůně II.* Praha 2005
- ČORNEJ, BĚLINA 1993 – Petr ČORNEJ, Petr BĚLINA: *Slavné bitvy naší historie.* Praha a Litomyšl 2003
- ČORNEJOVÁ, FECHTNEROVÁ 1986: *Životopisný slovník pražské univerzity. Filosofická a teologická fakulta 1654-1773.* Praha 1986
- ČORNEJOVÁ, KAŠE, MIKULEC, VLNAS 2008- Ivana ČORNEJOVÁ, Jiří KAŠE, Jiří MIKULEC, Vít VLNAS: *Velké dějiny země Koruny české VIII.: 1618-1683.* Praha 2008
- DOSTÁL 1877 – Alois DOSTÁL: *Königsmarck – vůdce Švédů před Prahou – dějepisný obraz roku 1648.* Praha 1877
- ENGLUND 1993 – Peter ENGLUND: *Nepokojná léta – historie třicetileté války. Ze švédského originálu přeložili Luděk Mandaus a Dagmar Hartlová.* Praha 1993
- FUKALA 2005 – Radek FUKALA: *Sen o odplatě – dramata třicetileté války.* Praha 2005
- FUKALA 2018 – Radek FUKALA: *Třicetiletá válka 1618-1648.* České Budějovice 2018
- FUKALA 2018 – Radek FUKALA: *Třicetiletá válka 1618-1648. Pod vítězným praporem habsburské moci (od lokálních konfliktů k velké válce) 1. díl 1618-1629.* České Budějovice 2018
- HLAVÁČKOVÁ 2015 – Terezie HLA VÁČKOVÁ: *Filmový obraz děl Aloise Jiráska v 50. letech 20. století. (Diplomová práce).* Praha 2015
- HOGG 1997 – Ian V. HOGG: *Slovník bitev (z anglického originálu přeložil Vladimír Novák).* Praha 1997
- HOJDA 1998 – Zdeněk HOJDA: *Boj o Prahu a závěr třicetileté války v Čechách. In: Dějiny a současnost, kulturně-historická revue.* Praha 1998
- HOJDA 1998 – Zdeněk HOJDA: *Boj o Prahu a závěr třicetileté války v Čechách. In: Dějiny a současnost: Kulturně historická revue.* Praha 1998
- HOJDA, POKORNÝ 1996 – Zdeněk HOJDA, Jiří POKORNÝ: *Pomníky a zapomínky.* Praha, Litomyšl 1996
- CHALINE 2013 – Olivier CHALINE: *Bílá hora. Z francouzského originálu přeložil František X. Halas.* Praha 2013

- JAKUBEC, SUCHÁNEK 2020 – Ondřej JAKUBEC (ed.), Pavel SUCHÁNEK (ed.): *Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze. Počátky rekatolizace v Čechách v 17. století*. Praha 2020
- JANOTA, KUČERA 1999 – Dalibor JANOTA, Jan P. KUČERA: *Malá encyklopedie české opery*. Praha a Litomyšl 1999
- JIRÁSEK 1947 – Alois JIRÁSEK: *Proti Všem*. Praha 1947
- JIRÁSEK 1950 – Alois JIRÁSEK: *Temno*. Praha 1950
- JIRÁSEK 1951 – Alois JIRÁSEK: *Jan Hus*. Praha 1951
- JIRÁSEK 1955 – Alois JIRÁSEK: *Jan Žižka*. Praha 1995
- JIRSEK 2011 – Alois JIRÁSEK: *F. L. Věk (I. -V. díl)*. Praha 2011
- JUŘÍK 2014 – Pavel JUŘÍK: *Encyklopedie šlechtických rodů*. Praha 2014
- KALISTA 2014 – Zdeněk KALISTA: *Tvář baroka*. Praha 2014
- KAVKA 2003 – František KAVKA: *Bílá Hora a české dějiny*. Praha 2003
- KILIÁN 2018 – Jan KILIÁN: *Bitva o Prahu v roce 1648*. Hradec Králové 2018
- KILIÁN 2018 – Jan KILIÁN: *Bitva o Prahu v roce 1648*. Praha 2018
- KLÍMA 1996 – Arnošt KLÍMA: *Dlouhá válka (1618-1648)*. Praha 1996
- KLUČINA 2004 – Petr KLUČINA: *Tricetiletá válka – obraz doby 1618-1648*. Praha a Litomyšl 2004
- KOMENSKÝ 1928 – Jan Ámos KOMENSKÝ: *Umírající kšaft jednoty bratrské*. O vydání a doslov se postaral Jiří Václav Klíma. Praha 1928
- KÖRNER 2020 – Vladimír KÖRNER: *Lékař umírajícího času*. Praha 2020
- KVĚCHOVÁ 2009 – Eliška KVĚCHOVÁ: *Obléhání Prahy v roce 1648 ve světle ikonografických pramenů (Bakalářská práce)*. Praha 2009
- KVĚCHOVÁ, MATOUŠEK 2012 – Eliška KVĚCHOVÁ, Václav MATOUŠEK: *Ikonografie obléhání Prahy švédskými vojsky v roce 1648 v díle M. Meriana*. In: *Archeologie ve středních Čechách, roč. 16, č. 1, s. 437-448*. Praha 2012
- LÍVA 1936- Václav LÍVA: *Obležení Prahy 1648*. Praha 1936
- LÍVA 1948 - Václav LÍVA: *Bouře nad Prahou aneb Švédové před Prahou a v Praze roku 1648*. Praha 1948

- LÍVA 1951 – Václav LÍVA: *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze. Díl 3. (1618-1625)*. Praha 1951
- LOSKOT 1911 – František LOSKOT: *O indexech zakázaných knih*. Praha 1911
- MACHAR 1904 – Josef Svatopluk MACHAR: *Golgatha (1895-1901)*. Praha 1904
- MÍČKO, SVOBODA 1955 – Miroslav MÍČKO, Emanuel SVOBODA: *Mikoláš Aleš. Nástěnné malby*. Praha 1955
- MICHAL 1994 – Karel MICHAL: *Čest a sláva*. Praha 1994
- MIKULEC 1992 – Jiří MIKULEC: *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*. Praha 1992
- MILLER 2012 – Jaroslav MILLER: *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650)*. Praha 2012
- MYSLIVEČEK 2020 – Milan MYSLIVEČEK: *Potrestání stavů českých po prohrané bitvě bělohorské*. Praha 2020
- PARKAN 2008 – František PARKAN: *Švédové v Čechách a na Moravě. Pomníky konce třicetileté války u nás*. In: *Dějiny a současnost, kulturně-historická revue*. Praha 2008
- PEKAŘ 2013 – Josef PEKAŘ: *O smyslu českých dějin*. Praha 2013
- POJAR 1998 – Miloš POJAR: *Jindřich Matyáš Thurn – muž činu*. Praha 1998
- POLIŠENSKÝ 1960 – Josef POLIŠENSKÝ: *Třicetiletá válka a český národ*. Praha 1960
- POLIŠENSKÝ 1970 – Josef POLIŠENSKÝ: *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha 1970
- RAK 1994 – Jiří RAK: *Bývali Čechové...Jinočany 1994*
- REZEK, SVÁTEK 1895 – Antonín REZEK, Josef SVÁTEK: *Česko-moravská kronika. Založil Karel Vladislav Zap. Kniha šestá*. Praha 1895
- RYBIČKA 1870 – Antonín RYBIČKA: *Měšťané a studující pražští roku 1648* In: *Sborník vědecký musea království Českého, odbor historický, filologický a filosofický III*. Praha 1870
- SAUER 1923 – František „Franta“ Sauer: *Naše luza jesuité a diplomaté*. Praha 1923
- SCHLEDER 1663 – Johann Georg SCHLEDER: *Theatri Europaei sechster Theil. Verlegt durch Matthaeum Merian in Frankfurt am Main*. Strahovská knihovna 1663

SVÁTEK 1883 (reprint) – Josef SVÁTEK: *Pražské pověsti a legendy*. Praha a Litomyšl 2002

SVÁTEK 1926 – Josef SVÁTEK: *Švédové v Praze – román z XVII. století*. Praha 1926

SVÁTEK 2008 – Josef SVÁTEK: *Švédové v Praze – román z XVII. století*. Třebíč 2008

ŠINDELÁŘ 1968 – Bedřich ŠINDELÁŘ: *Vestfálský mír a česká otázka*. Praha 1968

ŠRONĚK, HAUSENBLASOVÁ 1998 – Michal ŠRONĚK, Jaroslava HAUSENBLASOVÁ: *Gloria & Miseria 1618-1648 – Praha v době třicetileté války*. Praha 1998

ŠTĚPÁNEK 1876 – Jan Nepomuk ŠTĚPÁNEK: *Obležení Prahy od Švejdů aneb: Měšťané a studenti. (dle J. N. Štěpánka vzdělal František Alois Hora)*. Praha 1876

THÁM 1792 – Václav THÁM: *Švédská vojna v Čechách aneb Udatnost pražských studentů*. Praha 1792

TURINSKÝ 1848 – František TURINSKÝ: *Pražané v roku 1648*. Praha 1848

TURINSKÝ 1880 – František TURINSKÝ: *Františka Turinského básnické spisy (s životopisem spisovatelovým)*. Praha 1880

TYL 1870 – Josef Kajetán TYL: *Měšťané a studenti – Oblehnutí Prahy od Švejdů*. Praha 1870

TYL 1965 – Josef Kajetán TYL: *Jan Hus*. Praha 1965

TYL 2007 – Josef Kajetán TYL: *Josef Kajetán Tyl 1808-1856-2006-2008* (autorem textu Jan Hyvnar). Praha 2007

VÁCHA – Štěpán VÁCHA: *K rané tvorbě pražského malíře Antonína Stevense ze Steinfelsu*.

VLADIVOJ TOMEK 1901 - Václav VLADIVOJ TOMEK: *Dějepis města Prahy I.-XII*. Praha (1855-1901)

VLNAS 2001 – Vít VLNAS: *Sláva barokní Čechie – umění, kultura a společnost 17. a 18. století – průvodce výstavou*. Praha 2001

VLNAS 2017 – Vít VLNAS: *Praha barokní*. Praha 2017

VON GRIMMELSHAUSEN 1976 – Hans Jacob Von Christoffel Grimmelshausen: *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*. Z německého překladu přeložil Jaroslav Zaorálek. Praha 1976

Výstava architektury a inženýrství spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a s odbornou výstavou

klempířů zemí koruny české v Praze od 15. června do 15. října 1898 In: *Zprávy spolku architektů a inženýrů v Království českém*. Ročník XXXII. Praha 1898

WERNER 1934 – Arthur WERNER: *Die Studenten-Legionen der Prager Universität vom 30jährigen Krieg bis 1848*. Praha 1934

ŽUPANIČ 1998 – Jan ŽUPANIČ: *Studentská legie roku 1648*. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha 1998

ŽUPANIČ, FIALA 2001 – Jan ŽUPANIČ, Michal FIALA: *Praha 1648 – nobilitační listiny pro obránce pražských měst roku 1648*. Praha 2001

Seznam elektronických zdrojů

Petrínské diorama boje Pražanů se Švédy prošlo náročným restaurováním In: *Místní kultura – aktuální kulturní zpravodajství z domova*. <https://www.mistnikultura.cz/petrinske-diorama-boje-prazanu-se-svedy-proslo-narocnym-restaurovanim>, vyhledáno dne 14. 11. 2021

Klementinum In: *Památkový katalog*. <https://www.pamatkovykatalog.cz/klementinum-12999601>, vyhledáno dne 13. 11. 2021.

Obraz boj Pražanů se Švédy In: *Česká provincie tovaryšstva Ježíšova*. <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1905>, vyhledáno 11. 11. 2021

Josef Kajetán Tyl: Měšťané a studenti čili Dobývání Prahy od Švédů In: *Český rozhlas – Vltava*. <https://vltava.rozhlas.cz/josef-kajetan-tyl-mestane-a-studenti-cili-dobyvani-prahy-od-svedu-8348993>, vyhledáno dne 15. 2. 2022

Staré časy Jana Štětky: Pobělohorská normalizace a švédský paradox In: *Archiv hospodářských novin*. <https://archiv.hn.cz/c1-66211170-stare-casy-jana-stetky-pobehhorska-normalizace-a-svedsky-paradox>, vyhledáno dne 6. 3. 2022

Vít Vlnas: *Obrana Jiráskova* In: *Parlamentní listy*. <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Vit-Vlnas-Obrana-Jiraskova-243243/>, vyhledáno dne 8. 3. 2022

Seznam filmů

Čest a sláva [film], Režie: Hynek Bočan. ČSR: Filmové studio Barrandov. 1968

Lékar umierajúceho času [film], Režie: Miroslav Luther. ČSR: Československá televízia Bratislava. 1983

Černá Fortuna [film], Režie: Jiří Vanýsek. ČSR: Československá televize Brno. 1991

Psí kůže [film], Režie: Antonín Moskalyk. ČSR: Filmové studio Barrandov. 1983

Bůh s námi – od defenestrace k Bílé Hoře [film], Režie: Zdeněk Jiráský. Česká televize, ARTE, ORF. 2018

F. L. Věk [seriál], Režie: František Filip. ČSSR .1970